

№ 4 (94) 2020

НАША ВЕРА

Андрэй Дубінін. «Апошняя Вячэра»,
палатно, алей, 160х160 см, 2020 г.

Ян Павел II

Тое, што Езус казаў Апосталам на Апошняя Вячэры, важна таксама для ўсіх хрысціянаў, навучаных Настаўніцтвам Касцёла: «А вечнае жыццё ў тым, каб пазналі Цябе, адзінага праўдзівага Бога, і таго, каго Ты паслаў, Езуса Хрыста... Я адкрыў імя Тваё людзям, якіх Ты даў Мне са свету... Цяпер яны пазналі, што ўсё, што Ты даў мне, паходзіць ад Цябе. Бо словы, якія Ты даў Мне, Я даў ім, і яны прынялі іх і сапраўды пазналі, што Я выйшаў ад Цябе, і паверылі, што Ты паслаў Мяне... Ойча справядлівы, свет не пазнаў Цябе, але Я пазнаў Цябе, і яны пазналі, што Ты паслаў Мяне» (Ян 17, 3–9. 25).

Вялікая трагедыя гісторыі ў тым, што людзі не ведаюць Хрыста і таму не любяць Яго і не наследуюць. Вы ведаеце Хрыста! Вы ведаеце, кім Ён ёсць! Гэта ваша вялікая прывілея. Заўсёды ўсведамляйце гэта і ўмейце быць годнымі яе.

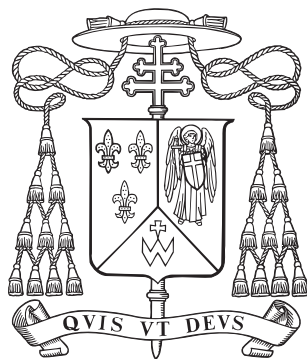
Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала Сямёнава, Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 4 / 2020

НАША ВЕРА

- 2 *Арцыбіскуп Тадэвуш КАНДРУСЕВІЧ*
З СЯРЭБРАНЫМ ЮБІЛЕЕМ!
- 3 **Асобы**
Марына ПАШУК
СКАРБЕНІЦА СВЯТОГА ГЕРАЊІМА
- 8 **Спадчына**
Кс. Пётр ТАТАРЫНОВІЧ
ШЛЯХАМ ДЗІВАЎ І ўРАЖАННЯЎ
- 16 **Асобы**
Яраслаў ЧАПЛЯ
АПОСТАЛАМІ НЕ НАРАДЖАЮЦЦА
Гутаркі з айцом Юзафам Пятюшкам МІС
- 24 **Тэалогія**
Размова Тамаша МАЦЬКОВЯКА
з кс. праф. Андэжэем КАБЫЛІНСКІМ
БРАМЫ ДЛЯ ЗЛОГА ДУХА
- 28 **Навука**
Язэп ЯНУШКЕВІЧ
ДЫРЫЖОР СКАРЫНАЗНАЎСТВА
- 31 **Літаратуразнаўства**
Ірына БАГДАНОВІЧ
«БАГІНІ ВЫ НАШЫ І ПАНІ...»: ВОБРАЗЫ ЖАНЧЫНЫ
І АЙЧЫНЫ ў ПАЭЗІІ ФІЛАРЭТАЎ
- 36 **Да 90-годдзя Уладзіміра Караткевіча**
Язэп ЯНУШКЕВІЧ
РЭМБРАНТ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ
- 43 **Да 150-годдзя Фердынанда Рушчыца**
Надзея УСАВА
«НАШ СЦІПЛЫ КАСЦЁЛАК...»
- 52 **Паэзія**
Ірына БАГДАНОВІЧ
«НЕ, МОЙ ПРАШЧУР НАСІЎ БУЛАВУ...»
- 54 *Уладзімір КАРОТКІ*
ХАЙ СВЕЧКА ВЕЧНАСЦІ ГАРЫЦЬ
- 57 **Інтэрв'ю**
Размова Алены Сямёнавай-Герцаг
з аўстрыйскай пісьменніцай
Ленэ МАЙЕР-СКУМАНЦ
КАБ ВЕСЦІ ДЫЯЛОГ З БОГАМ
- 61 **Прэзентацыя**
Лідзія КАМІНСКАЯ
«АЗЕРЦА, ПОЎНАЕ СЛЁЗ»
Пра новую кнігу Дануты Бічэль
- 66 **Мастацтва**
Пётра ВАСІЛЕЎСКІ
«Я, НА ЖАЛЬ, АКАЗАЎСЯ
ВЕЛЬМІ АКТУАЛЬНЫМ МАСТАКОМ...»

З сярэбраным юбілеем!

Сёлета навукова-папулярны рэлігійна-культуралагічны часопіс «Наша вера» адзначае 25-годдзе свайго існавання. Ён асвятляе складаныя праблемы духоўнасці, гісторыю хрысціянства і каталіцызму ў Беларусі і ў свеце, а таксама сучаснае рэлігійнае і духоўнае жыццё, навіны беларускай і замежнай хрысціянскай літаратуры; знаёміць з духоўнай спадчынай вялікіх містыкаў Касцёла, працамі навукоўцаў, мастацтвазнаўцаў, філолагаў, гісторыкаў, архітэктараў і рэстаўратараў.

Пачатак выдання часопіса «Наша вера» супаў з першымі крокамі духоўна-асветніцкага адраджэння пасля працяглага атэістычнага перыяду ў жыцці нашай Айчыны. Часопіс стаў значным асяродкам для евангелізацыі, экуменічнай місіі і адраджэння беларускай хрысціянскай культуры і літаратуры, зрабіўшы свой значны ўнёсак у захаванне і развіццё нашай роднай мовы, асабліва сакральнай і тэалагічнай лексікі.

Святы Ян Павел II падкрэсліваў, што хрысціянскія сродкі масавай камунікацыі «перадусім маюць абавязак і прывілей абвешчаць праўду — хвалебную праўду пра чалавечае жыццё і яго прызначэнне, праўду, аб'яўленую ва Уцелаўлёным Слове. Толькі б католікі, якія працуюць у сродках масавай камунікацыі, змаглі абвешчаць Езуса „на дахах“ з усё большай адвагаю і радасцю, так, каб усе людзі пачулі пра любоў, якая з'яўляецца сэрцам „самакамунікацыі“ Бога ў Езусе Хрысце — адначасова ўчора, сёння і наўсёгда (гл. Гбр 13, 8; Ян Павел II, 35-ы Сусветны дзень сродкаў масавай камунікацыі, 24.01.2001 г.). Абвешчэнне Езуса — дарогі, праўды і жыцця — няхай стане натхненнем і пасланніцтвам для ўсіх, хто заангажаваны ў няпростую справу выдання часопіса.

Віншуючы з сярэбраным юбілеем супрацоўнікаў рэдакцыі, паважаных аўтараў часопіса, шматлікіх чытачоў і карыстальнікаў інтэрнэт-версіі часопіса, спадзяюся, што і надалей часопіс «Наша вера», служачы Богу і Касцёлу, будзе плённа працягваць і развіваць сваю шматгранную місію: яднаць хрысціянаў і ўсіх людзей добрай волі.

Няхай Дух Святы вас асвятляе і заўсёды вам спадарожнічае! Давяраючы Богу рэдакцыю часопіса, яго аўтараў і чытачоў, жадаю, каб вы былі сапраўднымі вестунамі і сведкамі Евангелля і ад усяго сэрца благаслаўляю.

*Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч
Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі
Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі*

Снежань, 2020 г.

Марына Пашук

Скарбніца святога Гераніма

Танцыо да Варала. «Святы Геранім». 1624–1626 гг.

Самай важнай кнігай жыцця для хрысціянскага народу з'яўляецца, несумненна, Святое Пісанне — слова, якое сам Бог пажадаў скіраваць да чалавека дзеля яго ўратавання і шчасця. У гэтым слове Бога кожны можа знайсці адказ на самыя розныя хваляючыя пытанні і адкрыць для сябе мудрасць, простую і глыбейшую за розныя навуковыя трактаты, Мудрасць, якой з'яўляецца сам Бог. Гэтую Мудрасць адкрыў для сябе св. Геранім, чалавек, у якім жыло вялікае замілаванне і гарачая любоў да Святога Пісання. Ён быў перакананы, што сапраўднае разуменне Бібліі і яе мудрасці знаходзіцца па-за межамі веравызнання, таму выкарыстоўваў у сваіх каментарых працы розных людзей, з розных культурных асяродкаў, нават з антычнай культуры¹.

Гэта быў вучань Цыцэрона і Гарацыя, гурман, які адмовіўся ад вытанчаных страў і шмат часу праводзіў у посце. Чалавек, які ўмеў спрачацца, адстойваючы аб'ектыўную праўду, асабліва ў пытаннях перакладу, не шкадуючы пры гэтым з'едлівых слоў у адрас сваіх апанентаў². Чалавек са складаным характарам, недысцыплінаваны, свавольны³, бескампрамісны і бязлітасны ў выкрыцці розных недахопаў і заганаў. Ён не зважаў ні на тытулы, ні на заслугі. Тое, што супярэчыла пасланню Бібліі, не пакідаў без увагі⁴, таму меў шмат ворагаў і праціўнікаў.

Яго спадчына

30 верасня 2020 года споўнілася 1 600 гадоў з дня яго смерці. З гэтай нагоды папа Францішак скіраваў да вернікаў Апостальскі ліст *Scripturae Sacrae affectus*⁵, у якім прыгадаў жыццёвы шлях св. Гераніма, яго працу і дзейнасць, а таксама яго заслугі як вучонага і тэолага перад усім Касцёлам. Гэты неардынарны чалавек, дарадчык Папаў, а напрыканцы жыцця пустэльнік, пакінуў нам каштоўную спадчыну: багатую карэспандэнцыю, гаміліі, палемічныя і бібліяграфічныя творы, біблейныя пераклады і камен-

тары. Хоць жыў ён вельмі даўно, аднак яго праца і настаўленні, якія ён даваў неаднаразова вернікам і духавенству, не страцілі сваёй актуальнасці і сёння.

Асноўным захапленнем яго душы было Святое Пісанне. Яму ён прысвяціў свае веды, здольнасці і ўсё сваё жыццё. З яго чэрпаў духоўную моц і нязломнасць веры. Быў вельмі патрабавальным да сябе і да іншых, а яго бліскучы розум не мог мірыцца з невуцтвам і дурнотай.

Яго можна назваць паліглотам тых часоў: дасканалы ведаў лаціну, грэку і асвойў габрэйскую

мову⁶. Гэта дало яму магчымасць чытаць творы не толькі лацінскай класікі, але і творы аўтараў грэцкага Усходу, аднак рэвалюцыйным крокам Гераніма стала вывучэнне габрэйскай мовы, якая дапамагла яму пазнаць «габрэйскую праўду» (*Hebraica veritas*) старазапаветных тэкстаў⁷. Да Гераніма асноўнай крыніцай для цытавання і перакладу на лаціну Старога Запавету быў грэцкі тэкст Сэптуагінты⁸.

Сваёй тытанічнай працай і нястомнай дзейнасцю гэты святар адкрыў для Бібліі шлях у цывілізацыю Захаду, дзе паўсюд-

Марына Пашук — доктар біблейнай тэалогіі, супрацоўніца Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культурнага і Дысцыплінавага Сакраментаў пры ККББ. Выкладчык Святога Пісання (Стары Запавет) Мінскага тэалагічнага каледжа імя св. Яна Хрысціцеля. Закончыла філалагічны факультэт БДУ (1993), Акадэмію каталіцкай тэалогіі ў Варшаве (1998) і Універсітэт імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве (2016).

Сальвадор Далі. «Святы Геранім». 1960 г.

на панавала ўжо лаціна. Таму з імем гэтага святога ў першую чаргу звязваюць ягоны лацінскі пераклад усёй Бібліі, які ў свой час назвалі *Vulgata versio*, г.зн. «распаўсюджаным перакладам», а пазней проста Вульгатай⁹. Яна паставіла кропку ў выкарыстанні неаднастайных старалацінскіх перакладаў, якіх было вельмі шмат. Гэтыя пераклады агулам называліся *Vetus Latina*, а сярод іх асобна вылучалі версіі *Vetus Afr* і *Vetus Ital*, распаўсюджаныя на тэрыторыі паўночнай Афрыкі і Еўропы. Сваім перакладам Геранім спыніў іх пашырэнне і папулярнасць, адправіўшы іх у сховішчы гістарычнай спадчыны, а Вульгата на працягу многіх стагоддзяў заняла ў Заходнім Касцёле месца афіцыйнага тэксту, які паўсюдна выкарыстоўваўся аж да II Ватыканскага Сабору.

Як перакладчык, Геранім прапанаваў новы падыход да пера-

кладніцтва: не «слова ў слова», а пераклад у першую чаргу сэнсу¹⁰. Інтэрпрэтуючы святы тэкст у новым духу, ён спасылаўся ў сваіх каментарых Бібліі нават на рабінаў і іх разуменне Святога тэксту.

Сёння нярэдка назіраецца фундаменталісцкі падыход да Святога Пісання, цытаванне фрагментаў, вырваных з кантэксту. Геранім жа ў падыходзе да Бібліі вучыў адкрываць актуальны, па-зачасавы сэнс Бібліі і звяртаў вялікую ўвагу на кантэкст, сітуацыю, у якой былі сказаныя тыя ці іншыя словы. Гэты кантэкст ён звязваў не толькі з самім тэкстам, але і з культурай, габрэйскай традыцыяй, гістарычнымі і грамадскімі абставінамі. Прабываючы на Святой Зямлі, ён не толькі дакладна даследаваў геаграфію біблейных месцаў, але і звяртаў увагу на іх этымалогію і звычаі часоў Старога Запавету.

Біблійныя каментары ён распачынаў з высвятлення месца і абставінаў узнікнення тэксту, даследаваў спосаб мыслення і выказвання думак тагачаснымі людзьмі, каб распазнаць іх намер і спосаб напісання і дапамагчы гэтым чытачу глыбей увайсці ў *Sitz im Leben* — гістарычны і культурны кантэкст Бібліі. Ён заўсёды памятаў, што біблейны тэкст паўстаў у далёкім мінулым, таму патрабуе стараннага вывучэння і правільнай інтэрпрэтацыі. Пры гэтым ён засяроджваўся не толькі на гістарычным кантэксце, але імкнуўся ў сваіх каментарых актуалізаваць біблейнае пасланне: што сёння гэты тэкст кажа яго чытачам.

Яго жыццёвы шлях

Родным горадам св. Гераніма быў Стрыдон, які знаходзіўся на памежжы рымскіх правінцый Далмацыі і Паноніі¹¹, на тэрыторыі Рымскай імперыі. Таму Геранім атрымаў прыдамак Стрыдонскі.

Нарадзіўся ён у малазможнай хрысціянскай сям'і рымскага паходжання¹². Дзякуючы намаганням бацькі, якога звалі Эўзэбій, адукацыю атрымліваў спачатку ў Стрыдоне, пасля ў Мілане, а затым у сталіцы антычнага свету ў Рыме¹³, дзе ў славетых настаўнікаў свайго часу, між іншым у Даната¹⁴, ён вывучаў граматыку, літаратуру і рыторыку. Сабраў нават сваю бібліятэку, якую папаўняў з часоў вучобы творами язычніцкіх і хрысціянскіх аўтараў. З класікаў найбольш захапляўся Цыцэронам, а таксама Вергіліем і Гарацыем. Падчас вучобы ў Рыме спазнаў усе прыемнасці сталічных забаваў, у чым пасля раскайваўся і бічаваў сябе да канца свайго жыцця.

Пасля прыняцця хросту з рук папы Ліберыя, будучы ўжо дарослым¹⁵, і пасля заканчэння адукацыі¹⁶ ён адпраўляецца ў Трэвір, каб зрабіць кар'еру службоўца,

аднак там пачынае захапляцца тэалогіяй і знаёміцца з ідэаламі ўсходняга манастыцызму. У выніку ў 373/374 г. адпраўляецца на Усход. Як натуюць яго біёграфы, з прычыны ліхаманкі ён на два гады затрымліваецца ў Антыёхіі Сірыйскай, у адным з найважнейшых гарадоў старажытнага свету. Менавіта тут ён бачыць сваю славетную візію¹⁷ і канчаткова вырашае заняцца вывучэннем Святога Пісання.

Пасля выздараўлення, у 375 г., Геранім сыходзіць у бліжэйшую ў ваколіцах Алепа (сучасная Сірыя) дзікую пустыню Халкіс¹⁸, каб весці самотнае жыццё пустэльніка. Тут з дапамогаю маладога манаха габрэйскага паходжання ён пачынае вывучаць габрэйскую мову. Вярнуўшыся з пустыні ў Антыёхію, прымае ў 378 г. прэзбітэрскае пасвячэнне.

Наступным месцам яго вандровак становіцца важны цэнтр палітычнага і рэлігійнага жыцця — Канстанцінопаль, куды ён прыбывае ў 380 г. і дзе знаёміцца з выдатнымі тэалагамі ўсходняга хрысціянства, між іншым — з патрыярхам гэтага горада Грыгорыем з Назіянзу, з творамі айцоў Касцёла, біблійнай навукай, з экзгегэзай Арыгена і вывучае далей грэцкую і габрэйскую мовы. У 381 г. яму даводзіцца нават удзельнічаць у Канстанцінопальскім Саборы, а праз год разам з біскупам Паўлінам ён прыбывае на сінод у Рым. Папа Дамас (366–384/385), уражаны геніяльнасцю Гераніма, яго веданнем Святога Пісання і біблійных моваў, затрымлівае яго ў Рыме і прызначае сваім сакратаром. Па яго просьбе Геранім пад канец IV ст. бярэцца за падрыхтоўку новага адналітага выдання Бібліі на лацінскай мове. Дзеля гэтага ён пачынае перагляд шматлікіх, розных па якасці і стылістычна не дасканалых старалацінскіх перакладаў Святога Пісання. Спачатку Геранім рабіў толькі стылістычныя

Федэрыка Бароччы. «Святы Геранім». 1598 г.

папраўкі. Першымі перагледжанымі тэкстамі сталі ў 384 г. Евангеллі. Затым ён пераглядае Псалтыр і некаторыя старазапаветныя кнігі, супастаўляючы іх тэкст з габрэйскім арыгіналам.

У перапісцы з Геранімам Аўгустын амаль заўсёды закранаў тэму перакладу, бо не мог пагадзіцца, што той робіць пераклад Старога Запавету з габрэйскай мовы. На працягу амаль дваццаці гадоў ён вёў з Геранімам палеміку пра мэтазгоднасць выкарыстання габрэйскага арыгіналу і выказваўся за Сэптуагінту, што вельмі раздражняла Гераніма. Асноўным аргументам Аўгустына было тое, што тэксты Бібліі ў перакладзе Гераніма, якімі будзе карыстацца лацінскі Касцёл, могуць істотна адрознівацца ад тэкстаў у грэцкіх Касцёлах, бо тыя карыстаюцца Сэптуагінтай (Ліст CIV, 4)¹⁹. Але Геранім адстойваў сваю пазіцыю, кажучы,

што хоча перадаць праўду, якую хавае ў сабе габрэйскі тэкст.

У Рыме вакол Гераніма збіраецца кола багатых удоваў, патрыцыянак: Альбіна з дочкамі Маркелай і Асelay, Меланія, Паўла з дзвюма дочкамі — Блезылай і Эўстохіяй, для якіх ён арганізуе на АVENTыне біблійныя сустрэчы дзеля паглыблення іх аскетычнага жыцця. Пад уплывам Гераніма гэтыя жанчыны пазней выберуць манаскае жыццё, адмовіўшыся ад усіх раскошаў Рыма, і стануць святымі. Адна з іх, Блезыла, настолькі захопіцца практыкамі аскетызму, што ў хуткім часе памрэ. З боку рымлянаў пасыпяцца абвінавачванні ў адрас Гераніма. Зайздроснікі скарыстаюцца ўсеагульнай незадаволенасцю і пачнуць у дадатак папракаць яго ў неадпаведных адносінах з Паўлай, якая была яго аднагодкай²⁰. У выніку, пасля смерці папы Дамаса, застаўшыся

Віторэ Карпача. «Св. Геранім прыводзіць у кляштар ільва». 1502 г.

без свайго заступніка, Геранім пакіне Рым і адправіцца ў суправаджэнні свайго малодшага брата Паўлініяна ў падарожжа на Усход. Наведае Антыёхію, Святую Зямлю, Егіпет. Крыху пазней за ім вырушыць з Рыма і Паўла з дачкой Эўстахіяй. Пры дапамозе багатай Паўлы ён арганізуе на Святой Зямлі манаскае жыццё і пабудуе адзін мужчынскі і тры жаночыя кляштары. Настаяцельніцай аднаго з іх стане Паўла, якую пазней замяніць яе дачка. На грошы Паўлы будзе адкрытая таксама бясплатная школа і хоспіс для пілігрымаў.

Сам жа Геранім селіцца ў гроце каля пячоры Нараджэння Пана ў Бэтлееме і прысвячае сваё жыццё Святому Пісанню. Карыстаючыся *Гекзаплай*²¹ Арыгена, арыгінальнымі габрэйскімі і арамейскімі тэкстамі, а таксама важнымі грэцкімі і лацінскімі рукапісамі, ён перакладае наступныя кнігі Старога Запавету, піша свае біблейныя каментары і працуе над канчатковай версіяй Вульгаты. Гэтая тытанічная праца над перакладам доўжылася дваццаць чатыры гады²². Сёння, наведваючы базыліку Нараджэння Пана ў Бэтлееме, можна спусціцца ў грот, дзе працаваў, паводле

традыцыі, над сваім перакладам св. Геранім, і адчуць атмасферу тых даўніх часоў...

Зямное жыццё святога закончылася на Святой Зямлі, у Бэтлееме, у 420 годзе²³. З часам яго рэліквіі былі перанесеныя ў Рым, у базыліку Санта-Марыя-Маджорэ, дзе яны па сённяшні дзень спачываюць у галоўным алтары. Яго вучань, Генадзій Масілійскі, падсумоўваючы жыццё свайго настаўніка, пісаў: «Нарадзіў яго горад Стрыдон, адукаваў слаўны Рым, захоўвае маці-карміцелька Бэтлеем, а яго душу прынялі нябесныя шатры»²⁴.

Яго вобраз у мастацтве

Геніяльную рознабаковасць св. Гераніма імкнуліся адлюстраваць у сваіх карцінах славуць мастакі мінулага і сучаснасці. Адны паказваюць яго як вучонага, іншыя — як айца Касцёла, пустэльніка, які змагаецца са спакусамі і каецца, як таго, хто бачыць на пустыні візіі, як святога. Сярэднявечныя легенды прыпісвалі св. Гераніму кардынальскі тытул²⁵, таму на некаторых карцінах ён паказаны ў кардынальскім капелюшы з шырокімі палямі і ў чырвонай

мантыі. Мастакі прадстаўляюць яго то ў пакоях сярод стосаў кніг, то сярод жывёлаў, то ў пячоры пустэльніка, то на пустыні або сярод святых жанчын ці дактароў Касцёла, а часам з Папамі ці з арыстакраткамі Рыма. Караваджа, Рыбера, Дзюрэр і Беліні неаднаразова звярталіся да яго вобраза, ствараючы ўсё новыя карціны: мастакоў прываблівала яго сіла духу, суровы аскетызм, няўтольная прага пазнання Бога і нястомная працаздольнасць.

Нязменнымі арыбутамі святога ў мастацтве сталі драўляны крыж, моцна заціснуты ў руцэ камень, якім ён б'е сябе ў грудзі ў скрусе падчас малітвы, чэрап і пясочны гадзіннік — сімвалы тленнасці быцця і хуткаплыннасці часу, кардынальскі капялюш і, канешне, леў. З гэтым апошнім арыбутам спалучана легенда, магчыма, памылкова прыпісаная жыццю Гераніма. Гісторыю пра льва і св. Гераніма раскажаў у сваёй «Залатой легендзе» італьянскі дамініканін Якуб Варагінскі, які жыў у XIII стагоддзі. Паводле легенды, аднойчы кульгавы леў прыйшоў да келлі святога, і спалоханыя манахі разбегліся. Застаўся толькі Геранім, які спакойна агледзеў лапу звера і выцягнуў з яе стрэмку. З таго часу ўдзячны леў стаў яго нязменным спадарожнікам. Нават славы сюррэаліст Сальвадор Далі напісаў незвычайную карціну, прысвечаную святому («Святы Геранім», 1960), і на ёй таксама ёсць выява льва, хоць і не вельмі заўважная.

Яго прыклад

Святы Геранім, адзін з чатырох вялікіх дактароў лацінскага Касцёла побач са св. Аўгустынам, св. Амброзіем і св. папам Грыгорыем I, стаў для веруючых прыкладам дасканаласці спалучэння веры і навукі, духоўнага жыцця і інтэлекту, непахіснага служэння праўдзе і Евангеллю. Яго лі-

Лоўрэнс Альма-Тадэма. «Навяртанне Паўлы св. Гераніма». 1898 г.

чаць апекуном перакладчыкаў, біблістаў, археолагаў, архівістаў, бібліятэкараў, бібліятэк, а таксама, пра што мала хто памятае, вучняў і студэнтаў.

Яго самае славутае выказванне — «Няведанне Пісання — гэта няведанне Хрыста» (*Ignorantia Scripturae, ignorantia Christi est*)²⁶, знаёмае амаль кожнаму хрысціянину. Геранім, улюбёны ў Богае слова, пытаўся: «Як можна жыць без ведання Пісання, праз

якое мы вучымся пазнаваць самога Хрыста, які з'яўляецца жыццём верных» (Ліст XXX, 7)²⁷, а Хрыстус — гэта «сэрца Евангелля»²⁸. Ён ламае ўсялякія стэрэатыпы і перашкоды, у ім аб'яўляецца бясконцай мудрасцй і бязмернай любоўю Бога. Ён — ключ для разумення Бібліі²⁹.

Навуковая і эпісталаярная спадчына св. Гераніма — гэта сапраўдная скарбніца, з якой кожны можа ўзяць для сябе

каштоўную пярліну думак, разважанняў і любові да Бога, да Яго слова і адвечнай Мудрасці. Гэтая скарбніца не мае замкоў і не схавана ў лёхах гісторыі: яна ў яго жыцці, поўным скрухі і аскетызму, і ў яго працы, поўнай бескарыслівасці і самаахвярнасці. Яна — у яго адданасці Касцёлу і ў моцнай веры, якая перамагае спакусы і нішчыць зайздрасць ды дурноту нікчэмных людзей.

¹ Гл. Krzysztof Bardski, *Św. Hieronim – progresista, feminista, antyklerykał*, «Teologia Polityczna Co Tydzień»: «Św. Hieronim. U źródeł Kościoła», № 39 (235) 2020.

² Гл. Krzysztof Bardski, *Troska Chrystusa o grzeszny Kościół w Komentarzu do Księgi Sofoniasza św. Hieronima*, «Collectanea Theologica» 87/4 (2017). — С. 173—191.

³ Гл. A. Hamman, *Portrety Ojców Kościoła*. — Warszawa, 1978. — С. 182.

⁴ Гл. Krzysztof Bardski, *Troska Chrystusa o grzeszny Kościół w Komentarzu do Księgi Sofoniasza św. Hieronima*, «Collectanea Theologica» 87/4 (2017). — С. 173—191.

⁵ «Замілаванне ў Святым Пісанні».

⁶ Гл. Hieronim ze Strydonu, *Apologia adversus libros Rufini* 3, 6, PL 23, 462A.

⁷ Гл. Monika Ozog, *Saint Jerome and "veritas hebraica" on the basis of the correspondence with Saint Augustine*, «Vox Patrum» 30 (2010), t. 55. — С. 159—173.

⁸ Грэцкі пераклад Старога Запавету, габр. Танаха, зроблены ў III—II стст. у Александрыі сямідзесяццю перакладчыкамі.

⁹ Латінскае слова *vulgata* перакладаецца як «распаўсюджаная», «пашыраная».

¹⁰ Славутае выказванне св. Гераніма з ліста да яго школьнага сябра Памахія (Ер. LVII, 5) пад назваю *De optimo genere interpretandi* («Пра дасканалы пераклад»), увасобіла яго прынцыпы перакладу: *Non verbum e verbo sed sensum exprimere de sensu* («Не слова словам, але сэнс сэнсам перадаваць»), хоць сам св. Геранім зазначаў, што гэта не можа датычыць Святога Пісання, бо сам парадак слоў у ім мае свой таямнічы змест. Гл. Marian Szarmach, *O dwu Listach (LVII i LXX) św. Hieronima*, «Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia» 31 (330). — Toruń 1999. — С. 153.

¹¹ У сучасных межах Італіі з Харватыяй або Славеніяй.

¹² Гл. Łukasz Krzyszczyk, *Wstęp u: Św. Hieronim, Komentarz do księgi Abdiasza*, «Vox Patrum» 33 (2013), t. 60, 557. Цяжка ўстанавіць дакладную дату яго нараджэння, магчыма, паміж 340 і 350 гадамі. Сёння большасць даследчыкаў датуе яго нараджэнне 347 годам; першым гэтую дату прапанаваў Jacob Marx (*Abriß der Patrologie*. — Paderborn, 1919. — С. 126-127).

¹³ Прыкладна з 360 па 367 год.

¹⁴ Элій Данат (IV ст.) — рымскі граматык, творы якога шырока выкарыстоўваліся ў Сярэднявеччы і амаль да XVIII ст. для вывучэння лацінскай мовы. Яго галоўная праца — граматыка лацінскай мовы, складаецца з дзвюх частак: «Малая грама-

тыка» для пачаткоўцаў і «Вялікая граматыка» для высокага ўзроўню.

¹⁵ Некаторыя кажуць пра 365-ы або 366-ы г., а іншыя сцвярджаюць, што Геранім прыняў хрост ва ўзросце 38-мі гадоў. Гл. *Hieronim św. y: Encyklopedia Kościoła*, t. 1, opr. Frank L. Cross, opr. wyd. 3 Elizabeth A. Livingstone. — Warszawa, 2004. — С. 888.

¹⁶ Ужо тады дасканалы ведаў лаціну і грэку ў версіі кайнэ.

¹⁷ Гл. Францішак, Апостальскі ліст *Scripturae Sacrae affectus* (30 верасня 2020 г.).

¹⁸ Часта яе называюць халкідскай, або Халкіда.

¹⁹ Гл. Św. Hieronim. *Listy*, t. II, przeł. ks. dr Jan Czuj. — Warszawa 1953.

²⁰ Гл. Ks. Mariusz Rosik, *Chrzczający wieprz powolny jak zółw. Ojcowie Kościoła i oratorska sztuka inwektywy* [online] <http://www.mariuszrosik.pl/?p=5786> [23.10.2020].

²¹ Выданне Старога Запавету, апрацаванае Арыгенам, дзе тэкст размяшчаўся ў шасці калонках: 1 – тэкст габрэйскі і арамейскі; 2 – транскрыпцыя габрэйскага і арамейскага тэксту грэцкімі літарамі; 3 – пераклад Аквілы; 4 – пераклад Сімаха; 5 – крытычнае апрацаванне Сэптуагінты Арыгенам; 6 – версія Сэптуагінты, напраўленая Тэадацыянам.

²² Гл. Ks. Mariusz Rosik, *Chrzczający wieprz powolny jak zółw. Ojcowie Kościoła i oratorska sztuka inwektywy* [online] <http://www.mariuszrosik.pl/?p=5786> [23.10.2020].

²³ За дату смерці большасць прымае год 420, а не 419 ці 418. Гл. N. D. Kelly, *Hieronim. Życie, pisma, spory*, tłum. R. Wiśniewski. — Warszawa, 2003. — С. 378.

²⁴ Цыт. па: Ks. Stefan Moysa SJ, *U źródeł myśli chrześcijańskiej*, «Collectanea Theologica», 42 (1972) f. I. — С. 193.

²⁵ Анахранічна, бо ў тых часы яшчэ не было кардынальскага тытулу. Гэта пазней, у часы Адраджэння, сакратар Папы быў, паводле звычаю, кардыналам.

²⁶ Гл. S. Hieronimus, *In Isaiam Prol.: PL* 24, 17, цыт. па: Дагматычная канстытуцыя пра Богае Аб'яўленне *Dei Verbum*, у: Дакументы Другога Ватыканскага Сабору. — Мінск, 2008. — С. 276.

²⁷ Гл. Św. Hieronim. *Listy*, t. I, przeł. ks. dr Jan Czuj. — Warszawa, 1952.

²⁸ Францішак, Апостальская адгартыя *Evangelii Gaudium*, 36; 130; 177; 178.

²⁹ Гл. Францішак, Апостальскі ліст *Scripturae Sacrae affectus* (30 верасня 2020 г.).

Базыліка Santa Maria Maggiore ў Рыме. Фота пач. XX ст.

Кс. Пётр Татарыновіч

Шляхам дзіваў і ўражанняў

Зацёмкі з падарожжа ў Рым

Нядзеля 15 кастрычніка, то быў хіба найбагацейшы ўражэннямі ды рожнымі перажываннямі дзень мае пельгрымкі.

Рана — Імша святая пад зямлёю, пры гробе майго патрона, аб якой лятуцеў усю дарогу. Ледзь туды дабіўся. Прышлося браць штурмам тое мейсца святое. Што за талака! Дык тут больш народу, як у верхняй базыліцы! А духоўнікі, гатовыя да Імшы, стаяць у «хвасце», не раўнуючы бы ў Расеі галодныя, чакаючы хлеба. Прашу аднаго з іх, стаячага перада мною, каб уступіў мне сваю чаргу, бо я, прыехаўшы аж з-за 3 тысячы кілометраў, вельмі ж мала маю часу.

— А я з-за 10 тысяч кілометраў — ветліва пэрсвадуе зачэплены законнік. — !?

Быў то місіонэр бэльгійскі з паўдзённай Афрыкі.

З-за 10 тысяч кілометраў! Бойцеся людзі Бога! Гэта ж ня жарты! Вот тут так сапраўдны інтэрнацыонал!..

І так уцяглівым задуменым чаканні ўцякае мне 3 гадзіны.

Урэшце з трывогай іду да алтара.

«Святы Пётра, — шапчу са слязьмі падчас Імшы, — Заступніку мой найвярнейшы, вымалі цудоўную помач вызвалення з ланцугоў гаротнай Бацькаўшчыне маей, як вымаліў калісь для цэлага Хрысціянства вызваленне з няволі паганшчыны лютэе!.. А вызваліўшы Народ Родны, прымусь яго, Божа, служыць Табе! Служыць шчасцю ягонаму!..»

Такі вось вянок завёз я і злажыў сучасным звычаем на гробе Божага Ключніка ад твайго імені, Беларускі Народзе!

Снедаючы на тэрасе аднэй з

цэнтральных рэстаўрацыяў Фараглія на Вэнэцкім Пляцы, углядаюся на святочны рух гораду. Сонца бярэцца ўжо ў сілу. Гараць блескам ды краскамі вітрыны пазамыканых магазынаў ды рожнакрасавыя строі моладзі, запаўняючай пляц. Рыхтуецца нейкі карагод.

Што гэта маецца быць?

— Сяння свята віна, — чую з боку.

Заводжу гутарку з сядзячымі ля мяне аркестрантамі. Талкуюць яны мне, якую карысць дае такое святкаванне: родзіць — кажуць — і падымае энтузіязм да працы, паглыбляе любоў да роднай старонкі, якая так шчодро дарыць нас пладамі свае прыроды.

— *Signore* адкуль? — пытаюць вымоўна, мерачы мяне вачыма ад ног да галавы.

— З балот і пушчаў непраход-

Заканчэнне. Пачатак у №1.

ных, дзе слаўныя жубры і мядзведзі жывуць згодна з людзьмі. *Biancoruthenia* завецца мой край (*non Russia-Moscovia*), даўней слаўны, устрымаўшы паход манголаў на Эўропу, а сянны бяздольны край, паняволены і ашуканы праз народы пабратымчыя...

— *Biancoruthenus! Se nella vostra patria tutti sono alti?* (І такія ўсе рослыя ў вашай старонцы?) — дзівяцца, ківаючы галавамі.

— Ёсць яшчэ раслейшыя за мяне.

— *Evviva, Biancoruthenia!* — гратулююць, падносячы па-фашыстоўску далоні.

— *Evviva, Italia!* — ветліва адказваю.

Па снеданні бадзяюся па высокай галерыі кругом *Forum Romanum* (брук старога Рыму ляжыць на мэтраў 4–5 ніжэй новага), лажу, разглядаючы слаўную Калюмну Траяна з пяцісот фігурамі плоскарэзьбы з гісторыі панавання гэнага цэзара ды іншыя забыткі. Сколькі ўспамінаў пышнай магутнасці старадаўнага Рыму лезе ў душу, калі глядзіш на гэныя разваліны, засяляныя калісь праз паноў светаўладных!.. Мімаволі збягаюць на думку ведамыя словы: «*sic transit Gloria mundi*» — так мінае слава свету...

А во? Што гэта? З глыбіні *Piazza Venezia* паўзуць нейкія два чорныя вузлы. Папы, каб я здароў, папы! І так, як бы нехта знаёмы? Падходзяць бліжэй — Эксцэленцыя Бп. Ч. і а. З. васіліянін! *Evviva!* Сардэчна вітаемся, дзівячыся так прыпадковаму шчасліваму спатканню на далёкай чужыне. Стаімо хвілінку ў сонцы сярод удараючых дзіваў старога і найнавейшага свету. А аб чым гутарым? Ані слова аб тых цудах свету, далёка ўцёк ён ад нас, так, як бы і ня было яго прад намі. Талкуем пра свае родныя балючыя адраджэнскія справы, быццам спаткаўшыся дзе ў Вільні ці Кіеве і глядзячы на румовішчы роднае славы... Такія

думкі балючыя неадступна ляжаць на дне паняволеных душ... Асадзеце іх у самым раю, то і там яны сумавацьмуць, глядзячы з высяў ягоных на чорную крыўду братоў і Бацькаўшчыны...

Развітаўшыся, іду на слаўны Палятынат. І новая, цікавейшая, неспадзяванка! Сярод рожнамоўнай ды рожнастройна элеганцкай публікі здаецца мне ў ваччу нешта так як бы падобнае да нашай беларускай, у самадзелавай спадніцы сялянкі. Няўжо гэта наша паважаная «*biancorutenka*»? Вачам трудна верыць. Тут, на Палятынаце, беларуская жанчына! Але рызыкну — думаю сабе — і спытаю па-беларуску.

— Адкуль, — кажу, — цётанька і як сюды забадзялася? І о, цудзе!

— З-пад Горадні, войчанка, — звініць найчысцейшая беларушчына тыпічнай нашай пабожненькай дэвоткі. — Ці ж мяне айчуляк не пазналі? То ж мы разам у пельгрымцы ехалі, я ж вам і Гадзінкі ў вагоне памагала спяваць.

Ну і дзень, — думаю, — байковы дзень: прыгода за прыгодай! Праўдзівы сянны з мяне Тарас на Парнасе!..

— Як жа ж, мілая, сюды забадзялася?

— Адбілася ад пельгрымаў, загледзіўшыся тут на хараство гэна. Я ўжо ня ведала і сама, куды мне дзецца і што рабіць, аж галава мне парвала балець, страх мяне агарнуў, як — думаю, — запаўзу ў тую сваю гасцініцу (от забыла ўжо, як яна і завецца). Ажно Бог вас, войчанка, прынёс. Сапраўды мусіць святы Антоні малітву маю выслухаў. Даруйце, я ўжо ад вас не астануся.

— Ну добра. А як жа табе ўсё тутак падабаецца?

— А хто ж яго тут судомое: от, стаяў бы ды глядзеў бы і глядзеў бы без канца. Думкі млеюць, словы ўцякаюць, нельга тога хараства і пераказаць. Гэта ж,

войчанка, таксама нейкі мусі касцёл? — Пытае, паказваючы на цэнтральны павільён Палятынату.

— Гэта такі «касцёл», дзе багі даўней спраўлялі распусныя банкеты.

Глядзіць баба, утаропіўшыся, натуральная здаровая лёгіка ейная ня можа згадзіцца з гэтым: каб то багі ды п'янствавалі.

— Даўнейшыя, — аб'ясняю, тутэйшыя цары паганскія з лішняе пыхі ўважалі сябе за багоў, ім кадзілі і кветкі перад імі сыпалі, помнікі ось гэтыя ім з каменняў вырэзвалі, гэты і палац ім выстраілі.

— Ой, каб іх ліха, ці ж гэта ім усё за тое, што яны распуставалі?

— Ну, вялікая п'янства і збыткі заўсёды ж людзей з глузду збіваюць.

Агледзілі старыя забыткі, арла і воўка ў клетцы, якога трымаюць тутак на памятку легендарнага пачатку Рыму, заснаванага ў 762 г. перад Хрыстом праз Рэма і Рэмулюса на тым мейсцы, дзе іх выкарміла ваўчыца. Мейсца гэна, знача, было калыбеллю сталіцы свету.

— Ксенжачку, мне вельмі спяшно на кватэру, баюся бо, каб не спазніцца да Папежа, хіба ж і вы разам выбіраецеся...

— Э, яшчэ ня зараз. Паспеем. Аўто!

Падкачвае таксоўка. Эх, пракатаю цябе — думаю — вяльможная матухна, як дастойную патрыцыянку па слаўных дарогах цэсаравых сталіцы свету! Ці ж не заслужыла ты, мурашка працавітая, карміцелька Эўропы, хоць кроплю скаштаваць прыемнасці, якой захлыстаецца цывілізаваны свет? Чым жа горша ты ад тых матронаў рымскіх і арыстакратак, якія ў лектыках залацістых і калясніцах, увенчаныя кветкамі, спацыравалі трыумфальна па гэных гістарычных брукках?

І едзем. Едзем трыумфальна

з Палятынату слаўнаю *via dell Impero*, мы, беларускія мужычкі, а з дарогі зыходзіць нам элеганцкая публіка. Хто ведае: мо сярод яе ёсць шляхотнаўроджаныя дастойнікі, ёсць князі ды бароны, выводзячыя даўны род свой з тых, што называлі сябе багамі... Эх, каб хто з блізкіх радзімцаў бачыў нас тады «трыумфуючых», ня ўтрымаўся б ад громкага прывету. «Жыве Беларусь!..»

Мінаем Форум, Калізей. За-трымаемся пасля на хвілінку ды агледзім базыліку Маткі Боскае, т. зв. *Santa Maria Maggiore*. Тымчасам дарогаю раскажу цікавую легенду аб гэнай слаўнай святыні.

У IV веку адзін багаты рымскі магнат маніўся аддаць на карысць Касцёлу сваю вялізную маёмасць. Тады ўва сне цудоўным, адначасна з тагдашнім Папежам Лібэрыем, атрымоўвае ад Найсвяцейшае Дзевы загад: на тым мейсцы, дзе заўтра спадзе снег, збудаваць на чэсць Яе святыню. І сапраўды — з 4 на 5-ы жніўня, у пару найбольшае спёкі ў Італіі, выпаў снег і пакрыў усё Эсквілінскае ўзвышша.

Ян (так зваўся той пабожны рымлянін) пабудаваў на гэным узвышшы святыню, якую на памятку цуду і прызвалі Маткай Боскай Снежнай.

У вялікім алтары яе спачываюць косці св. Апостала Мацея. У крыпце прахоўваюцца астаткі бэтлеемскай стаенкі. Ёсць многа цэнных мозаік. Але найбольшай святасцю тут — гэта цудоўны абраз Маткі Божай, які аддаваў цешыцца вялікім культам рымлян.

Аднак ня гэта ўсё астаўляе на душы нашай незаціральную пячаць уражэння. Ёсць у левай наведанай базыліцы новая статуя Маці Божай: «Валадарыні Згоды».

— Глянь, — звяртаю дабітна ўвагу мае пабожнае спадарожніцы, жадаючы даследзіць сілу мастацкага ўплыву на простую душу. — Глянь уважна.

— Ах! Міленькі! — дзівіцца захопленая і стрывожаная жанчына. — Дык жа Матка Боская тут жывая!

Так, жывая. Надземная роўнавага, граза і павага жыва б'е з Яе прыхмуранага беласнежнага аблічча. Седзячы на троне, адной рукой падае збянтэжанаму свету стаячага на лоне Божага Сынка, а другою, энэргічна выцягнутай, як бы ўцішае ўзбураны свет. Гаяючае і магутнае: «Супакойцеся, народы!» — чытаецца ў Яе Боскіх вуснах ды вымоўных жэстах.

Цуд мастацтва! Ці можна гэнэальней прадставіць збаўчую ролю рэлігіі ў нашых часах!?

На гэтым і кончымо пабежныя нашы зведзіны слаўнае Румы. Паспяшэмо ж адведаць урэшце яе Найдастойнейшага Гаспадара.

Аўдыенцыя ў Святога Айца вызначаецца загадзя, за некалькі дзён, а часамі і тыдняў. Нам прышлося чакаць чатыры дні. Багаты зместам дзень сяннешні і меў іменна закончыцца гэнай аўдыенцыяй.

А гадзіне шостаі вечарам збіраемся ля Бронзавай Браны; дамы, паводле Ватыканскай этыкеты, у чорных, паненкі ў белых доўгіх сукнях з вёлёнамі на галаве, мужчыны ў фракках, а духавенства ў сутанах з пасам.

У падножжа высокіх раскошных мармуровых сходаў, так званых *Scala Regia*, важна спацыруюць у арыгінальных рознакаравых уніформах, з галябардамі за плячом, папескія гвардзісты, пільнуючы ўходу. Эх, стройныя ж, рослыя хлопцы! Адзін з іх гаворыць за мною свабодна па-расейску. Не для самай парады толькі яны тут снуюць дзень і ноч. О, вялікая тут іхняя задача, асабліва падчас вялікага наплыву з усяго свету наведнікаў. Могуць быць сярод вечна кішучага тут мурашніку таго людзі з рознымі намерамі... Трэба тут расшыфраваць усякага і то спосабам, выма-

гаючым выжэйшай тактыкі.

Калі група наша памалу ўжо скомплетавалася, гвардзісты, запрашаючы, вядуць нас па тых трыумфальных сходах уверх. Мужчыны ўперад, жанчыны ззаду.

Ідзём праз нязлічаныя разлеглыя, свецячыя геніяльным мастацтвам і сплендорам салі, а ўсюды спатыкае нас штотарайнай страйнейшая і ветлівейшая ганаровая служба. Цікавасць і радасць раздымае сэрца.

Урэшце размяшчаюць нас у так званай Салі Тронавай. Простая структурай, але багатая старымі мастацкімі фрэскамі, змяшчаючымі ў сабе гісторыі Божага Рыбака. Пры адной са сцен стаіць на ўзвышэнні трон: звычайны, з кармазынавага плюшу ды з залочаным абрамаваннем фотэль пад балдахінам. Наабапал удоўж сцен справа і злева бягуць рады плюшовых, у падобным стылю, фотэлікаў, на якіх парадкам садзімося. Справа — мужчыны, злева — жанчыны. Чакаем больш-менш гадзіну. Разглядаемся. Кругом удараючая прастата і свойскасць. Чым бліжэй, знача, цэнтру, тым больш скромнасці. А каб дайшлі мы да самага памешкання Апостальскага Намесніка, знайшлі б там яшчэ большую прастату і скромнасць. На свой прыватны ўжытак Айцец Святы займае толькі чатыры пакоі. А ўвесь сплендор той ватыканскі патрэбен не яму, а для ягонага найвыжэйшага ўраду і стану.

Цікава асветлена саля, нідзе ня відно ані жырандолю, ані электрычных лямпаў; усё так містэрна ўкрыта, што, выдаючы з сцен прыстарэлыя фрэскі нявідомай светляной сілай, выклікае сапраўды байковы настрой.

Куды я, паляшук мізэрны — думаю сабе — папаў? Ці гэта сон, ці ява?.. Скора збудуцца мае даўгалетнія лятуценні... Так за хвілінку аглядацімо яго дастой-

нае апостальскае аблічча.

На салі з'яўляюцца адзін за другім дастойнікі з свету папежавай, і свецкія і духоўныя, з пасярод якіх выдзяляецца паставай і значэннем так званы *Majordomus* Яго Святасці.

Чакаем далей. Прыцішны го-ман пачынае напаўняць салю. Та-варыства чуюцца штараз смялей.

Раптам увагу прысутных электрызуе пяруновае: «Ідзе!». Усё на салі, як стаяла — замярло на мейсцы, уставіўшы вока ў дзверы налева ад трону.

Сэкунда, і — ціханька, паважна паказваецца белы, атулены пурпуровым плашчам. На салі адчуваецца такое ўражанне, як бы дух які нявідочны з'явіўся. Як бы ня ён адзін, а Пётр ці Хрыстус сам увайшоў у ягонай асобе. Сэрца трапечыцца штараз мацней.

— *Laudetur Jezus Christus*, — вітае далікатным, надзвычай мілым голасам.

— *In saecula saeculorum. Amen*, — грывіць з трохсотных грудзей, разносячы рэха па саях, адказ.

Ідзе ў бок трону, папераджаны асыстай. Але не садзіцца. Падходзіць да кожнага кленчучага пельгрыма паасобку, пачынаючы з правай стараны трону, благаславіць рэліквіямі св. Пётры, даючы да пацалавання «Персцень Рыбака», у якім яны знаходзяцца. Сяго-таго абдарыць ласкавым слаўцом. Асыста рэкомэндуе, каго знае. Я дрыжачымі вуснамі, цалуючы персцень, рэкомэндуюся сам: *de finibus comunisticis sum, biancoruthenus...*

— *Eco!* — перарывае мяне з выразам здзіўлення.

— *Valde oppressi sumus...* (Мы страшна прыгнечаныя.)

— *Perseverandum vobis est, fili mi!*..

Багаславіць мяне змучанаю рукою і ідзе далей. Вот і па ўсім спатканні. Трывала яно толькі паўхвілінкі.

Абходзіць кругом так усіх і вяртаецца з другой стараны ў тое

мейсца, адкуль выйшаў. Садзіцца на троне. І чулымі айцоўскімі славамі гаворыць да нас, акружачых трон, паўгадзіны. Гаворыць па-італьянску, пераплятаючы лацінскімі цытатамі, больш-менш у такім сэнсе:

— Дзеці мае наймілейшыя! Як жа напоўнілі вы мае сэрца айцоўскаю радасцю ды ўдзячнасцю Богу, што з такім петызмам, накладам фатыгі і коштаў, у нашых так няспрыяючых часах, прышлі ў дом мой, дзеці — да айца свайго. Верым, што прывяла вас сюды прывязанасць і паслушэнства сыноўскае.

Аглядаючы беспасрэдна памяткі святых па нашым Збаўцы, пры гробах святых апосталаў ды мучанікаў, распальвайце і ўзмагутняйце духа веры, любові і надзеі, карыстаючы з праўдзіўных сродкаў Хрыстовага Збаўлення ў гэтым юбілейным годзе.

А духам вашым ачышчаным ды распаленым ідзеце і запалайце сваё серадвішча, дзе жывеце і працуеце. Старайцеся ахрысціць лад і правы вашай дзяржавы! Духам нашым шчыра хрысціянскім мусімо перарабіць свет, тады канец настане ўсякім крызысам!..

А найбольшай карысцю юбілейнай пельгрымкі вашай хай будзе ўдасканаленне і збаўленне вашае!..

Змест прамовы — ясны, звязлы. Ток мыслі — быстры, лёгкі, свабодны, — сведчыць аб выбітных здольнасцях дастойнага моўцы. Дыкцыя жывая, пабуджаючая ўвагу, хоць у жэстыкуляцыі відаць страшэннае перамучэнне. Тон — лагодны, прыемны, з лёгкім адценнем старчага трэмоля.

Дастойнае чало паарана ўжо разорами старасці, ня так гладка выглядае, як на партрэце. Але на свае гады, судзячы з рухаў ягоных ды так разлеглай і вытрывалай дзейнасці — заэнэргічны. Сапраўды ў гэтым чалавеку дзее Дух Святый.

Пасля перакладу мовы на язык пельгрымаў устае, удзяляе апостальскага багаслаўства і паважна адходзіць пад гукі «віватаў» і пабожнай песні.

Як прыкра разставацца з тою шчаснаю, памятнаю хвілінай! Хвілінай салодкай на ўтульным лоне Айца, якая ўжо мо ніколі ня вернецца ў жыцці!.. Так хутка прамінула яна, як сон, як байковая мара!..

Мой Божа, як жа бедныя людзі, асабліва тыя хрысціяне, якія не каштавалі салодкага айцоўства над сабою ў дні горкага бяздолля, сумнага сіроцтва!.. Ці хутка ім асалодзіць яго Бог міласэрны?..

І памчалася душа мая на крыллях думак гарачых з тых высокіх светлых апостальскіх харомаў далёка, далёка на разлеглыя лясістыя даліны родныя, пад хмарнае неба, да гарадоў і саламяных вёсак, дрэмлючых у паўночнай халоднай мгле, да братаў маіх сярмяжных каталікоў і некаталікоў!..

І хацелася стацца духам вешчым быстракрылым, бы той Анел, будзячы Ізраэля з няволі Егіпскай, і ляцець, сагрэць сэрца, зняць заслону з вачэй сонных, лянівых, упярэджаных...

І хацелася крычаць, крычаць на ўвесь свет.

О, як мілыя прыбыткі Госпадавы! Тужыць і млее па іх душа мая!.. Прыдзеце і пакланецся народы! Тут Праўда і Дарога, і Жыццё, і Сіла!..

* * *

О, Неаполю, чароўны краю!

Хто цябе ня відзеў —

Не каштаваў раю!

— спяваем наступнае раніцы, пакуючыся да бруднага, як карчма жыдоўская, готэлю. Слугі заклінаюцца, што ён першакласны. Хай сабе. Няма часу спрачацца, бо на Нэаполітанскай затоцы ўжо чакаюць нас таксоўкі: а гадзіне 9-й ад'езд на Вэзувій, Помпэю, Сарэнта, Капры.

Везувій, Помпеі. Фота пач. XX ст.

Горад з вузкімі бруднымі вуліцамі — перавулкамі (ня ведаю, чаму нас тудую вязлі), з капцаннястым мурашнікам пролетарыяту адразу не зрабіў на нас уражання раю. Можа дзеля таго, што ўвесь чар яго закрывалі змары нягоды, якой, на наша фіаско, распачаўся той дзень.

Адсутнасць яснага сонца не дазваляе захапляцца нават чароўнай Нэаполітанскай затокай. Стаімо на паўночна-заходнім яе беразе. На захад — Міжземнае мора. На поўдзень — маляўнічае пабярэжжа аддалёнага Сарэнта, Капры, а на ўсходзе паўночным высіцца, моў вагromністы стог, цёмны, грозны Вэзувій, верхавіна якога пакрыта хмарами.

Хуткабежныя таксоўкі нясуць нас асфальтавай, гладкай, моў сталь, шашою па маляўнічым, зарослым вінаграднікамі, паўднёва-ўсходнім пабярэжжы, праз Геркуланум, Помпэю, на вулканічную гару. Рух на дарозе яшчэ не вялікі. Сям-там спаткаем або мінём, як сабаку, малое асяляне, цягнуае вагromністую двуколку, нагужаную бочкамі або мяшкамі. Чым выжэй пасля падымаемся па склонах гары, тым расціннасць становіцца больш убогай, панурай, урэшце мігаюць толькі самыя карлава-тыя жухлыя пініі ды шэры мох.

— А дзе ж дым? — пытаю.

— Які тут дым! — жартуе мой спадарожнік. — Італьянцы салому ў кратэры паляць, а наіўным турыстам здаецца, што гэта «вулканічныя цуды прыроды».

Але едзем вышэй. Шаша ўецца сэрпэнтайнай штораз круцей. Урэшце — стоп: далей ехаць ня можна. Трэба йсці пяхом. Высядаем. Гляджу — сям-там на склонах гары дымяцца нейкія прадаўгаватыя, вогністыя, якраз як распаленыя, снапы саломы. Можа і праўду казаў мой правадыр? З другога боку шашы дыму ня відаць. Тудою ўецца вузкая сцежка аж па самы верх гары. Накладаем адумысловыя хадакі, каб не папаліць серкаю вобуві, і йдзем ключом, бы жураўлі, вышэй. Цёмная сырая імгла, змяшаная з дымам, ахінае нас штораз гусцей. Нігдзе ані кусціка, ані травінкі. Самая толькі цёмная зямная зындра, змяшаная з жоўтай серкай. Робіцца неяк жудасна. Урэшце даскрабіся да берагоў даўнейшага кратэру. Прагавітае вока бяжыць у сярэдзіну і — ох! Што за нетра, што за адхлань!

Над чорнымі, раскалочанымі на прасторы больш-менш квадратнае вярсты хвалямі, мясцамі астыўшай, мясцамі да чырвана расплаўленай масы, клубіцца

пара, дым, смурод! За туманам нельга кругом далёка разглядзецца. І страх бярэ і цікавасць: што там далей? За правадніком, пабраўшыся за рукі, вобмацкам ідзем у глыб. Бачым, як раз-пораз то тут, то там чорная скарынка застыўшае мазі лопаецца і з шчэлуі тае лезе, моў цеста, чырвоны агонь, пыхціць і зараз ад вільготнага холаду чарнее і цвярдзее. Падлазім да чырвонае вагністае кашы ды чэрпаем жалезнаю каваргою па кавалку сабе на памятку. Вось вецер падыхнуў у другі бок, адганяючы серчаны смурод. Эй, папробуйма падкрасціся пад самы цэнтр адкрытага кратэру! Храпе-клячоча, варыцца, стогне, душыць пякельным смуродам, дрыгатаю жудаснаю праймае — нельга ўстаяць!

Як жа маленькім і супакораным тут чуецца чалавек! О, далёка ўцякае амбітная самапэўнасць і фанабэрыя! Што мізэрны чалавеча значыць у параўнанні да гэнай магутнай і страшнай сілы прыроды! Хай раз толькі сварухнецца, зяхне-харкане, а ня толькі па табе, камару ніштожным, але па гарадох, творах тысячаletніх і знаку не астанецца!..

Дзе падзелася Геркуланум, слаўная Помпэя — спытай гісторыі?.. Жах смяротны наводзяць агляданыя ахвяры скамянелыя страшэннага катаклізму, адкапаныя ў засыпанай Помпэі. Ах, слоў няма на апісанне таго распачнага болю і жаху, які застыў на конвульсійна выкрыўленым твары ў страшную мінуту!

Хто еў, хто спаў, хто маліўся, хто працаваў, хто грашыў — уцякаў, як каго смерць застала, — так і скамянеў у вулканічным прыску.

На паваротнай дарозе з вулкану неспадзявана із-за хмар паказалася блізкае нам сонца, цудоўна азараючы ваколіцу. Што за пэрспектыва! Затока выглядае адсюль, бы шмарагдовае цудоўнае люстра, містэрна

апраўленае ў фантастычныя
рознакраскавыя рамы маляўні-
чага пабярэжжа. Любуемся і
налюбавацца ня можам. Во калі
ўсмяхнуўся ты да нас захапляю-
чым чарам красы, Нэаполітанскі
Краю!

Так,

Хто цябе ня відзеў,

— Не каштаваў раю!..

Спусціўшыся з гары, едзе-
м па высокім крутым беразе праз
Сарэнта на Капры. Дарога над са-
май затокай штотраз больш уецца
крутымі дзівоснымі загібамі, ад-
крываючы кожную хвіліну што-
раз новыя, штотраз чараўнейшыя
краявіды. Жывы кінэматограф!
Паказваецца час ад часу і Вэзувій
далёкі, з воблакам дыму. О, інакш
ён на аснове чыстага неба вы-
глядае! Дым над кратэрам такі
чысты, белы, густы, як свежа-
пушчаны з цыгары. Між італьян-
цаў слыве і прымавіска: «Вэзувій
цыгару курыць». Блакітныя хвалі
(але сапраўды блакітныя) адна за
другою коцяцца к берагу, шумна
адбіваюцца, пеняцца, ліжуць,
цалуюць скальныя маляўнічыя
тэрасы, падымаюцца доўгімі
выгібастымі грабянямі, дый
зноў уцякаюць, гінуць у марской
шыры, каб за момант зноў вяр-
нуцца ды зноў, разагнаўшыся,
паўтараць тое самае.

Злева красуюцца зялёныя
цвітучыя прыгоркі. Часамі нагая
скала высуне з-за зелены лісіны,
часамі прыгожая стылёвая вілля
ці кляштар блісне на шыце гары.

Судзержываем бег самаходу
— хай душа нап'ецца ўдосталь
роскашы.

З высокага берагу Сарэнта ма-
ляўнічымі тэрасамі спускаемся
на мораплаве: трэба ж пакашта-
ваць крыху мора. Ну і... пакашта-
валі: пасля 30 мінут гойданкі (за-
тока, як бы наўмысне, страшэнна
ўсхвалявалася) — замест Капры
— «рыга»... Пазялянелі ўсе да
таго, што ўжо і ў слаўную кудзеб-
ную «Гроту Капрыйскую» ехаць
ня трэба было дый... немагчыма

пасля падвойнага смакавітага
абеду на ўпаяючых шумных, як
тая затока, хвалях віна ды лірыч-
най італьянскай песні...

Капры — то маленькая, але
высокая скала, маляўніча выгля-
даючая з мора ў пяці кілёмэтрах
ад берагу. У пэўным мейсцы яе
навылет пранізвае, моў тунэлік,
орыгінальная пячора, праз якую
працякае вада. Калі ўехаць лод-
каю ў тую пячору, то ўсё ад вобле-
ску сонца і сіняе вады становіцца
блакітным, як пад каляровым
шклом.

Э, жыццё, жыццё нэаполітан-
скае! Жыццё цыганскае, бястур-
ботнае! І чар паэтычны і смех
парывае, на цябе глядзячы.

З чаго живуць тутэйшыя
жыхары?

З хараства слаўнага свайго
краю, якое ўмеюць прадаць
бадай лепш, чым нашы жыды.
Нэаполітанчык табе скажа сло-
ва, дзіва прыроды, памятку табе
гістарычную пакажа, пальцам
кіўне ўслужна і — ўжо далонь
выстаўляю.

— *Una lira Signore! Bimbola*
галодныя дома чакаюць...

А зробіць гэта так праконы-
ваюча, беззаганна і бездакорна, а
прытым гуморыстычна, што ад-
дасі яму з усмехам апошнюю ліру.

Ня хцівец ён, не безамбітны
(ого, пасмей зганіць што-небудзь
італьянскае ў ягоных вачах!), не
пэсыміст, заўсёды скрыўлены,
як серада на пятніцу, ён заўсёды
весел. Яму абы-толькі пражыць
дзень да вечара. А да пражыцця
яму многа ня трэба: крыху ві-
награду, макарон, алівы каплю,
слімакоў пару.

— *Mangiate, mangiate signore,*
— угаварвае мяне адзін пры-
бярэжны бадзяка, падаючы асліз-
лаю рукою раскоўчанага слімака.

А мне — ня есці, але рыгаць
хоцацца, на той прысмак гле-
дзячы.

Чырвоны вагроністы круг
сонца хаваўся ўжо за марскую
далёкую шыру, сцелячы да нас

агністую дарогу, як мы садзіліся
на наш мараплаў, чула развітва-
ючыся з Капры.

Пад канец паваротнай дарогі
(каля 70 кілёмэтраў) ловіць нас
навальніца (так хутка змяняецца
тут пагода). Чорную цемень не-
праглядную раз-пораз раздзірае
наглая маланка, а шум дажджу
ды раскацісты гром з пярунамі
зусім глушыць гук нашага мото-
ру. Ці мы едзе, ці стаімо?

А вулькан! Божа! Як жа грозна
цяпер ён выглядае на тле цёмнае
навальнічнае ночы з пякельным
чырвоным загаравам над кратэ-
рам! Агібаем вось яго падножжа.
Дрыгата жудасная праймае!

Агледзіўшы назаўтра Нэа-
політанскі музей, слаўны пом-
пэянскімі і старогрэцкімі забыт-
камі, ды памаліўшыся ў базыліцы
св. Януарага, дзе кожны год 19 ве-
расня паказваецца цуд ажывання
крыві гэнага мучаніка з першых
вякоў хрысціянства, разстаёмся
з Нэаполем.

* * *

Firenze! Перад намі спавітая
радульным вуалем заранічнае
мглы міла ўсюды ўспамінаная
Флёрэнцыя.

Сонца яшчэ ня выкацілася
із-за маляўнічых берагоў ракі
Арно ды не азарыла выразна
чорнай красы гораду «Краснае
Лілеі» (гэrb места). Затое аўрэо-
ля ейнае славы свяціла перад
нашай, хоць не раскатуранай
яшчэ ўявай, святлей гарачага та-
сканскага сонца. Стаяла цвітучая
калісь пышнай збыткоўнасцю
нэрвовая, вольнадумная, але і
тыранская, крычачая ўсялякімі
контрастамі слаўная калыбка
вялікіх ідэалаў і гэніяў: трыбунаў,
князёў, паэтаў мастакоў: фрэсак,
слова, красак, бронзы, меча.

Агледзеўшы спешна катэдру
з слаўнай мармуровай Компану-
ляй, Галерыю *Pitti, Uffizi, Palazzo*
Vecchio, Museo Nazionale і Капліцу
Мэдычы, спяшым на маляўнічае
ўзгор'е да *Fiesole*, мясціну *Fra*

Angelica. Чароўны пагодны дзень. Перад намі скупаная ў чырвані заходзячага сонца панорама маляўнічае Тасканы. Горад — як на далоні з аддалёнаю копулай катэдры, на якой цудна іскрыцца апошні прамень сонца.

Якія пажагальныя думкі са-чацца разам з гэным прамянём у захопленую душу? Тут паказала хрысціянства, што магла вытварыць яго духовая шляхотнасць, ягона крышталёвая маральнасць для эстэтычнай візы ўсёсвету ў розных галінах думкі людзкое. Тут у найпрыгажэйшых формах учалавечыўся догмат, увідавочніўся ідэал! У Флёрэнцы далікатнее дух, шляхатнеюць думкі і жаданні!

І як разстацца з табою, цудоўная чараўніца мастацкая? Нават і сон усёўладны не зганяе з утомленых вачэй натхнёных візіяў... Пад мілагучныя прыцішныя тоны аддаленага фортэпіяну клеюцца вечарамі цяжкія павекі, а ў яві йшчэ стаяць, як жывыя, музэальныя мастацкія дзівы, а найбольш байковая Скопасава Ніёбэя... і сонныя вусны мімаволі шэпчуць вам чароўную аб ёй казку, нельга бо ніяк утаіць перад паважанымі чытачамі гэнага цуду старагрэцкага гэнія.

Была ў старадаўняй Грэцыі чароўнае красы жанчына Ніёбэя. Захапляючая ўсіх цудоўная тая краса яе разбудзіла трывожную зайздрасць у самых нават багінь. Зайздрасць зрадзіла помсту. І Парнас зсылае смяротнасць на яе патомства, каб раз і назаўсёды забяспечыцца ад непажаданай конкурэнцыі. Ніёбэя ў парыве заядлае распачы горне, туліць пад сябе ўсей сілай матчынай любові прыгожыя, моў цуд, свае дочанькі і ў экстазе гэнага жалю-распачы, любові ды гордасці выглядае так прыгожа, што крычаць, плакаць хочацца ад шчасця, яе аглядаючы! То не беласнежны нескалены цвёрды мармур прад табою, а нябесная,

моў пух ваблочны, жывая захапляючая мара!..

— Скуль такі ўраджай талентаў у Італіі і Грэцыі? — пытаю ў далейшай дарозе да Падвы аднаго з бывальцаў спадарожнікаў.

— Прыгожасць прыроды, пестлівы пагодны клімат, блізкія сардэчныя зносіны з Небам і з слаўнай мінуўшчынай родзяць тут таленты. Італьянцы, напрыклад, вельмі любяць памяць аб сваіх продках, сіяцца на найпрыгажэйшыя ім помнікі. Магільнікі ўсюды імі запоўнены. Часта выкрываюцца таленты пры конкурэнцыі кавання тых помнікаў. Знаю, напрыклад, адну ўбогую — кажа мой субяседнік — італьянскую вёску, у якой 600 убогіх пастухоў выставілі нядаўна нязнанаму рыцару вайны за 30 тысяч ліраў цуднай красы помнік.

* * *

А от урэшце і Падва. Хто ж ня чуў і ня ведае аб гэтым горадзе, большым за нашу Вільню, маючым каля 200 касцёлаў, разложаным над берагамі ракі Паду ў паўночнай Італіі! Тут дажыў свой працавіты век св. Антоні Падэўскі, тут знаходзіцца найстарэйшы ўнівэрсытэт з 1222 г. з найстаршым мэдыцынскім факультэтам ды катэдрай Галілея, дзе вучыўся і наш слаўны Франціш Скарына з Полацку.

Падва — гэта сапраўды каталіцкая Мэкка. Вечна перапоўнена яна наведнікамі гробу Вялікага св. Антоняга, які знаходзіцца ў тутэйшай базыліцы, адна з найпрыгажэйшых святынь свету. Але багатае мастацтва святыні не зрабіла на мяне такога дзіўнага ўражэння, як адна цікавая, здаецца, непазорная дробязь пры надгробным алтары святога: гэта — кіечнік мыліцаў, якія астаўляюць тут калекі з подпісамі свайго прозвішча і адрэсам пасля цудоўнага выздараўлення. Іду бліжэй, каб

прыгледзіцца гэтаму арсэналу дакументаў веры і надзеі і бачу: за алтаром — таўкатня малебнікаў: старыя і малыя, стройныя і крывыя, элеганцкія і абарванцы — ціснуцца бесперастанку да каменнае сцяны гробу, прыкладаюць руку, хворае места цела або дэвоцыяналіі, каб завезці іх хвораму. Чарнамазая бедная дзяўчынка, мабыць, сіротка, з слёзкамі на вачах, плешча дробнаю далонню па мармуровай пліце, быццам загневалася на Антоняга, што не адзваецца на яе гора. Так, чаго тут толькі не вытварае простая дзіцячая вера! Тут умеюць часамі і пазлаваць сардэчна на свайго блізкага заступніка нябеснага, калі ня надта спяшыць з помачай. Падобныя — кажуць — сцэны бываюць і ў Нэаполі перад ажыўленнем крыві св. Януарага.

Мой Божа, хіба ж не бяз прычыны людзі з так гарачай набожнасцю штурмуюць гэта святое мейсца!

Але вось згінуў негдзе мой праваднік, шукаю і знаходжу яго ў кутку за алтаром, шэпчучага ражанец. Звяртаюся з нейкім пытаннем, а ён замест адказу адганяецца ад мяне рукою — усё, знача, набок! Няма важнейшай цяпер справы як разрахунак з сваім найдаражэйшым святым дабрадзеям!..

Жыццё яго так цікавае, так мілае, што сапраўды чытаецца з далёка большаю прыемнасцю, чым які найслаўнейшы раман. Гэта цудоўная паэма на славу Богу і людзтву! От, каб нам такіх людзей да нашага беларускага адраджэння!

— Ня родзяцца — кажаце?

— Ня думайце, што св. Антоні радзіўся святым. О, не! Пішуць хронікі, што гэта быў надта буйнага і гарачага тэмпэраменту юнак і пры сваім незвычайна прыгожым выглядзе мог мець больш спакусаў, чым наша моладзь. Якімі ж, аднак, сіламі

ўтрымаўся на добрай дарозе? Шчырай адданасцю і любоўю ідэі!

Мей ідэю, Беларусь мая Маладая, і службы ёй непадзельна, а здалееш і Ты прайсці чыстай праз жыццё і адрадзіць Бацькаўшчыну! Калі ж і здарыцца няшчасце збрудзіць нагу-руку на гразкіх сучасных жыццёвых шляхох — мецімеш заўсёды, углядаючыся ў магічную зорку ідэі, сілы ўстаць, ачысціцца і спяшыць далей да святлейшай будучыні!

* * *

Ёсць у паўночна-ўсходняй Італіі багаты горад, сталіца даўнейшай дэмакратычнай рэспублікі купцоў, горад, ня маючы сабе падобных на свеце, які завецца Вэнэцыя, а які трэба было б назваць байковым Цудгорадам. Разложаны ён над Адрыатыкам на 117 астраўкох над вадою.

Пасля парагадзіннай язды з Падвы, вечарком 21. Х., ціха прыносіць нас хуткацяг у мора святла — красак — вады. Бяжым борзда на другі бок станцыі, скуль далятае звонкая песня з гітарай, пераступаем парог і — стоп: замест пляцу і вуліцы — вада, замест павозчыкаў, таксовак і трамваяў — гандолі (стройныя лодкі), вапарэтты (вадзяныя трамвай).

Едзем гандоляй у гасцініцу, весела гамонім і пяём, а звонкае рэха далёка разлягаецца па спакойнай воднай гладзі. Вуліцаў такіх, як у нас, тут нідзе няма — усюды каналы. Ані шуму, ані груку, як гэта ў другіх гарадох, — цішыня, роскаш! Зоркі над намі — зоркі пад намі. Дамы стройныя, высокія, моў багатыя палацы, але вельмі збітыя адзін ля другога, завулкі куды вузейшыя, чым нашы віленскія, ледзь можа размінуцца двух людзей, з вакон *vis-avis* можна смела з суседам вітацца. Зыходзім адразу з гандолі ў дзверы.

У гасцініцах люксус, комфорт,

Плошча святога Марка, Венецыя. Фота пач. XX ст.

ветлівасць. Вітрыны гараць хараством і багаццем. Свецяць слаўныя вэнэцкія люстры.

Цэнtrum гораду — гэта абшырная, прыгожая, у вэнэцкім стылю, базыліка св. Марка. Перад ёю — чысты элганцкі пляц таго ж назову, замкнуты з усіх бакоў стройнаю колюмнадай камяніц, падобных да вагromністае салі, у якой замест скляпення — сіняе зорнае неба, а замест бруку — каменная шліфованая пасадзка, хоць танцуй. Ды тут фактычна і адбываюцца часта народныя забавы.

З базылікай суседуе слаўны (калісь дзяржаўны), багаты артыстычным зместам Палац Дожаў, даўнейшых уладароў Вэнэцыі. Цікавая іх гісторыя. Вэнэцкая констытуцыя была слаўная на ўвесь свет, яна волатна трымала ў строгім послуху і залежнасці бадай усе тагдышнія правінцыі, эксплёатууючы іх на сваё ўзбагачэнне. На ёй пераважна абаснованы і сяннешні фашызм.

Найбольшыя багацтвы свае культурна-мастацкія і матэрыяльныя Вэнэцыя заўдзячвае найбольш Грэцыі ды блізкаму і далёкаму Усходу, з якімі ад найдаўнейшых часоў таргавала.

Налюбаваўшыся забыткамі і мастацтвам у музэях ды набалаваўшыся на пляцы ўцешлівымі галубамі-ласунамі, што самі ў

руку, у кішэнь лезуць, шукаючы гароху, едзем вапарэттам праз *Canal Grande* на Вэнэцкую рыв'еру — Лідо. Сонечна, цёпла, як у нас летам.

Вагromністая шкляная саля-кавярня стаіць над самаюшкаю вадою. Людзей поўна, а гоману зусім ня чуваць — заглушае яго шум хваляў. П'ём віно і каву ды ў раскошным задуменні глядзімо на спакойны Адрыатык, багаславячы Неба і зямлю за гэныя раскошныя хвіліны...

Вэнэцыя — гэта раскошны адпачывальны «*Hotel Эўропы*». Сюды спяшаюць багатыя пястуны долі, а такжа і людзі, змучаныя жыццём, каб загіць балючыя раны, забыць гора і турботы, утапіць іх у хвалях віна, гумару ды ласкавага гаючага Адрыатыку.

О, каб жа льга было тут навек аставіць свой сум і гора!?

* * *

Гадзіна 7-я, 25 кастрычніка. Горынь! — крычыць ахрыплы кандуктар! Адчыняю вагон. На дварэ хмары, холад, вецер, непагадзь, гразь ды шэрая жабрачая монотонія. Ох, як жа ня хочацца вылазіць! Саджуся, уздыхаючы, моў выгнаны з раю Адам, на друхлыя паляшукі драбінкі. Еду. А гора маё і сум — гляджу... чэшучь за мною. Нябось не асталіся ў Вэнэцыі!..

Канец.

Яраслаў Чапля

АПОСТАЛАМІ НЕ НАРАДЖАЮЦЦА

Гутаркі з айцом Юзафам Пятушкам МІС

1 жніўня 1990 г. з вагона цягніка, які прыбыў з Варшавы ў Гродна, выйшаў сярэдняга росту хударлявы пажылы ўжо ў сталым веку, з невялікай валізкай у руках. На пероне людзей было даволі, і тыя з іх, хто кідаў позірк на мужчыну, адразу сцішвалі хаду і глядзелі яму ўслед, бо на яго чорнай кашулі вылучалася каларатка. Гэты элемент адзення пераважна большасць савецкіх грамадзян бачыла толькі ў фільмах, а той факт, што святар не тойца свайго стану, для некага быў выклікам, у некага абуджаў звычайную цікаўнасць, але самыя празорлівыя, напэўна, маглі ўбачыць ў ім яшчэ адзін знак пераменаў, якія адбываліся ў СССР у кантэксце гарбачоўскай «перабудовы».

Святаром з калараткай быў 59-гадовы айцец марыянін Юзаф Пятушка. Ён накіроўваўся на душпастырскую працу ў Барысаў, а ў Гродне мусіў наведваць біскупа Тадэвуша Кандрусевіча, якога Святы Айцец Ян Павел II амаль год таму прызначыў Апостальскім Адміністратарам Мінскай дыяцэзіі, каб атрымаць ад яго благаслаўленне і афіцыйнае накіраванне ў барысаўскую парафію. Праз дзень а. Юзаф ужо цэлебраваў святую Імшу ў барысаўскім касцёле Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі. З таго дня ён рабіў гэта тут на працягу 18-ці гадоў...

У выдавецтве «Про Хрысто» рыхтуецца да друку кніга «Апосталамі не нараджаюцца», якая складаецца з гутарак а. Юзафа Пятушкі і журналіста Яраслава Чаплі. Прапануем увазе чытачоў адзін раздзел з яе, у якім апавядаецца, **чаму а. Юзаф Пятушка жыў у вежы; навошта ён арганізаваў электрычку Барысаў — Брэст; кім яму даводзіцца вікарыі біскупа Армянскага Каталіцкага Касцёла ў Расіі і выкладчыца Оксфарда.**

— **А. Юзаф Пятушка.** Я прыехаў у Барысаў 3 жніўня 1990 года, а ўвечары ўжо цэлебраваў святую Імшу. Гэта быў будні дзень, пятніца, таму людзей у касцёле сабралася зусім мала. Ніхто з парафіянаў аб маім прыездзе не ведаў, але, як звычайна, яны прыйшлі ў святыню на малітву. Затое праз дзень, на нядзельнай Імшы, вернікаў было ў разы

больш: людзі адзін аднаму перадавалі нечаканую і радасную для іх навіну, што ўжо маюць свята-ра. Праўда, у асноўным гэта былі жанчыны сталага веку.

Сам касцёл — выкарыстаю выраз мітрапаліта — быў у вартым жалю стане. Апошнія гаспадары і гады запусцення пакінулі пасля сябе абдзерттыя, з падцёкамі сцены, на якіх, тым не менш, заха-

валіся сляды ад абразоў, дольны касцёл быў завалены будаўнічымі друзам і бітай цэглай. Вернікі за кароткі час пры мінімальным фінансавым магчымасцях, як маглі, прывялі памяшканне касцёла ў парадак: вывезлі смецце, зашклілі вокны, трохі падрамантавалі дах. Але было ясна, што аб'ём працы па поўным аднаўленні святыні будзе проста вялізны.

Яраслаў Чапля — журналіст, дырэктар выдавецтва «Конфідо». Нарадзіўся ў 1958 годзе ў Лідзе. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Працаваў у лідскай раённай газеце «Уперад» і ў газеце «Звязда». Аўтар кнігі «Кулацкі эшалон» (2008) пра раскулачванне і высылку беларускіх сялянаў, а таксама кнігі «Ці гатовы я памерці заўтра?» (2010) аб сакрамэнце пакаяння і паядання (перакладзена на рускую і ўкраінскую мовы). Жыве ў Мінску.

Не, мяне не ахапіла паніка. Я ведаў, што Пан Бог гэты свой дом дапаможа вярнуць да жыцця. Я думаў толькі пра тое, колькі часу і фінансавых сродкаў для гэтага спатрэбіцца, а паколькі яшчэ не запазнаўся ні з кім з парафіянаў, то і пытанне аб іх актыўнасці ў аднаўленні святыні заставалася для мяне адкрытым.

— **Яраслаў Чапля:** Успамінаю 1990-я гады, калі пачалося адраджэнне Касцёла на Беларусі. Тады ў святынях былі ў асноўным два пакаленні вернікаў — старэйшае, якое памятала касцёл яшчэ да яго зруйнавання...

— Але пытанне: што яно памятала? У Барысаве быў адзін мужчына, які на святой Імшы заўсёды плакаў, бо памятаў, што маці, якую савецкая ўлада вывезла і знішчыла, вучыла яго, як складаць рукі падчас малітвы. Толькі гэта і засталася ў яго памяці. Ён вяртаўся да гэтага перажывання, і ўрэшце ў яго сэрцы з маленькай іскры разгарэўся агонь хрысціянскай веры.

— ...І было шмат моладзі.

— Гэта праўда. У самай цяжкай сітуацыі апынулася сярэдняе пакаленне, якое мела страх перад рэлігіяй. Прадстаўнікі гэтага пакалення ўспрымалі яе як набор знаёмых абрадаў і малітваў. Казалі мне, што ўжо няздольныя навучыцца ўсяму гэтаму, бо гэта выходзіла за межы іх разумення Касцёла. Гаварылі, што «якімі ёсць, такія ўжо і застанемся. Няхай нашыя дзеці вучацца рэлігіі». Таму было вельмі цяжка некага пераканаць, растлумачыць яму, што Касцёл — гэта не толькі рэлігійныя абрады. Адказвалі на гэта, што не маюць часу, каб прыпыніцца і пераасэнсавачь сваё бачанне. Уцякалі ад гэтай праблемы.

— Якія ў той час былі формы ўдзелу маладога пакалення ў будаўніцтве жывога Касцёла? У чым і як праяўлялася рэлігійнасць моладзі?

— Моладзь ахвотна ўдзельнічала ў літургічным жыцці. Кожную нядзелю яна прысвятала Богу, мы сустракаліся з ёю на Эўхарыстыі. Гэта самае галоўнае. Натуральна, арганізоўваў для яе іншыя сустрэчы, рэкалекцыі, якія паглыблялі веру. Маладыя людзі актыўна ўключаліся ў жыццё парафіі. Яны фактычна былі «рухавіком» яе аднаўлення.

Разам з моладдзю, найперш школьнікамі старэйшага ўзросту, мы добра праводзілі іх канікулы. Любілі падарожнічаць. Аднаго разу паехалі на Глыбоччыну. Моладзь спявала шмат рэлігійных песень, ксёндз марыянін Ян Бабіцкі праводзіў катэхезу. У ёй з ахвотай бралі ўдзел абсалютна ўсе, у тым ліку і настаўнікі, якія дагэтуль не мелі з Касцёлам нічога агульнага. Яны былі вельмі ўзрушаны, што на Беларусі ўжо існуе такая рэлігійная рэчаіснасць і што памкненні моладзі да яе вельмі дапасоўваюцца.

Але найчасцей успамінаю паездку на VI Сусветны дзень

моладзі, які адбыўся ў жніўні 1991 года ў Чэнстахове. Было вядома, што на гэтую грандыёзную сустрэчу маладых людзей з усяго свету прыедзе Святы Айцец Ян Павел II. Гэта быў для беларускай моладзі — не толькі каталіцкай — унікальны шанец, абумоўлены геаграфічным становішчам падзеі сусветнага маштабу. Не скарыстаць гэтую цудоўную магчымасць злучыцца ў малітве з Папам было б мне, як душпастыру, недаравальна, тым больш што колькаснага абмежавання ўдзельнікаў паездкі не існавала.

Касцёл і ўрад Польшчы пайшлі тады на беспрэцэдэнтны крок і запрасілі з Савецкага Саюза, які дажываў апошнія дні, да 100 тысяч пілігрымаў, гарантуючы ім спрошчаныя візавы рэжым, бясплатны праезд па тэрыторыі краіны, таксама бясплатнае размяшчэнне і харчаванне. Не маю інфармацыі, колькі хлопцаў і дзяўчат выехалі ў пілігрымку з БССР, але з усяго Савецкага Саюза іх было каля 80 тысяч.

Я зрабіў усё, каб пра выезд у Чэнстахову даведалася як мага больш людзей. У выніку запісалася — не паверыце — дзве тысячы маладых людзей. Я разумеў, што

непасрэдна моладзевы форум і нават магчымасць пабачыць і паслухаць Яна Паўла II для многіх не было галоўным. Проста хлопцы і дзяўчаты атрымалі магчымасць выехаць за мяжу. Гэта гадоў праз пяць, калі трапіць у заходнюю краіну-суседку мог кожны па агульнаграмадзянскаму пашпарту, купіўшы на мяжы паперынку пад назвай ваўчар, у нейкага жартаўніка нарадзілася фраза: «Курица не птица, Польша не заграда». А ў 91-м Польшча з'яўлялася сапраўдным замежжам, трапіць у якое было за шчасце.

Але я не мог усіх жадаючых запісаць у пілігрымку аўтаматычна. На мне была маральная адказнасць за ўключэнне ў групу людзей як мінімум без шкодных звычак, адэкватных, разумных. Пажадана хрысціянства, але гэта не было абавязковай умовай. Я мусіў асабіста сустрэцца з кожным, хто запісаўся. Гэтыя гутаркі даліся мне вельмі няпроста. Я быў у рэшце рэшт знясілены маральна і фізічна. Аднаго разу падчас святой Імшы нават страціў прытомнасць. У выніку палове жадаючых прыйшлося сказаць: «Не крыўдуйце, але зараз паехаць з намі вы не можаце».

Я меў даволі дабрадзеляў і

дзякуючы ім паехаў у Мінск ва ўпраўленне Беларускай чыгункі з 21 тыс. рублёў — яшчэ, нагадаваю, савецкіх — каб замовіць спецыяльна для нашых пілігрымаў прамую электрычку Барысаў — Брэст, якая б на сваім шляху не рабіла прыпынкаў. Ад майго з'яўлення з такой сумай грошай і з такой просьбай чыгуначнае начальства было ў шоку. Але нічога — пасядзелі, пагаварылі, паразумеліся.

У прызначаны час наш персанальны электрацягнік стаяў на пероне, але 300 чалавек на яго ці то спазніліся, ці паехаць ім нешта перашкодзіла. Мяркую, што ў кожнага з іх для гэтага былі важкія прычыны, але мне ўсё роўна і сёння шкада, што яны сябе абдзялілі і духоўна, і эмацыянальна. Ну а тады, прызнацца, я ў глыбіні душы адчуў палёжку, бо разумеў, што ўзваліў на сябе велізарную адказнасць і клопат. Бо не ўяўляў, якім чынам, напрыклад, размясціць на начлег столькі людзей. Але я цалкам аддаўся волі Пана Бога і меў надзею, што мая авантура з паездкай у Чэнстахову такой колькасці вельмі розных і — будзем глядзець праўдзе ў вочы — у многім выпадковых людзей скончыцца без эксцэсаў, на высокадухоўнай ночце.

Так урэшце і атрымалася. Вельмі многія ўдзельнікі той пілігрымкі да сённяшняга дня ўспамінаюць яе як вельмі светлую падзею ў сваім жыцці. А я з гонарам паказваю ўсім фотаздымак са святой Імшы, якую цэлебраваў Святы Айцец. Ён зроблены з-за спіны Папы, таму добра відаць людское мора перад алтаром Пана. І ў гэтым моры, якое стракаціць сцягамі і таблічкамі з назвамі мясцовасцей, адкуль прыбылі пілігрымы, ёсць і таблічка са словам «Барысаў», а побач з ёю бел-чырвона-белы сцяг.

Такой жа запамінальнай, хоць і непараўнальна меншай па колькасці ўдзельнікаў, была пілігрымка і на Сусветны дзень моладзі, які адбыўся ў 2000 годзе ў Рыме.

— Цікава, айцец Юзаф, а моўнай праблемы ў Вас не было? Якой мовай Вы найчасцей карыстаецеся — беларускай, рускай?

— У васьмідзесятыя гады, незадоўга да пераезду ў Барысаў, я паехаў са скаўтамі ў Францыю. Мову ведаў, у касцёле нават казанне меў па-французску. Але пасля Імшы адзін парафіянін зрабіў мне заўвагу, што мая французская слабаятая. За маю рускую мяне ніхто не крытыкаваў. Але аднаго разу я даваў інтэрв'ю на радыё. Калі яго праслухаў, то быў сабою, мякка кажучы, расчараваны: зразумеў, што мая руская мова яшчэ горшая за французскую. Але я старанна прымнажаў слоўніковы запас, дбаў пра вымаўленне. Нейкі час нават займаўся з настаўніцай рускай мовы. А калі да гэтага дадаць, што найчасцей мы з суразмоўцамі карысталіся паралельна яшчэ адной мовай — ад сэрца да сэрца — то заўсёды разумеўся.

Ну а з беларускай — так, праблема. Мае высылкі нічога не далі — размаўляць на ёй не магу. Хаця, калі чытаю і слухаю, то

ўсё разумею. І святую Імшу па-беларуску цэлебрую свабодна.

— Цікава, якую мову жадалі чуць у барысаўскім касцёле парафіяне ў пачатку 1990-х?

— Імі зусім натуральна ўспрымалася польская мова, хаця яе мала хто ведаў.

— І гэта ў Барысаве, самым цэнтры Беларусі, дзе ўлада Рэчы Паспалітай скончылася дзвесце гадоў таму!

— Нічога дзіўнага: па-першае — вусная традыцыя, бо з 1937 года, калі святыня ў католікаў была адабраная, малітвы ад пакалення да пакалення перадаваліся вусна і толькі па-польску. А па-другое — адсутнасць выбару. Людзі ж больш як сорок гадоў увогуле не мелі магчымасці ўдзельнічаць у святой Імшы, не тое што чуць у касцёле беларускую мову.

Я, як мог, уводзіў у касцёл беларускую мову. Тады ўжо пачала працу камісія па перакладзе літургічных тэкстаў на беларускую мову, створаная яшчэ кардыналам Казімірам Свёнткам.

— Я быў членам яе першага складу і памятаю, як няпроста даваліся гэтыя пераклады, якімі намаганнемі выпрацоўвалася беларуская лексіка літургічных тэкстаў і малітваў. А колькі спрэчак ішло адносна нават некалькіх слоў, не кажучы ўжо пра большае. Напрыклад, як лепш казаць — «Баранак Божы» ці «Ягнё Божае»? Або якое слова — Пан, Госпад або Гасподзь — найбольш дакладна адпавядае беларускай нацыянальнай каталіцкай традыцыі?

— Ну вось, так што Вы разумеете, якія праблемы мелі тыя ксяндзы, якія ў незалежнай Бе-

ларусі вырашылі карыстацца ў касцёле беларускай мовай. Мне, напрыклад, асобныя тэксты перакладала з польскай на беларускую настаўніца Алена Якушэўская, якая неўзабаве стала нашай актыўнай парафіянкай.

— Нехта мне казаў, што ў Барысаве Вы доўгі час жылі непасрэдна ў касцёле. Я стараюся зразумець — дзе?

— У адной з вежаў — той, дзе знаходзіцца сакрыстыя. У ёй стаялі драбіны на другі паверх. Там ёсць невялікае памяшканне — каля 10 квадратных метраў, — якое я прыстасаваў пад сваё жылло. Грошы — і вялікія! — былі патрэбны на рамонт святыні, так што адскубваць з іх яшчэ і на арэнду кватэры не меў маральнага права.

Праўда, я мог атрымаць яе дарма: Барысаўскі гарвыканкам двойчы хацеў даць мне двухпа-

каёвую кватэру. Я быў вельмі ўдзячны гарадскім уладам за такі клопат, але ад падарунка адмовіўся: па-першае, у мяне хоць у вежы, але быў свой пакой, у той час як многія жыхары горада не мелі ўвогуле ніякага жылля. І тая кватэра некаму была больш патрэбна.

А па-другое, я лічыў абавязковым захаваць незалежнасць ад улады. Пагадзіцеся, для святара гэта вельмі важна. Падобна на тое, што ў гарвыканкаме маю пазіцыю зразумелі і прынялі. Ва ўсякім выпадку і са старшынёй гарвыканкама, і з іншымі чыноўнікамі ў мяне былі добрыя стасункі. Можа, не заўсёды бясхмарныя, час ад часу кожны з бакоў «выпускаў кіпцюры», але неканструктыўнымі нашы адносіны я назваць не магу.

— А ў сітуацыі з атрыманнем зямлі пад будаўніцтва касцёла ў Нова-Барысаве чаго было больш — усмешак ці «кіпцюроў»?

— Мабыць, другога. Справа ў тым, што гарадскія ўлады былі гатовыя выдзеліць плошчу пад новую каталіцкую святыню, але даволі доўгі час прапаноўвалі месцы дзесьці на выселках. Я ж даводзіў, што гэта непрымальна, бо Дом Божы не павінен быць адарваны ад таго месца, дзе людзі живуць, і што наведванне касцёла нельга ператвараць у крыжовы шлях вернікаў, асабліва пажылых людзей. Урэшце быў знойдзены варыянт, які задаволіў і мяне, і гарвыканкам. Плошчу пад будаўніцтва касцёла далі на цэнтральнай магістралі пры ўездзе з боку Мінска, побач з мікрараёнам, у якім живуць тысячы гараджан. Цяпер, калі святыня ўжо стаіць, відавочна, што яна ўпрыгожвае Барысаў, а для вернікаў яе месцазнаходжан-

не вельмі зручнае.

— Вы сказалі, што новы касцёл Спаслання Святога Духа ўпрыгожвае Барысаў. Падобна на тое, што неўзабаве ён стане адной з візітовак горада. Пробаішч парафіі ксёндз Аляксей Раманчук не толькі пабудоваў касцёл, але і прыкладае шмат высілкаў, каб у ім было прыгожа, годна, гарманічна.

Сярод фундатараў новай барысаўскай святыні нямала і замежных. Так, лаўкі прывезены аўстрыйскага Санкт-Пёльтэна, фігуры ў чалавечы рост — укрыжаванага Езуса Хрыста і святых — з касцёла св. Тэрэзы Авільскай з галандскага Эйндохвена.

З-за малой колькасці вернікаў касцёлы ў розных краінах Еўропы зачыннююцца, а на сакральных прадметах, аб'ектах дэкору святынь існуе прыбытковы бізнес: яны скупляюцца фірмамі, а потым перапрадаюцца. Дзякуючы асабістым сувязям ксяндза Аляксея і добрай волі многіх людзей фігуры, вырабленыя каля ста гадоў таму, у Барысаў прыехалі ў якасці падарунка, так жа, як люстры з Польшчы, электрычны арган таксама з Эйндохвена, мрамур, незвычайнай па прыгажосці тэкстуры, з Італіі...

Так што новай святыняй, да ўзвядзення якой Вы спрычыніліся на самым першым этапе, горад яшчэ будзе ганарыцца.

— Шчыра кажучы, мне крыху шкада, што Кангрэгацыя марыянаў па прычыне адсутнасці фінансавых рэсурсаў адмовілася ад будаўніцтва касцёла ў Нова-Барысаве. Але гэта ўва мне гаворыць, што называецца, «карпаратыўны інтарэс». Галоўнае, канешне, што Каталіцкі Касцёл на Беларусі атрымаў яшчэ адну святыню, выбудаваную дзякуючы, у першую чаргу, пробашчу парафіі ксяндзу Аляксею Раманчуку.

— Але ж Вы, айцец Юзаф, далі

жыццё не толькі двум касцёлам у Барысаве. Я маю рацыю?

— За касцёл у Талачыне таксама прыйшлося пазмагацца. Але асабліва шмат сіл вымагала будаўніцтва касцёла ў Крупках — першай каталіцкай святыні ў гэтым населеным пункце за ўсю яго гісторыю. Да Крупак з Барысава 45 кіламетраў, і іх адольваць даводзілася ледзь не штодня, нягледзячы ні на надвор'е, ні на стан здароўя: будоўлю ж не спыніш.

— Знаходзячыся між Усходам і Захадам, насельніцтва на нашых землях заўсёды жыло ва ўмовах узаемапранікнення культур, нацыянальнай цяжарнасці і рэлігійнай талерантнасці. Міжрэлігійныя канфлікты, якія на тэрыторыі Беларусі не-не ды і ўзнікалі, не набывалі тут нацыянальнага маштабу, не былі масавым знішчэннем асобнай катэгорыі людзей і не неслі ў сабе нават прыкмет — крыў Божа! — генацыду. Знешнім пацвярджэннем гэтага з'яўляюцца цэнтральныя пляцы многіх гарадоў і мястэчак, дзе па суседству стаяць каталіцкія і праваслаўныя святыні. Але светаўспрыманне жыхароў гэтых населеных пунктаў у значнай ступені фарміравалі духоўныя асобы, якія былі пастырамі мясцовага люду — ксяндзы, бацюшкі, рабіны. Найчасцей кіраўнікі мясцовых рэлігійных супольнасцей калі і не сябравалі, то не канфлітавалі. Гэтая ўзаемапавага ці ўзаемацяжлівасць накладвалі адбітак і на ўзаемаадносіны паміж суседзямі розных веравызнанняў.

У зусім невялікім Нясвіжы, дзе і цяпер людзі ведаюць адзін аднаго, у 50-я — 60-я гады мінулага стагоддзя жыхароў было ў два разы менш — ад 6 да 7 тысяч. Гэта былі ў асноўным карэнныя нясвіжане, якія, нягледзячы на высілки савецкай улады, трымалі-

ся хрысціянскай веры і традыцый сваіх продкаў. А ўмацоўвалі іх у гэтым на працягу многіх дзесяцігоддзяў два пастыры — пробашч касцёла Божага Цела ксёндз прэлат Гжэгаж Каласоўскі і настояцель Свята-Георгіеўскай царквы, мітрафорны протаіерэй айцец Дзмітрый Хмель. Першы служыў у нясвіжскім касцёле з 1939 г. да самай смерці ў 1991 г., другі — з 1949-га таксама да адыходу ў вечнасць у 2009 годзе.

Яны ўсе гады працы ў Нясвіжы былі добрымі сябрамі. Пра гэта сяброўства, якое ўзмацняла іх пастырскае служэнне братэрскай хрысціянскай любоўю, у горадзе ўсе ведалі і яго вельмі цанілі. Для жыхароў горада і наваколля, дзе нямала змешаных сем'яў, такое сяброўства святароў дзвюх хрысціянскіх канфесій мела вельмі важнае духоўнае значэнне.

Дарэчы, айцец Юзаф, калі Вы хлапчуком хаваліся ў Каралеўскім замку Кёнігсберга ад бомбаў і снарадаў, малады артылерыст Дзмітрый Хмель у складзе 3-га Беларускага фронту ўдзельнічаў у штурме горада. А потым Пан Бог паклікаў вас абодвух...

Барысаў, вядома, вельмі адрозніваецца ад Нясвіжа — і па колькасці насельніцтва, і па нацыянальным складзе. Па аб'ектыўных прычынах прыхільнікаў каталіцкага веравызнання тут відавочная меншасць. Як складаліся Вашыя стасункі з мясцовым праваслаўным клірам, калі яны, зразумела, былі.

— За тры гады да майго прыезду ў Барысаў сюды настояцелем Свята-Уваскрасенскага кафедральнага сабора быў накіраваны протаіерэй Іаан Місяюк. Ён быў старэйшы за мяне на шэсць гадоў, дагэтуль служыў у цэрквах па ўсёй Беларусі. Мы з ім пазнаёміліся, па нейкіх агульных справах пачалі сустракацца і так незаўважна пасябравалі. Мы былі амаль аднаго ўзросту,

нямала пажылі і пабачылі, нам было чым падзяліцца нават чыста па-чалавечы. А духоўнае служэнне давала тэмаў для абмеркавання.

Мы былі з ім вельмі блізкія. Нярэдка спрачаліся, часам востра, але ніколі не сварыліся. Я стараўся аднавіць духоўнае жыццё католікаў Барысава і прылеглых мясцовасцяў, айцец Іаан рабіў тое ж для сваёй паствы. Ён быў вельмі шчырым і добрым чалавекам. Адна старэнькая жанчына казала: «Усе бацюшкі добрыя, а айцец Іаан — родны». Родным яго лічылі многія, бо і для яго прыхаджане былі роднымі людзьмі.

Айцец Іаан пайшоў з жыцця ў 2018 г., але застаўся ганаровым настаяцелем барысаўскага Свята-Уваскрасенскага кафедральнага сабора. Думаю, што традыцыі, закладзеныя ім у дзейнасці прыходу, будуць развівацца і даваць добры плён.

Адзін праваслаўны святар пераехаў у Барысаў з Ленінграда. Мы з ім таксама знайшлі шмат тэмаў для агульных гутарак. Ён і яго матушка вельмі адкрытыя і шчырыя людзі. Падчас святой Імшы за адзінства хрысціян матушка ў нашым касцёле заўсёды прыступала да святой Камуніі.

— Яна з каталіцкай сям’і?

— Не, проста вельмі любіць Пана Бога.

А калі вярнуцца да пытання аб узаемаадносінах з праваслаўнымі святарамі, то мяркую, што пасля сустрэчы ў Гаване 12 лютага 2016 г. Святога Айца Францішка і Патрыярха Рускай Праваслаўнай Царквы Кірыла кантакты і супрацоўніцтва духоўных асобаў Каталіцкага Касцёла і Рускай Праваслаўнай Царквы будуць больш актыўнымі і плённымі, бо ў сумеснай заяве, падпісанай двума вышэйшымі іерархамі, напісана недвухсэнсоўна: «Мы

не супернікі, а браты: з гэтага разумення мы павінны сыходзіць ва ўсіх нашых дзеяннях у дачыненні адзін да аднаго і да знешняга свету. Заклікаем католікаў і праваслаўных ва ўсіх краінах вучыцца жыць разам у міры, любові і аднадумстве».

Ад гэтага будзе карысць не толькі вернікам дзвюх канфесій, але і ўсяму свету. Бо выклікі нашага часу настолькі сур’ёзныя, што змагацца з імі трэба агульнахрысціянскім фронтам.

— Падчас адной з нашых сустрэч Вы казалі, што столькі гадоў, як у Барысаве, на адным месцы нідзе не служылі. Як Вы для сябе ацэньваеце гэты час — амаль трэцюю частку свайго жыцця?

— Я часта жартую: галоўнае, што мне дала Беларусь — гэта магчымасць так доўга жыць. Бо ўсе мае аднакурснікі, акрамя дваіх, ужо адышлі да Пана.

А калі сур’ёзна, то я вельмі ўдзячны Богу за тое, што я мог быць гэтыя гады там, дзе насамрэч быў запатрабаваны і дзе мае высылкі далі канкрэтны плён. Не хачу, каб мяне западозрылі ў няспіласці, таму адразу скажу:

тое, што я пакідаю пасля сябе, — гэта не нейкая заслуга, а звычайнае святарскае служэнне, якое я мусіў выканаць і штодня рупліва выконваў. А вось тое, чаго не зрабіў, — гэта мой недахоп, а мо і грэх: мала маліўся, недастаткова працаваў.

Не-не, ды і ўспамінаю адну дзяўчыну. Некалі малым дзяўчонам яна прыходзіла ў касцёл на катэхезу, ды пасля першай Камуніі я яе больш не бачыў. З’явілася праз паўтара дзесятка гадоў з просьбай аб сакрамэнце сужэнства. Я прапанаваў ёй і яе нарачонаму наведаць заняtkі па духоўнай падрыхтоўцы да гэтай важнай падзеі ў іх жыцці. І пачуў у адказ: «Нам нічога гэтага не трэба. Нас цікавіць толькі шлюб». Я, вядома, ёй у гэтым адмовіў. З тае сустрэчы мінула ўжо даволі часу, а я ўсё дакараю сябе, што нават не паспрабаваў зразумець прычыну такой катэгарычнасці маёй суразмоўцы, нічога не зрабіў, каб дапамагчы дзяўчыне асэнсаваць глыбіню сакрамэнтаў Касцёла, якія нам дадзены зусім не з утылітарнымі мэтамі. З гэтага прыкладу бачна, што мне ёсць у чым дакараць сябе.

— У 2007 г. вам быў уручаны

медаль «Pro Ecclesia et Pontifice» — «За заслугі перад Касцёлам і Папам». Гэтая ваша ўзнагарода навяла мяне вось на якія разважанні. У Расійскай імперыі было звычайнай справай узнагароджанне святароў дзяржаваю. Гэтым самым адзначалася важная роля духоўных асобаў у гарманічным развіцці грамадства.

Сярод ордэнаў Імперыі былі два — святой Ганны і святога Станіслава, — якімі даволі часта ўзнагароджваліся праваслаўныя і зрэдку (што зробіш, палітыка) каталіцкія святары.

Падчас Першай сусветнай вайны структуры Каталіцкага Касцёла на тэрыторыі сучаснай Беларусі імат рабілі для падтрымкі бежанцаў і людзей, пацярпелых ад баявых дзеянняў, праводзілі збор сродкаў на карысць параненых і Чырвонага Крыжа. І хоць царскія ўлады імкнуліся абмежаваць дзейнасць Каталіцкага Касцёла, яго масавыя праявы міласэрнасці не заўважыць было немагчыма. Таму ў 1916 г. цар Мікалай II унагародзіў ордэнам святога Станіслава 3-й ступені пробашчаў лагішынскага касцёла Г. Шацкага, Пастаўскага — А. Нянеўскага, Ваўмянскага — Л. Мілевіча, Гожскага — Л. Вай-

ткевіча, капелана Дзвінскай ваеннай акругі ксяндза І. Беняша-Кржыўца, выкладчыка Закона Божага Пінскіх навучальных устаноў К. Букрабу, які пасля смерці біскупа Зыгмунта Лазінскага стаў Пінскім ардынарыем. Тым жа царскім указам ваенны капелан Брэст-Літоўскай крэпасці ксёндз Л. Адамкоўскі быў узнагароджаны ордэнам святой Ганны 3-й ступені, хаця за год да таго ён атрымаў ордэн святога Станіслава 3-й ступені.

Я знарок пералічыў прозвішчы узнагароджаных ксяндзоў: па-першае, каб пацвердзіць сказанае, а па-другое, каб нагадаць сённяшнім вернікам пра святароў, якія служылі ў іх касцёлах сто гадоў таму.

У Савецкім Саюзе духоўных асобаў дзяржаўнымі ўзнагародамі не адзначалі. Нават за выратаванне іншых коштам уласнага жыцця. Нават пасмяротна. Не ўзнагародзілі 11 сяцёр назарэтанак з Навагрудка, якія самі напасіліся ў гестапаўцаў пайсці на смерць замест 120 мясцовых жыхароў, прыгавораных немцамі да расстрэлу. Як не ўзнагародзілі і архімандрыта Аляксандра Вішнякова, праваслаўнага святара з Кіева, які ў першыя месяцы

нямецкай акупацыі ахрысціў іх імат габрэяў, выдаўшы ім пасведчанні аб сакрамэнце хросту, чым уратаваў не адну габрэйскую сям'ю, а сам, выдадзены даносчыкам, быў расстраляны ў Бабіным Яры.

Незалежная беларуская дзяржава ўзнагароджае праваслаўных і каталіцкіх святароў прэміяй «За духоўнае адраджэнне», у якой, згодна з Палажэннем аб прэміі, абмежавана колькасць намінантаў.

І вось тут пытанне, айцец Юзаф: ці патрэбна святару дзяржаўная адзнака яго служэння? Вы казалі, што адмовіліся ад кватэры, прапанаванай гарвыканкамам, каб быць незалежным ад улады. А ордэн ці медаль — ці не ёсць яны своеасабліваю спробаю зрабіць святара «ўдзячным», каб ён па гэтай прычыне не заўважаў немаральных дзеянняў улады ці яе асобных функцыянераў? Прычым гэтае пытанне можна адрасаваць святару не толькі ў Беларусі, а і ў любой іншай краіне.

— З Вашага пытання можна зрабіць выснову, што святар апырэры знаходзіцца ў апазіцыі да дзяржавы і яна зацікаўлена, каб яго «падкупіць». Ні аб якой апазіцыйнасці гаворка не можа ісці. Проста трэба памятаць словы Езуса Хрыста, сказаныя Ім фарысеям: «Дык аддавайце цэзарава цэзару, а Божае — Богу» (Мц 22, 21). Вядома, кожны святар, жывучы ў дзяржаве, павінен выконваць яе законы. Але служыць ён толькі Богу і людзям. І ў гэтым яго незалежнасць ад дзяржавы, фінансавых структураў, прадпрыемальных колаў. А калі дзяржава нейкім чынам адзначае руплівасць святара той ці іншай канфесіі, то гэта плюс у першую чаргу самой дзяржаве: значыць, для ўлады важныя духоўныя каштоўнасці, якія прапаведуе святар (а ўсе рэлігіі, павялікім рахунку, грунтуюцца на

аднолькавых маральных каштоўнасцях), і яна, улада, кіруецца (ці хаця б імкнецца кіравацца) імі ў сваёй дзейнасці.

— *Кожны святар — для ўсіх парафіянаў душпастыр, для некаторых — духоўны бацька, для адзінак — настаўнік. Ці ёсць у Вас за час служэння на Беларусі не толькі парафіяне?*

— Калі я служыў у семінарыі духоўнікам, то фармальна мог называць сябе духоўным бацькам семінарыстаў. Кажу «фармальна», бо я выконваў свае абавязкі, але ці лічылі мяне духоўным бацькам самі клерыкі? Гэта пытанне, на якое я ніколі не атрымаю адказу. Калі выкладаў тэалогію, то для вялікай колькасці семінарыстаў быў настаўнікам. Так, напрыклад, Апостальскі Адміністратар для грэка-католікаў Беларусі архімандрыт Сяргей Гаек — мой вучань у Люблінскім каталіцкім універсітэце.

Час працы ў барысаўскай парафіі быў для мяне вельмі насычаным. Але ніводін ксёндз адзін парафію не «выцягне». Так і я ў многіх справах меў дапамогу і падтрымку ад самых розных асобаў. Я ведаў, што я не адзін, што мае памкненні знойдуць водгук і дадуць плён.

Я вельмі ўдзячны за дапамогу і падтрымку спадарыням Алене Якушэўскай, Тамары Маеўскай, Галіне Прытчынай, Галіне Драўсель, спадару Міхаілу Лазараву.

Асобная гаворка пра моладзь парафіі. Я заўсёды цешыўся яе актыўнасцю, рознабаковасцю інтарэсаў, шчырасцю, з якой хлопцы і дзяўчаты адкрывалі свае сэрцы насустрач Пану Богу.

Я магу ганарыцца поспехамі Эрнэста Есаяна, сям'я якога апынулася ў Барысаве, уцякаючы ад вайны ў Азербайджане. Ён прыйшоў у нашым касцёле да Пана Бога, а цяпер у сусед-

няй дзяржаве сведчыць пра Яго католікам-армянам у якасці вікарыя біскупа Армянскага Каталіцкага Касцёла ў Расіі.

Духоўнасць гэтага хлопца ўзрастала ў марыянскім асяроддзі. Шмат разоў падчас летніх канікулаў, яшчэ школьнікам, разам з некалькімі падлеткамі з Барысаве ён прыезджаў у Гуру-Кальварыю, маліўся да святога Станіслава Папчыньскага, заснавальніка Кангрэгацыі марыянаў, працаваў у тамтэйшым парку. А калі адчуў пакліканне, то ўступіў у марыянскую супольнасць.

Пазней Эрнэст прыняў рашэнне служыць святаром у Армянскім Каталіцкім Касцёле і ўзяў сабе імя Пётрас — у гонар апостала Пятра. Мне было вельмі прыемна прачытаць яго словы, сказаныя ў інтэрв'ю сайту марыянскай супольнасці ў Польшчы: «Святы Станіслаў Папчыньскі побач са мной з самага дзяцінства, але гэтае адчуванне ўзмацняецца, яно жывое і дынамічнае. Усё больш цаню святога а. Станіслава і яго ролю як заснавальніка марыянскай супольнасці і тую харызматычнасць, якую ён мае, якая ў нас «упісана», і якую мы мусім годна несці, бо інакш страцім сваю самасвядомасць». Дзякую Пану Богу, што Ён дапамог мне спрычыніцца да духоўнага ўзрастання а. Пётраса.

Добра памятаю, як прыйшла ў касцёл маладзенькай дзяўчынай Віка Лебзяк. Яна ўпарта шукала дарогу да Бога, і я шчаслівы, што мы з сёстрамі-эўхарысткамі яе на гэтую дарогу вывелі. Цяпер яна тэолаг, працуе выкладчыцай ажно ў Оксфардзе. Уяўляеце? Звычайная дзяўчына з Барысаве — і выкладчыца Оксфардскага ўніверсітэта!

— *Падобна на тое, што незвычайная...*

— Ваша праўда. Тытул яе

доктарскай працы такі: «Літургічнае багаслоўе Аляксандра Шмемана ў кантэксце новай евангелізацыі». Праца даволі складаная, бо хаця айцец Аляксандр Шмеман — адметная асоба ў сучасным праваслаўі, у Рускай Праваслаўнай Царкве да яго вельмі неадназначнае стаўленне. Яшчэ больш неадназначнае, чым да айца Аляксандра Меня. Таму даследаванне яго духоўнай хрысціянскай спадчыны з пункту гледжання каталіцкага навукоўцы, на мой погляд, вельмі важнае і цікавае.

І з айцом Пётрасам, і з Вікторыяй мы цяпер добрыя сябры, па тэлефоне ці па скайпу можам размаўляць гадзінамі.

А ўвогуле, калі гаварыць шчыра, я вельмі люблю людзей і люблю з імі гутарыць: мы ўсе такія розныя, і для кожнага ў Бога сваё заданне. Адно, праўда, агульнае для ўсіх хрысціянаў: быць не толькі вучнямі Езуса Хрыста, а і Яго пасланнікамі, прапаведнікамі Новага Запавету. Шкада, што не кожны пакуль гатовы прыняць гэтае заданне і адказаць Яму: «Будзь воля Твая!» Але ж колькі я ведаю асобаў, якія незаўважна для сябе — а то і нечакана для сябе! — сталі сведкамі Яго хвалы, Яго апосталамі. Таму ў кожным суразмоўцы бачу калі не «гатовага», то патэнцыяльнага апостала. Урэшце, Вы ж памятаеце, што першыя Апосталы Езуса — Пётр, Ян, Андрэй і Якуб Завядзееў — былі рыбакамі, Мацвей і Якуб Алфееў — мытнікамі. Словам, апосталамі не нараджаюцца. А з калегамі, няхай і ў будучыні, так лёгка паразумецца!

<...>

Брамы для злога духа

Размова Томаша Мацэковяка з кс. прафесарам Анджэем Кабылінскім

— У мінулым пратэстанты крытыкавалі католікаў за нібыта магічны падыход да веры. Галоўным аргументам быў славыты продаж індальгенцыяй: вернікі плацілі грошы і атрымлівалі за гэта абяцанне, што ў загробным жыцці ім будзе адпушчана пэўная частка кары за грахі. Мяркую, Вы згодны, што з такой крытыкай цяжка спрацацца.

— Гэта праўда, у старажытныя часы і ў Сярэднявеччы хрысціяне часам распаўсюджвалі ганебныя рэлігійныя практыкі. Напрыклад, поўны магізму гандаль індальгенцыямі або памылковае, даведзенае да крайнасці разуменне хрысціянскай аскезы, што, між іншым, спарадзіла цяжэнне флагелантаў, якія практыкавалі публічныя самабічаванні. Такіх памылак было шмат.

Аднак жа нараджэнне хрысціянскай рэлігіі больш за дзве тысячы гадоў таму стала канцом для свету магіі. Хрысціянства аддзяліла правільнае разуменне Богага дзеяння ў свеце ад магічнага мыслення язычніцкіх рэлігій, калі лічылася, што лясы, горы і рэкі маюць сваіх багоў і багіняў. Здарылася станоўчая секулярызацыя свету — магія была аддзеленая ад рацыянальнага разумення рэлігіі. Хрысціянства пазбавіла свет чараў. Вядома, гэта адбылося не адразу. Барацьба розуму і магіі адбываецца і цяпер.

Ксёндз Анджэй Кабылінскі — выпускнік Рымскага папскага грыгарыянскага ўніверсітэта, філосаф, этык, ганаровы доктар гуманітарных навук, прафесар Універсітэта імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве. Аўтар навуковых працаў аб пашырэнні пяцідзясятніцтва ў хрысціянстве і ў прыватнасці ў каталіцтве. Галоўныя кірункі даследаванняў: сучасная біяэтыка, рэлігійная свабода і свецкая дзяржава, нігілізм і постметафізічная этыка, сучасная італьянская філасофія.

— *Калі чытаеш некаторыя часопісы, узнікае ўражанне, што ў апошні час магія знаходзіцца на хвалі папулярнасці.*

— Так і ёсць.

— *У чым прычына гэтага?*

— На «рэнесанс» магічнага светаўспрымання значна паўплывалі два глабальныя працэсы. Па-першае, секулярызацыя, пра якую напрыканцы 90-х гадоў мінулага стагоддзя загаварыў амерыканскі сацыёлаг рэлігіі Пітэр Бергер. Дэсекулярызацыя, у сваю чаргу, — гэта рэлігійнае ажыўленне, «вясна» рэлігіі ў асноўным у афрыканскіх і азіяцкіх краінах. Па-другое, гэта пашырэнне руху пяцідзясятніцтва ў хрысціянстве і ў каталіцтве ў прыватнасці.

— *У чым заключаецца другі працэс?*

— Гэта пяцідзясятніцкая рэфармацыя. У 2017 годзе споўнілася 500 гадоў з пачатку рэфармацыі Марціна Лютэра. Сёння ў свеце разгарнуўся новы рэлігійны працэс, маштаб і ахоп якога параўнальны з рэфармацыяй. Распаўсюджанне пяцідзясятніцкага руху — гэта ўзнікненне новых пяцідзясятніцкіх супольнасцяў і ператварэнне многіх іншых хрысціянскіх Цэркваў і рэлігійных супольнасцяў у адну ўніверсальную дэнамінацыю харызматычнага хрысціянства, якая набывае глабальны маштаб. У выніку на глебе традыцыйных хрысціянскіх Цэркваў, асабліва ў Афрыцы, Азіі і Паўднёвай Амерыцы, узнікаюць новыя супольнасці, рэлігійныя групы і секты пяцідзясятніцкага характару. На аснове гэтай дактрыны і ўласцівых ёй формаў рэлігійнага жыцця адбываюцца глыбокія змены ўнутры традыцыйных хрысціянскіх Цэркваў.

— *Што гэта за змены?*

— Яшчэ нядаўна мы дзялілі хрысціянства на тры галоўныя канфесіі: каталіцтва, праваслаўе і пратэстантызм. На пачатку XX стагоддзя з пратэстантызму нарадзілася новая Пяцідзясятніцкая Царква. Пяцідзясятніцтва пашыраецца так хутка, што сёння ўжо можна гаварыць пра чацвёртую канфесію. Здзіўляе, як хутка развіваюцца гэтыя супольнасці. У недалёкай будучыні ў свеце будзе каля мільярда хрысціян пяцідзясятнікаў. У Паўднёвай Амерыцы, на кантыненте, які яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў таму быў цалкам каталіцкім, сёння толькі палова жыхароў вызнае каталіцтва, а іншая палова перайшла да пяцідзясятнікаў. Экспансія пяцідзясятніцтва дайшла і да нас і ў апошні час значна змяніла нашу рэлігійнасць.

— *А што тут агульнага з магіяй?*

— Еўропу літаральна затапляюць розныя рэлігійныя практыкі з Афрыкі, Азіі і Паўднёвай Амерыкі, частка з якіх моцна звязаная з магіяй. Звярніце ўвагу: ужо больш за дзесяць гадоў мы чуем, што і тут, і там насаджаюцца новыя, раней не вядомыя малітоўныя практыкі і набажэнствы, падчас якіх людзі падаюць на зямлю, перажываюць дзіўныя ненатуральныя станы свядомасці, масава трацяць прытомнасць, пачынаюць біцца ў канвульсіях, крычаць і гэтак далей. Такога ў нас адвеку не бывала. Яшчэ з'яўляецца тэндэнцыя часта гаварыць пра ўплыў і прысутнасць д'ябла, пра яго дзейнасць, пра дэманаў. Мноства людзей прытрымліваецца пандэманічнага светапогляду: яны вераць, што на кожным кроку на чалавека нападаюць злыя духі, ад якіх трэба няспынна вязва-

ляцца. Гэта тыповае магічнае мысленне.

— *Ці ж гэта нешта новае? У Святым Пісанні гаворыцца: «Д'ябал, як леў кружыць з рыкам, шукаючы, каго пажэрці» (1П 5, 8). Вы ж не будзеце сцвярджаць, што гэта пяцідзясятнікі выдумалі д'ябла?*

— Вядома, не. Д'ябал, то бок увасобленае зло, — гэта цэнтральная катэгорыя пазнання ў кожнай рэлігіі, не мае значэння, ці гэта хрысціянства, ці юдаізм, ці іслам. Існуе і традыцыйнае каталіцкае разуменне гэтай постаці. Але ў апошнія дзесяцігоддзі сярод католікаў пашыраецца спецыфічнае пяцідзясятніцкае разуменне таго, хто такія сатана, д'ябал і злыя духі.

— *У чым жа розніца гэтых разуменняў?*

— Розніца ясна выяўляецца на прыкладзе вельмі вострай спрэчкі на тэму «брамаў» для злога духа і адпаведнай «споведзі», якая нібыта закрывае гэтыя «брамы». Напрыклад, у Польшчы ў 2015 годзе такая форма рахунку сумлення і споведзі была забароненая Канферэнцыяй Біскупаў. Яна ўзнікла ў каталіцтве менавіта пад уплывам Пяцідзясятніцкіх Цэркваў. Як гаворыцца ў вучэнні гэтых супольнасцяў, нашае жыццё працякае ў няспыннай барацьбе злых і добрых духаў і моцна ад яе залежыць. Калі чалавеку шанцуе па жыцці, калі ён здаровы, багаты і шчаслівы, гэта значыць, што над ім чуваюць добрыя духі. А калі яго раптам звольнілі з працы, а дзеці прыносяць са школы адны дрэнныя адзнакі, калі ён моцна пасварыўся з жонкаю (ці наадварот) або ў яго раптам пачаліся сур'ёзныя праблемы са здароўем, значыць гэтага чалавека апанавалі злыя

духі. Я вядома спрашчаю, але ў цэлым антрапалогія большасці натуральных рэлігій будзеца на перакананні, што свабода чалавека моцна абмежаваная ўплывам злых духаў.

— *Адкуль бярэцца гэтае дзіўнае акрэсленне: «споведзь», якая закрывае «брамы» для злога духа?*

— Тут маецца на ўвазе, што падчас рахунку сумлення і споведзі трэба шукаць тыя месцы, учынкi, прадметы, здарэнні, якія адыгрываюць у чалавеку ролю «брамаў» — дзіраў, праз якія ў нашае жыццё трапляюць злыя духі.

— *Не разумею.*

— Вядома... Мне таксама было вельмі цяжка гэта зразумець. Яшчэ нядаўна існавала мода на падобныя рахункі сумлення. Публікацыі на гэтую тэму можна было знайсці ў інтэрнэце і ў каталіцкіх кнігарнях, часта яны атрымлівалі рэкамендацыі ад каталіцкіх тэалагаў.

— *Што гэта былі за публікацыі?*

— Гэта тэксты рознай якасці, вельмі часта ў іх пералічваліся кнігі, песні, коміксы, дзіцячыя цацкі, музычныя гурты і іншае, што нібыта станавілася «брамаю», праз якую злыя духі ўваходзілі ў жыццё чалавека. «Споведзь» заключалася ў тым, каб знайсці гэтыя «брамы», замкнуць або знішчыць іх і такім чынам абараніць сябе ад уздзеяння злых духаў. А гэта цалкам магчымы падыход, які не мае нічога супольнага з каталіцкім веравучэннем. Праз інтэрнэт падобныя сінкрэтычна-рэлігійныя публікацыі траплялі да шырокага кола католікаў.

— *Мне падаецца, гэта не навіна, падобныя спісы складалі*

і раней. У 60-я гады мінулага стагоддзя некаторыя святары, і каталіцкія, і пратэстанцкія, моцна засцерагалі, напрыклад, ад музыкі «Rolling Stones».

— У сучасным пяцідзясятніцкім вучэнні гэтаму нададзена нашмат большае значэнне. У спісах і зборніках парадаў, пра якія я кажу, сітуацыя часам даводзіцца да абсурду: напрыклад, аўтары сцвярджаюць, што лаянка накшталт «чорт яго бяры!» — гэта «брама», праз якую ў чалавека ўваходзіць злы дух. Гаворачы так, мы нібыта даем д'яблу апанаваць чалавека. Мала таго, лічыцца, што прывезці з Афрыкі ці Азіі кашулю з традыцыйнымі малюнкамі азначае дазволіць дэманам пранікнуць у сваё жыццё. Сувеніры з адпачынку, такія, як драўляныя слонікі або фігуркі Буды, таксама лічацца «брамамі», праз якія ў чалавека ўваходзяць злыя духі. Гэтыя дробязі, сувеніры, набытыя без аніякіх злых намераў у вулічнага гандляра і пастаўленыя ў хаце, нібыта самі па сабе маюць на чалавека дэманічнае ўздзеянне. Я асабіста ведаю пабожных католікаў, якія пасля падобных «споведзяў», што нібыта закрываюць «брамы» для злога духа, спальвалі сувеніры і кашулькі, каб ачысціць свае дамы ад уплыву злых духаў.

— *Гэта ўжо чыстая магія.*

— Так, гэта абсурдна і смешна. А з пазіцыі каталіцкага веравучэння гэта яшчэ і спроба пазбавіць верніка вольнай волі. Злыя моцы не могуць увайсці ў жыццё чалавека без дазволу, без свядома прынятага рашэння. Касцёл спрадвечу абвешчае, што Бог даў нам вольную волю, і чалавек, паддаючыся злу, робіць гэта свядома, у выніку ўласных грахоў, а не таму, што на адпачынку купіў драўляную фігурку. Падоб-

нае мысленне — шаманства, а не каталіцтва!

— *Аднак жа справа не толькі ў сувенірах і песнях.*

— Вядома, уплыў пяцідзясятніцтва значна шырэйшы. Напрыклад, стала распаўсюджвацца мода на экзарцызмы. Гэта традыцыйна каталіцкі рэлігійны рытуал, але ніколі да яго не ставіліся так легкадумна, як цяпер. Біскупы, святары, законніцы, каталіцкія СМІ, простыя вернікі ўхваляюць новаствораныя рэлігійныя практыкі. Наша рэлігійная свядомасць моцна змянілася. Паліцы кнігарняў хрысціянскай літаратуры, хрысціянскія інтэрнэт-парталы поўныя публікацый пра д'ябла, сатану, дэманаў! Яшчэ нядаўна нічога падобнага не было.

— *Ці з'яўляюцца сакрамэнталіі каталіцкай традыцыяй?*

— Несумненна. Практыка сакрамэнталій традыцыйна каталіцкая, як, напрыклад, акрапленне асвятчонаю вадою, але ніколі гэтыя практыкі не выходзілі за межы здаровага розуму. Цяпер жа з'яўляюцца новыя формы сакрамэнталій: соль для экзарцызму, вада для экзарцызму, алей для экзарцызму. Старажытная каталіцкая форма набывае новы тэалагічны змест, натхнёны натуральнымі рэлігіямі, якія на фоне глабальнага працэсу распаўсюджвання пяцідзясятніцтва даходзяць да нас з іншых кантынентаў. Сцвярджаецца, што неабходна абараняцца ад злых духаў, карыстаючыся для гэтага спецыяльным алеем, п'ючы спецыяльную ваду і дадаючы ў стравы спецыяльную соль для экзарцызму. Яшчэ адна форма барацьбы са злымі духамі — увядзенне людзей у зменены стан свядомасці.

— *Што гэта такое?*

— Гэта неўсвядомленыя падзенні, гіпноз, адпачынку ў духу, сон у духу, трансы, экстазы, саманамаўленні. Падчас некаторых набажэнстваў людзі падаюць на зямлю і часткова або цалкам трацяць свядомасць. Некаторыя пачынаюць трэсціся, крычаць. Мяне асабіста найбольш уражвае, калі падобныя практыкі арганізуюцца для дзяцей і моладзі. Новыя формы пяцідзясятніцкай рэлігійнасці становяцца часткаю каталіцкай пабожнасці.

— *Магчыма, такія практыкі становяцца адказам на нейкія ўскрытыя патрэбы людзей, бо традыцыйнае вучэнне Касцёла гэтага адказу не дае?*

— Часткова гэта так. Галоўная прычына шырокай экспансіі новай пяцідзясятніцкай рэлігійнасці — гэта яе прывабнасць. Пяцідзясятніцкія рухі звяртаюцца да людзей, прапануючы адказы на асноўныя патрэбы: здароўе, прабачэнне, шчасце, рэалізацыя. Істотным элементам гэтай рэлігійнасці стала амерыканскае евангелле поспеху (*Prosperity Gospel*) і евангелле здароўя і дабрабыту (*Health and Wealth Gospel*). У гэтых вучэннях гаворыцца пра тое, што здароўе і матэрыяльны дабрабыт — гэта праявы Богага благаслаўлення.

— *Калі пагроза стала набываць такія маштабы?*

— Падаецца, што працэс глыбокіх зменаў нашай рэлігійнасці стаў паскарацца пасля 2007 года. Тады ў Еўропу пачалі прыязджаць евангелізатары з іншых кантынентаў і прапаведаваць у касцёлах, на стадыёнах, па тэлебачанні і радыё, у інтэрнэце, дзе іх слухалі мільёны людзей. Самыя вядомыя з іх — гэта Гло-рыя Пола з Калумбіі, Джэймс

Манджакал і Жазэ Маніпарамбіл з Індыі, Марыя Вадэя з ЗША, Джон Башабора з Уганды, Мірна Назур з Сірыі, італьянскія святары Антанэла Кадэду і Энрыке Порку, якія цяпер працуюць у Бразіліі, і іншыя.

— *Але Вы называеце імёны каталіцкіх святароў!*

— Іх вучэнне — гэта, часцей за ўсё, сінкрэтычная хрысціянская духоўнасць з моцным уплывам пяцідзясятніцтва.

— *Як Вы ставіцеся да чытання гараскопаў?*

— Я сам іх не чытаю, бо шкада на гэта часу, але не веру, што падобнае чытанне — гэта «брама» для злога духа. Такі магічны падыход да рэлігіі кампраметуе яе. Вядома, д'ябал існуе ў свеце, але дзейнічае ў тысячы разоў больш тонка, чым гавораць нам экзарцысты ці вынаходнікі «споведзі», якая нібыта закрывае «брамы» для злога духа. Узгадваю, як нядаўна нейкі каталіцкі ксёндз пераконваў у СМІ, што татуіроўкі — гэта «брамы» для злога духа і што яны выклікаюць бясплоднасць.

— *Што такое вечар праслаўлення?*

— Гэта хрысціянскае набажэнства слова, сведчання, святла і музыкі, найбольш папулярнае ў хрысціянаў пяцідзясятнікаў. Але з нейкага часу яно пачало існаваць і ў каталіцкай рэлігійнасці.

— *А што дрэннага ў тым, што людзі моляцца супольна?*

— Вядома, католікі могуць прымаць удзел у падобных набажэнствах, але трэба дбаць пра абарону ўласнай рэлігійнай тоеснасці. Мне здаецца, што спалучэнне такога набажэнства з адарацыяй Найсвяцейшага Сакрамэнту можа прыносіць добры

духоўны плён у рэлігійнае жыццё католікаў.

— *Існуе паняцце інкультурацыі. Каталіцтва прыняло ў сябе і перапрацавала мноства язычніцкіх абрадаў і святаў, і мы не бачым у гэтым нічога дрэннага. Можа і цяпер адбываецца нешта падобнае?*

— Інкультурацыя — гэта адзін бок медаля. А другі — гэта неабходнасць захоўваць сваю тоеснасць. Гэта фундаментальнае пытанне, і трэба думаць пра яго, калі мы не жадаем, каб каталіцтва праглынуў глабальны працэс пашырэння пяцідзясятніцтва ў хрысціянстве.

— *Якая будучыня нас чакае?*

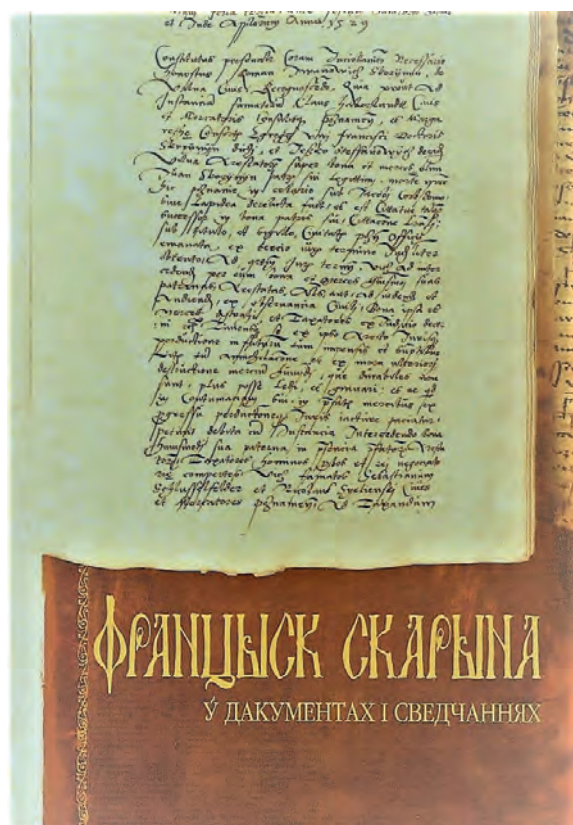
— Нямецкі сацыёлаг Макс Вэбэр на пачатку XX стагоддзя сцвярджаў, што з развіццём дэмакратыі і ўзбагачэннем свету рэлігія як з'ява будзе занепадаць. Сучасны працэс дэсекулярызацыі паставіў пад пытанне гэтае сцвярджэнне. Можна гаварыць, што ў некаторых частках свету настала рэлігійная «вясна». У бліжэйшыя дзесяцігоддзі мы будзем мець дачыненне да рэлігійнага адраджэння ў краінах Азіі, Афрыкі і Паўднёвай Амерыкі. На астатніх кантынентах працэсы секулярызацыі будуць пераплятацца з моцнымі рэлігійнымі рухамі. Калі гаварыць пра хрысціянства ў сусветным вымярэнні, можна сцвярджаць, што сучасная пяцідзясятніцкая рэфармацыя справакуе ў ім рэвалюцыйныя змены. Невядома, у якіх краінах каталіцтва як канфесія выжыве.

Пераклад з польскай мовы

Юліі Шэдзько.

Паводле: «W drodze»,

№ 4, 2019 г.

Дырыжор Скарыназнаўства

У нашым Скарыназнаўстве, ва ўсёй айчыннай медыявістыцы (гэта значыць, дарагі чытач, гутарка пра раздзел гістарычнай навукі, які вывучае падзеі, побыт, культуру і мастацтва перыяду Сярэднявечча, а не пра звыклых «медыя» — сучасныя сродкі масавай інфармацыі; гэтак да сёння блытае паняцці былы дырэктар акадэмічнага Інстытута гісторыі) — агромністы здабытак: сёлета выйшаў зборнік «Францыск Скарына ў дакументах і сведчаннях». Укладальнікамі яго пазначаныя: А. А. Жлутка (адказны рэдактар), А. Б. Доўнар, П. С. Котаў, С. М. Кнырэвіч. Фаліант пабачыў свет дзякуючы выдавецтву «Беларуская навука» (рэдактар Г. К. Кісялёў).

Том, на вялікі жаль, затрымаўся на гады тры, паколькі менавіта ў 2017 годзе ўрачыста (і з пэўным размахам) святкаваўся не абы-які юбілей: 500 гадоў беларускаму кнігадрукаванню (06.08.1517).

Але гэта дакладна той выпадак, пра які кажуць «лепш пазней, чым ніколі».

Апошні раз зборнік, прысвечаны гуманісту-першадрукару, выдаваўся на ягонай Радзіме амаль 33 гады таму, пра што згадана ў кароткай прадмове «Да чытача»: «Гэта кніга з'яўляецца своеасаблівым працягам і дапаўненнем найбольш поўнага для свайго часу збору пісьмовых крыніц па біяграфіі Францішка Скарыны, падрыхтаванага ў Інстытуце літаратуры АН БССР Віктарам Дарашкевічам — вучоным-падзвіжнікам (светлая яму памяць), які здолеў у складаны перыяд ідэалагічнага прэсінгу і недаступнасці замежных архіваў сабраць і выдаць усе вядомыя на той час дакументы і матэрыялы, датычныя нашага славутага першадрукара».

Паказальна, што ўжо ў тым, папярэднім Скарынаўскім выданні дакументаў (1988 г.), паспеў

паўдзельнічаць і сам кіраўнік апошняга праекту Алесь Жлутка. Хоць часы былі складаныя, камуністычна-атэістычныя, але ўжо тады Віктар Дарашкевіч абараніў дысертацыю па Сярэднявеччы і стаў аўтарам манаграфіі «Новалацінская паэзія Беларусі і Літвы: першая палова XVI стагоддзя» (1979). Навуковае званне дазволіла маладому (30-гадоваму!) вучонаму стаць вучоным сакратаром Савета па каардынацыі навуковай дзейнасці пры прэзідыуме АН БССР і заняцца распрацоўкаю «Скарынаўскай праграмы». В. Дарашкевіч звязаўся з катэдрай класічных моў Львоўскага ўніверсітэта, дзе прафесар Віталь Маслюк (1920–2005) і паведаміў, што ў ягонай групе, якой з'яўляецца куратарам, ёсць адзін перспектыўны студэнт з Беларусі: завуць яго Алесь Жлутка.

Студэнт-класіцыст, скончыўшы сваю Львоўскую *alma*

mater, быў накіраваны на працу ў Віцебскі медыцынскі ўніверсітэт. І там, над Дзвіною, паміж заняткамі для будучых лекараў правільна пісаць скароты лацінскіх лекавых назваў і рэцэптаў, вечарамі на замову В. Дарашкевіча перакладаў даўнія дакументы (да перакладаў была далучаная таксама Лідзія Ляхава). Агулам зборнік быў дапоўнены 17-цю лацінамоўнымі дакументамі, выяўленымі В. Дарашкевічам (у параўнанні са зборнікам «450-годдзе беларускага кнігадрукавання», 1967).

Сам жа А. Жлутка як кіраўнік новага Скарынаўскага выдавецкага праекту (праўдзівы дырыжор Скарыназнаўства), усцешыў сучаснікаў зборнікам, дапоўненым больш як 30-цю новымі дакументамі. Геаграфія паходжання сабраных дакументаў ахоплівае бадай палову Еўрапейскага кантыненту і шырэй — з архіваў і бібліятэк Рыма, Ватыкана, Падуі, Берліна, Варшавы, Кракава, Познані, Магдэбурга, Прагі, Тржэбана, Вільні, Рыгі, Масквы...

Патрапіць усюды сталася магчымым толькі дзякуючы падтрымцы шматлікіх прыхільнікаў і спрыяльнікаў, пра што напачатку адзначана Алесем Жлуткам: «Карыстаючыся нагодай, хачу шчыра падзякаваць усім шановным асобам і ўстановам, без якіх падрыхтоўка гэтага выдання была б немагчымаю. Найперш выказваю глыбокую ўдзячнасць Яго Эксцэленцыі Мітрапаліту арцыбіскупу Тадэушу Кандрусевічу і Яго Эксцэленцыі біскупу Юрыю Касабуцкаму за падтрымку маіх даследаванняў па біяграфіі Францішка Скарыны ў замежных архівах, а таксама а. архімандрыту Сяргею Гаеку за ягоную неацэнную дапамогу і спрыянне ў архіўных пошуках у Падуі і ў вырашэнні разнастайных, звязаных з гэтым, побытавых пытанняў, кс. дэкану, каноніку

Уладзіславу Завальнюку...» Усіх жа пералічаных на трох старонках першай прадмовы асобаў, якім кіраўнік выдання выказвае словы падзякі, звыш 60-ці.

У цудоўным фаліянце выдатна апрацаваны ўсе вядомыя на сёння дакументы і матэрыялы, якія асвятляюць жыццё і дзейнасць беларускага першадрукара і ягонай сям'і за 1492–1605 гады: навучанне ў Кракаўскім універсітэце, абарону навуковай ступені доктара медыцыны ў Падуанскім універсітэце, выкананне абавязкаў сакратара і лекара Віленскага біскупа Яна, судовыя працэсы па маёмасці памерлага брата Івана ў Познані, зняволенне ў познаньскай вязніцы і вызваленне з яе, кароткае прабыванне пры двары прускага герцага Альбрэхта і вяртанне ў Вільню з герцагскім лекарам і друкаром, побыт у Празе і службу каралеўскім садоўнікам у Фердынанда I, магчымыя сустрэчы з Парацэльсам у Вільні і Лютэрам у Вітэнбэргу.

Вось невялікі ўрываек адносна апошняга «лютэраўскага эпизоду» з ліста Марціна Лютэра (каравік 1520 г.): «...А яшчэ некаторыя мае, жалю годныя, недругі праз сяброў з Гальбэрштадта далі знаць, каб мяне папярэдзілі, што

ёсць нейкі доктар медыцыны, які магільным мастацтвам па сваім жаданні зрабіўся нябачным і ўжо некага забіў, маючы даручэнне забіць таксама Лютэра, і прыбудзе на наступную нядзелю выстаўлення рэліквіяў» (с. 87).

І як папярэднія Скарынавы зборнікі натхнялі нашых творцаў на асэнсаванне вобраза першадрукара (апошнім такім значным здабыткам стаў раман-эсэ Алега Лойкі «Францішак Скарына, або Сонца маладзіковае») — упэўнены, што і новы том будзе перачытвацца не адным пакаленнем тых, хто зацікавіцца лёсам і жыццёвым шляхам вялікага палачаніна, якому разам з сонечным шчасцем прычакаць друк свайго перакладу Бібліі на старабеларускай мове ў «Златай Празе» давялося перажыць і спальванне сваіх кніг у Масковіі. «...калі Васіль, бацька таго, які цяпер стаіць на чале маскоўцаў, выправіўшы ў Рым бліскучае пасольства, таксама як гэты цяпер, дамагаўся ад Папы кароны ды нават яшчэ з большым жаданнем і ў больш сталым узросце і розуме, шмат падараваў і ўсяго наабаяў, ды гэтаксама меў сярод прыхільнікаў імператара Максіміліяна ды некаторых іншых хрысціянскіх уладароў, аднак нічога не

дасягнуў. І сапраўды ні ў яго, ні ў кагосьці з маскоўцаў не было нічога, апроча пустых абяцанняў, ніякага пацвярджэння схільнасці да Рымскага каталіцкага Касцёла, бо калі пры кіраванні нашага святой памяці бацькі хтосьці з яго падданных, натхнёны пабожным жаданнем надрукаваць Святое Пісанне рускай моваю, парупіўся выдаць яго ды павёз да маскоўцаў, гэтыя кнігі на загад князя былі спаленыя з-за таго, што былі выдадзеныя чалавекам, адданым Рымскаму Касцёлу, і ў месцах, падлеглых яго [Касцёла] ўладзе. Такая вялікая нянавісць прышчэпленая людю да лацінскага і рымскага імені, што нават калі б ён урачыста прысягнуў заставацца пад уладаю Рымскага Пантыфіка, зусім не трэба верыць, што ён абячае гэта ад душы, альбо што гэта будзе пэўным, цвёрдым і працяглым» (с. 235).

Выдадзены зборнік з'яўляецца ўзорам для будучых археографу, палеографу, каментатараў і выдаўцоў рознамоўных крыніц па гісторыі нашай Айчыны. Прыкра толькі, што гэтыя дасягненні не ўлічваюцца тымі, хто на сваіх кіруючых пасадах абавязаны падтрымліваць і развіваць айчынныя даследаванні.

Сталася так, што падчас напісання гэтай рэцэнзіі лепшы ў нашай краіне лацініст Алесь Жлутка за выказванне сваёй грамадзянскай пазіцыі трапіў у турму ў Жодзіне, а пасля адбыцця 10-суткавага пакарання атрымаў папярэджанне пра звальненне з Інстытута гісторыі Акадэміі навук, адкуль былі звольнены каля дзясятку гісторыкаў, якія даследавалі нашу даўніну, — першакласных, незаменных навукоўцаў. Патлумачу, паколькі

ніхто з боку (неабазнаны) не адчувае розніцы ва ўніфікаваных званнях «кандыдат» (доктар) філалагічных (гістарычных) навук. Але кандыдатам філалогіі можна стаць, прыдумаўшы тэму «Гумар у камедыях Андрэя Макаёнка» або «Жаночыя характары ў раманах Івана Шамякіна». Аднолькава як да нядаўняга часу кандыдатамі гістарычных навук рабіліся людзі, якія даследавалі ролю партыі або прафсаюзаў у выкананні пяцігодак. І зусім іншае па аддачы, па глыбіні ведаў і зробленай працы патрабавецца ад даследчыкаў гісторыі Літвы-Беларусі ў папскіх булах XIII стагоддзя або войнаў на нашых землях у XIV–XVIII стст. па лацінамоўных ці нямецкамоўных рукапісных летапісах...

Нічога новага не адбываецца ў Беларусі пад нязменнай уладай. Для разумных, як спявае Булат Акуджава, «заўжды ўсё скончыцца біццём» (ягоныя спевы, як і У. Высоцкага, любіць паслухаць вучоны-лацініст падчас адпачынку-перапынку для натоўпных вачэй).

«Мы сыходзім у нікуды», — падсумаваў у выніку Андрэй Мацук, маладзейшы калега Алесь Жлуткі, таксама звольнены. Не лепшая выснова для звольненых, бо трэба ўсё ж памятаць пра свайго чытача і пра тое, што «народ, які не ведае гісторыі, застаецца неразумным дзіцем». Ісці ў нікуды — не выйсце. Паўтара дзесяцігоддзя таму тройчы звольнены, я прыйшоў да высновы: трэба так пакіраваць лёсам, каб прымусовае звальненне толькі паспрыяла далейшаму шчыраванню ў архівах. Чалавек павінен кіравацца вольным выбарам, прадыхтаваным яго

розумам і пачуццём. Якія яны ў яго — такімі пункцірамі акрэсліцца ягоны зямны шлях. Куды аптымістычней у сацыяльных сетках мною прачыталася пажаданне аднаго з папличнікаў Алесь Жлуткі з братэрскай Чэхіі, аднаго з названых вышэй укладальнікаў зборніка: «*Перадавайце Алесю ад мяне словы падтрымкі. Калі гэта стане магчымым. У нас з ім яшчэ ёсць нерэалізаваныя праекты па тэме Скарыны. Сяргеі Кнырэвіч*».

...За год да сваёй трагічнай смерці падчас Другой сусветнай вайны 43-гадовы французскі вайсковы лётчык, пісьменнік і мысляр Антуан дэ Сэнт-Экзюперы пісаў: «*Ёсць толькі адна праблема, адна-адзіная ва ўсім свеце: вярнуць людзям іх духоўнае значэнне, іх духоўныя клопаты. Даць, нібы дажджу, праліцца над імі нечаму падобнаму на грыгарыянскія песнапевы... Нельга, ці разумеете, нельга больш жыць лядоўнямі, палітыкай, балансамі і красвордамі. Больш нельга. Нельга жыць без паззіі, без фарбаў, без кахання. Варта пачуць сялянскі песнапеў XV стагоддзя, каб зразумець усю глыбіню нашага падзення. У нас толькі і ёсць што голас робату ад прапаганды...*»

Праз сваю сціпласць Алесь Жлутка не стане выхваляцца сваімі планами, але пэўны: задумы ён мае. Значныя. Пажодаем, каб іх рэалізацыя была гэткай жа годнай, як зборнік «Францыск Скарына ў дакументах і сведчаннях».

Язэп Янушкевіч

Язэп ЯНУШКЕВІЧ — літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзіўся ў мястэчку Ракаў у 1959 годзе. У 1981 г. скончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, у 1984 г. — аспірантуру ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі.

Аўтар звыш 400 публікацый, у тым ліку кніг «Беларускі Дудар: Праблема славянскіх традыцый і ўплываў у творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча» (1991); «У прадчуванні знаходак: 3 адной вандроўкі ў архівы Варшавы, Вроцлава, Кракава» (1994); «Неадменны сакратар Адраджэння: Вацлаў Ластоўскі» (1995); «За архіўным парогам» (2002). На высокім тэксталагічным узроўні падрыхтаваў і выдаў творчую спадчыну шматлікіх дзеячаў беларускай культуры і літаратуры: аднатомнікі твораў Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (1984, 2001), Францішка Багушэвіча (1991, 1998, 2001), Вацлава Ластоўскага (1997, 2001).

«Багіні вы нашы і пані...»: вобразы жанчыны і Айчыны ў паэзіі філарэтаў

Да 200-годдзя ўтварэння таварыства

У патоку ўзрушлівых падзей 2020 года хочацца не згубіць адну вельмі сімвалічную і важную для сучаснасці дату: дзвесце гадоў назад на нашых землях узніклі і дзейнічалі шматлікія тайныя моладзевыя згуртаванні філаматаў і філарэтаў, ініцыятарамі стварэння і ўдзельнікамі якіх былі студэнты Віленскага ўніверсітэта, тагачаснага светача адукацыі і навукі ў нашым Краі. Сярод зорных імёнаў заснавальнікаў гэтых згуртаванняў — пісьменнікі Адам Міцкевіч, Ян Чачот, Тамаш Зан, да іх праз пару гадоў далучацца маладзейшыя Ігнат Дамейка, Антоні Эдвард Адынец ды іншыя. Таварыства філаматаў было ўтворана ў 1817 годзе, і тры гады назад навуковая грамадскасць Беларусі па ініцыятыве грамадскага аб'яднання «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў» і пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску ўрачыста адзначыла гэтую падзею: у снежні 2017 года ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі была праведзена прадстаўнічая навуковая канферэнцыя з удзелам польскіх і беларускіх даследчыкаў, а нядаўна ў выдавецтве «Беларуская навука» выйшаў том яе матэрыялаў «Філаматы і філарэты: творчы лёс пакалення ў гісторыі і сучаснасці» (Мінск, 2020).

Таварыства ж філарэтаў было створана на тры гады пазней, у 1820 годзе, і ў 2020 годзе працягваецца, можна сказаць, юбілейная эстафета, даючы новую нагоду яшчэ раз згадаць ле-

Тамаш Зан, Ігнат Дамейка, Адам Міцкевіч, Антоні Эдвард Адынец, Ян Чачот.

гендарныя таварыствы і постаці той эпохі, якія ўтварылі ў свой час, без перабольшання можна сцвярджаць, новае пакаленне, заявілі пра сябе менавіта як пра пакаленне, што стала на абарону ідэалаў свабоды, праўды, справядлівасці, адраджэння свайго

Краю. Філарэты, або аматары дабрачыннасці (ад грэчаскага *philaretos*), як тайнае моладзевае згуртаванне, утворанае ў складзе філаматаў, было скіраванае на фарміраванне ў моладзі высокіх духоўных ідэалаў; існавалі пэўныя правілы для сяброў, якімі

кіраваліся ўдзельнікі ў сваіх стасунках, заснаваных на таварыскасці, сяброўстве, узаемадапамозе, салідарнасці. Таварыствы філаматаў і філарэтаў, як вядома, былі выкрыты царскімі ўладамі ў 1823 годзе, большасць іх удзельнікаў была арыштаваная і пакараная высылкай з роднага Краю.

Узначальваў таварыства філарэтаў Тамаш Зан, а сярод яго чынных сяброў, хто вылучаўся сваёй адметнай літаратурнай творчасцю, былі Ян Чачот і Антоні Эдвард Адынец. Яднала ж усіх і была, бясспрэчна, цэнтральнай паводле маштабу таленту постаць Адама Міцкевіча, да якога цягнуліся ўсе ніці сяброўскіх стасункаў і чые творы задавалі тон у фармаванні духоўнага вобліку не толькі філаматаў і філарэтаў, але і наступных пакаленняў моладзі нашага Краю (што мы яскрава бачым і на прыкладзе перакладу верша Антонія Эдварда Адынца «Ковенская даліна», прысвечанага Эміліі Плятэр).

Стараннямі руплівага Кастуся Цвірка ў 1998 годзе ў серыі «Беларускі кнігазбор» быў выдадзены ўнікальны зборнік «Філаматы і філарэты» — фактычна першая ў Беларусі анталогія творчасці філаматаў і філарэтаў у перакладах на беларускую мову, дзе прадстаўлены дзесяць выбітных постацей на чале з Адамам Міцкевічам. Аднак творчасць філаматаў, апрача, можа, Міцкевіча і часткова Чачота, на сёння далёка не поўна прадстаўлена ў беларускіх перакладах. Што датычыць паэзіі Антонія Эдварда Адынца, то яна прэзентуецца ў згаданай анталогіі ўсяго пяццю вершамі і некалькімі лістамі. Адзначу з радасцю, што выдатным падарункам ад выдавецтва «Лімарыус» стала ў гэтым годзе выданне ў серыі «Наша XIX стагоддзе» знакамітых «Успамінаў пра мінулае» Адынца (у годным перакладзе Яніны Кісялёвай).

Ушанаваць сёлетнія двухсотыя ўгодкі ўтварэння Таварыства філарэтаў прапануем двума новымі перакладамі надзвычай цікавых вершаў Яна Чачота (1796–1847) і Антонія Эдварда Адынца (1804–1885). Па філамацкай легендзе, іх жартаўліва называлі Ментарам і Тэлемакам. Вось як піша пра гэта Кастусь Цвірка ў прадмове да публікацыі твораў Адынца ў кнізе «Філаматы і філарэты»: «У 1820 годзе Антоні Адынец паступіў у Віленскі ўніверсітэт, каб вучыцца на юрыста. Адначасова наведваў лекцыі па літаратуры Готфрыда Эрнста Гродэка і Леана Бароўскага. Даведаўшыся пра ўтварэнне ва ўніверсітэце тайнага Таварыства філарэтаў, адразу запісаўся ў гэтае вельмі прыцягальнае для яго згуртаванне, стаў членам яго літаратурнага аддзела, які назвалі Блакітным саюзам. Кіраваў гэтым саюзам прызнаны ўжо сярод філаматаў і філарэтаў паэт Ян Чачот. Ubачыўшы яўныя паэтычныя здольнасці Адынца, Чачот узяў яго пад сваю апеку. За гэта філаматы і філарэты прызвалі Чачота Ментарам, а Адынца — Тэлемакам (паводле грэчаскай міфалогіі Ментар быў выхавальнікам Тэлемака, сына Адысея і Пенелопы)»¹.

Спадзяемся, што прадстаўленыя ўпершыню на старонках часопіса «Наша вера» пераклады вершаў Яна Чачота «Просьба да нашых зямлячак аб кунтушах» («*Prośba do naszych rodaczek za kontuszami*») і Антонія Эдварда Адынца «Ковенская даліна» («*Smug Kowieński*»), якія дагэтуль на беларускую мову не перакладаліся, годна дапоўняць збор твораў гэтых пісьменнікаў нашага Краю і данясуць да нас водар адвіраваўшай 200 гадоў назад эпохі, здаецца, па часе такой далёкай, але па духу і ідэалах, выказаных аўтарамі абодвух вершаў, такой блізкай, зразумелай і вельмі актуальнай для нас,

сённяшніх нашчадкаў рыцараў святла, праўды і свабоды.

Верш Яна Чачота быў напісаны ў 1819 годзе, адначасова з вершам пра вусы, які ўжо быў раней перакладзены і надрукаваны². Гэта быў якраз актыўны філамацкі перыяд творчасці Чачота, і ў вершы пра вусы, як сведчыць яго падзаглавак, паэт выказаў абурэнне «з выпадку загаду галіць вусы кандыдатам настаўніцкага стану, выданага кіраўніцтвам універсітэта ў 1819 годзе». Гэты загад быў успрыняты як замах на свабоду, як знявага традыцыі, а таму паэт палічыў патрэбным выказаць сваю патрыятычную пазіцыю, выступіць у абарону шляхецка-рыцарскіх традыцый сваіх продкаў, якія зневажаліся, падвяргаліся дэфармацыі і разбурэнню. Чачот імкнуўся абараніць культурную ідэнтычнасць свайго народа, які на той момант ужо страціў дзяржаўнасць, таму для паэта такой важнай становіцца паэтызацыя сімвалаў, звязаных з побытам і культурай продкаў тых часоў, калі Край быў свабодным і ў ім шанавалася годнасць кожнага чалавека. Ён знаходзіць гэтыя сімвалы патрыятызму і ідэнтычнасці ў характэрных атрыбутах знешняга выгляду продкаў: твар годнага шляхціца заўсёды ўпрыгожвалі вусы, а традыцыйным элементам яго адзення быў кунтуш — доўгая мужчынская верхняя вопратка з характэрнымі разрэзамі ў кроі рукавоў, якія звисалі ніжэй за кісці рук альбо закідваліся за плечы. У сваім вершы паэт звяртаецца з гарачым заклікам «заступіцца за кунтушы» да жанчын-зямлячак, просіць іх паўплываць на мужчын свайго асяроддзя — мужоў, сыноў, каб тыя не паддаваліся модным тэндэнцыям часу, не мянялі кунтушы на фракі, бо з імі прыйшла ў Край і няволя; ён заклікае захоўваць вернасць традыцыям продкаў, якія, носячы

кунтушы і вусы, былі моцнымі і свабоднымі, не кланяліся царам-захопнікам. Пазней падобны матыў прагучыць і ў паэме «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча.

«Жаночай» тэме прысвечаны і верш «Ковенская даліна» Антонія Эдварда Адынца, напісаны ў 1832 годзе. Яго гераіняй выступае легендарная ўдзельніца паўстання 1830–1831 гг. Эмілія Плятэр. Гэтая адважная дзяўчына-рыцарка ўзначальвала адзін з паўстанцкіх атрадаў і, смяротна параненая, аддала жыццё ў змаганні за вызваленне айчыны. «Літвінцы Эміліі Плятэр» прысвечаны славы верш Адама Міцкевіча «Смерць палкоўніка», пра яе вельмі ўзрушана пісаў ва ўспамінах Ігнат Дамейка, таксама ўдзельнік паўстання, які сустракаўся з Эміліяй Плятэр на вайсковых дарогах.

У адрозненне ад гэтых твораў, верш Адынца не быў у свой час шырока вядомым публіцы, заставаўся ў рукапісе; падаць для друку яго можна было, паводле заўвагі аўтара ў аўтографе, без пазначэння яго імені: у тагачаснай расійскай імперыі, як вядома, гераізацыя паўстання і яго ўдзельнікаў была пад забаронай. Верш быў апублікаваны значна пазней, за некалькі гадоў да смерці аўтара, у познаньскім штотыднёвіку «Warta» (№ 406 ад 9 красавіка 1882 г.); разам з гэтым вершам былі апублікаваны яшчэ два; аўтар вершаў, сапраўды, непасрэдна не называўся, але заўвага ад рэдакцыі была пададзена такім чынам, што абазначаны чытач павінен быў здагадацца, хто гэта: «Надрукаваныя вышэй тры вершы, якія падаем з арыгіналь-

Густаў Шлік. «Портрэт Эміліі Плятэр». Каляровая літаграфія, каля 1831 г. Нацыянальны музей у Кракаве.

нага аўтографа аўтара, ахвяраваў у Рыме ў 1832 г. у альбом панне Генрыеце Анквіч знаны паэт, які жыве і сёння, *Літвін і прыяцель Міцкевіча* (курсіў у тэксце. — І. Б.), са словамі, якія сведчаць пра яго рыцарскія адносіны да прыгожага полу, захаваныя ім і ў сівым веку»³. Рукапіс верша захоўваецца ў Львоўскай навуковай бібліятэцы НАН Украіны сярод аўтографаў бібліятэкі імя Асалінскіх (сігнатура 2951, даступная для прагляду праз інтэрнэт-карыстанне).

Публікуючы пераклады гэтых двух вершаў, хочацца звярнуць асаблівую ўвагу на тое, як апаэ-

тызаваны ў іх вобразы жанчын — даўніх жыхарак нашага Краю, наколькі гэта былі годныя, мужныя, мудрыя і ўплывовыя рыцаркі духу, захавальніцы сем'яў, хрысціянкі і патрыёткі, а таксама наколькі блізкія нам сёння нашы папярэдніцы-суайчынніцы, дух якіх адраджаецца і ў сучаснай гісторыі Беларусі.

Ірына Багдановіч

¹ Філаматы і філарэты: Зборнік / Укладанне, пераклад польскамоўных твораў, прадмова, біяграфічныя даведкі пра аўтараў і каментарыі К. Цвіркі. — Мінск: Беларускі кнігазбор. — С. 347.

² Гл.: Багдановіч І. Душа лістападу: Вершы, пераклады. — Мінск: Кнігазбор, 2012. — С. 76 — 78.

³ Warta. — Poznań. 1882, 9 kwietnia. — S. 3965.

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікодзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

Ян Чачот

Просьба да нашых зямлячак аб кунтушах

О вы, красуні-літвінкі,
І вы, сёстры іх, сарматкі,
Абодвух краёў пярылі, кінкі,
Пагутарым пра апраткі!

Багіні вы нашы і пані,
Ўладаркі думак і душаў,
Я клічу, што моцы стане:
Ўступіцеся за кунтушы!

Да моладзі кліч звярніце,
Што хоча ўбірацца модна:
Насіце сваё! Насіце,
Ў чым продкі хадзілі годна!

Ды выкіньце строй чужацкі!
Вы — ўнучкі Ягайлы, Пястаў,
У кім яшчэ дух сармацкі
Зусім не змалеў, не згаснуў,

Скажыце вы тым паршыўцам,
Каханым, абранцам лёсу,
Хто ў моднікі ўжо пашыцца
Паспеў дзеля пыхі й форсу:

Нягоднікі вы, дый годзе!
Распесцілі густы модай:
Бацькоўскі кунтуш не ў модзе!
Зняважаны годны продак!

А мы ўжо не маем сілы,
Вярнуць яго ўласным імпэтам,
Таму просім нашых мілых,
Не сорамна нам за гэта.

Бо і стратэг-палкаводзец¹,
Што грэкам прынёс збаўленне,
Чый флот у марской прыгодзе
Персаў сказаў на знішчэнне,

І той казаць не стыдаўся,
Што жонка — яго ўладарка!
Чаго ж так не ў смак вам даўся
Мой кліч, што пыхлівым каркам

Вы грэбліва ўбок вядзеце?
Ды я паўтару стакротна:
Кунтуш, спадары, надзеньце!
Не будзе душы гаротна!

О вы, нашых сэрцаў пані,
Прасіце насіць кунтушы!

Кунтуш дзецюка не зганіць,
Каханне ж няхай узрушыць

На годныя ўчынкі! Твары
Вусамі няхай упрыгожаць!
І здзейсняцца продкаў мары:
Дух рыцарства край прымножыць!

На плечы — кунтуш сармацкі,
На пояс — палаш дзядоўскі,
Якім дзед у час ваяцкі
Па карках лупіў маскоўскіх.
Скажэце вы смела слова:
Хто носіць кунтуш, той стане
Маёю душой паловай,
Руку яму дам і каханне!

Бо дзеля каго ж Ягайла
Змяніўся на Ўладзіслава?
Адкуль у Польшчы заззяла
Хрыстова слава і права?

Жанчына таму прычына,
Каханне кіруе светам!
З ім робіцца ўсё магчымым,
Гартуецца дух пры гэтым.

Цяпер не пазнаць з адзежы
Нашчадкаў былых сарматаў.
Да бітвы іх слаць належыць,
Да брамы смаленскай вартай.

Калі яшчэ здатны да бою,
І мужныя маюць душы,
Свайго хай не ганьбяць крою,
Не грэбуюць хай кунтушам!

Даводзьце, матулі, словы
Сынам, а каханым панны:
Кунтуш як вянец лаўровы,
Ён знак перамогі і славы.

Няхай памяць продкаў чынна
З кунтушам і дух адраджае,
Сціраюць адметнасць Айчыны
Ўлада, мова, апратка чужая!

А продкі ў сваёй годнай шаце
Чалом прад царамі не білі!
Не йшлося аб краю ўтраце,
Калі кунтушы мы насілі.

*Пераклад з польскай мовы
Ірыны Багдановіч.*

¹ Ян Чачот мае на ўвазе тут Фемістокла (каля 524 да н.э. – 459 да н.э.) — славуатага афінскага дзяржаўнага дзеяча, уплывовага палітыка, паспяховага вайсковага стратэга, які павялічыў і ўзмацніў афінскі флот і дамогся рашучай перамогі грэкаў над персамі ў марскіх баталіях. Плутарх прыпісваў Фемістоклу жартаўлівы выраз: «Афіняне слухаюцца мяне, а я — жонку, а жонка — малаго сына».

Антоні Эдвард Адынец

Ковенская даліна

(праўдзівае здарэнне)

У полі шырокім, у полі ворным
Вечарам полк дваццаць пяты пад Коўнам
Стаў. Тры жаўнеры коней спынілі
Пры кармелітаў босых святыні.

З кляштару выйшлі тры афіцэры.
З іх ад'ютант адзін — бачна з манеры,
Двое старэйшых з ім у выправе,
Коней да іх ён падводзіць, рухава

Дапамагае ім сесці на коней,
Ехаць адным так — адвага сягоння:
Ведае ён, што стаяць вельмі блізка
Ўсюды пікеты варты кіргізкай.

Збочылі ўлева вершнікаў спіны,
Едуць да ковенскай слыннай даліны;
Бачыць яе з іх адзін прагнуў, кленчыў,
Не дбаў, не слухаў, што небяспечна.

Ўперадзе едзе, моўчкі, бясстрашна,
Ў неба глядзіць, бледны твар свой узняўшы.
Твар малады, паўдзіцячы, прыгожы,
Чутна, як млын вадзяны меле збожжа.

Тут, перад млынам, спыніліся коні,
Узяў ад'ютант цуглі ўсіх у далоні
І навязаў пры дарозе, ля плоту,
Далей ісці — шлях няпэўны, балота.

З іх маладзейшы глянуў навокал —
Радасны, ўдзячны, з усмешкай шырокай;
Ну а старэйшы, ў дол зрок апусціўшы,
Ў роздуме стаў, рукі крыжам злажыўшы.

«Вітаю цябе ў імя вешча даліны,
Сястра! Спадкаемца мужнай Гражыны,
Ў справах Літвы, ў справах Польшчы, бясспрэчна,
Імя тваё будзе ўслаўлена вечна».

Так ад'ютант кажа, рыцарка ж мкнецца
Цяжкую думку выжануць з сэрца,
З вока сляза пакацілася здрадна:
«Ты ж быў Міцкевічу братам і сябрам,

Можа, яго ты калісьці спаткаеш,
І пра мяне ў гэты момант згадаеш,

То раскажы, як дзяўчына з народа,
Што прачытала яго Валенрода,

Зброю ўзяла, не для славы ці чыну,
А каб за Польшчу змагацца, загінуць.
Ведаю, многім заганай здаецца
Тое і многа хто нават смяецца,

І, калі ў бітве памру я адважна,
Як Арлеанкі, памяць зняважаць.
Але Бог сэрца майго бачыць справы,
Ён мяне прыме як бацька ласкавы,

Ён, хоць адтуль, мне пабачыць дазволіць
Маю Айчыну, што выйдзе з няволі.
Ніхто з палячак, ніхто з літвінаў
З мяне чыніці не будуць кпінаў».

Здушыла слёзы ў сабе дзяўчына,
Натхнёны твар залівае чырвань,
На вуснах толькі дрыжаць малітвы
За вольнасць Польшчы, за вольнасць Літвы.

Літвінам быў ад'ютант, уклечыў
Прад ёю, ўсхліпы затрэслі плечы,
Ён, чулы сэрцам, іх не стрымае,
Ніколі так не любіў ён краю.

Шле кліч ён Польшчы, Літве каханай:
«Бог цябе збавіць з ярма тырана!
Прад моцай люду ўпадзе трон дужы
Калі такія ў жанчынаў душы.

Пакуль літвінскія сэрцы ў літвінах
Аб Плятэроўны мужнасці й чынах
Кожны з пашанай перадасць згадку
Ад бацькоў — дзецям, ад дзяцей — нашчадкам.

Калі ж хто пасмее ў цябе камень кінуць,
Бог пакарае за тую правіну,
І не пабачыць, як Бог Польшчу збавіць,
Той, хто імя твайго не праславіць».

*Пераклад з польскай мовы
Ірыны Багдановіч.
20–22 кастрычніка 2020 г.*

Язэп Янушкевіч

Рэмбрант беларускай літаратуры

* * *

Выхоўваць любоў да нацыянальнай культуры можна адным толькі спосабам: выхаваннем у чалавеку гонару за свой народ і яго дзеянні ў гісторыі...

* * *

Потрескавшиися пятки Рембрандтова «блудного сына» можно рассматривать часами.

Уладзімір Караткевіч

Падкажыце мне — буду ўдзячны: дзе яшчэ ў Еўропе (ва ўсім свеце!) у XXI стагоддзі выдаецца Збор твораў пісьменніка мінулага веку ў... 25-ці тамах? Таму тыя «прыпозненыя набыткі», што мы сёння назіраем у Беларусі (а мы шмат што тут назіраем) у яе культурным і нацыянальным станаўленні без аніякага перабольшання можна называць гістарычнымі. Адзін з іх — выданне Збору твораў Уладзіміра Караткевіча (1930–1984), запланаванае ў 25-ці тамах. Гэта — неверагодная для кожнага народа духоўная вышыня.

Сёлета класік нашага прыгожага пісьменства, калі б жыў, адзначаў бы разам з намі сваё 90-годдзе. Юбілей рэальны, які нядаўна святкаваў акадэмік Радзім Гарэцкі — славуты прадстаўнік роду братоў Гарэцкіх (у снежні 2020 г. яму споўнілася ўжо 92 гады). Гэта ягонаму тату, Гаўрылу Іванавічу Гарэцкаму (1900–1988; таксама беларускаму акадэміку) Уладзімір Караткевіч прысвяціў радкі:

*За род свой беларускі, горды,
І за Дняпро наш маладзецкі
Шпурляў чужым хамові ў морды
Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.*

Іх я некалі (1988 г.) адшукаў у запісных кніжках і нататках нашага незабыўнага творцы. Наогул спадчына У. Караткевіча яшчэ далёкая ад канчатковага

вывучэння. Апошняя ў юбілейным годзе яскрава засведчыў паэт Міхась Скобла. Не будучы супрацоўнікам Акадэміі навук з «пагонамі» кандыдата ці доктара навук, не з'яўляючыся ўніверсітэцкім выкладчыкам са званнем дацэнта ці прафесара, а проста выдатным творцам-інтэлектуалам, Міхась зрабіў адкрыццё, вартае адразу звання акадэміка: ён знайшоў адзін з вытокаў станаўлення Караткевіча-пачаткоўца («Ён бачыў Беларусь незалежнай і неўміручай» // Народная Воля» за 27 лістапада 2020 г.).

Памятаеце выдатныя радкі ў адным з дэбютных вершаў («Машэка») маладога паэта: «Лісце алае засыпае роў, // Пушчу чорную апавіў туман. // Атачон з усіх чатырох старон // Золкай восенню мой лясны будан»... Яны на слыху ў тысячаў аматараў творчасці аўтара «Каласоў пад сярпом тваім», аднак ніхто й не падазраваў, што яны... запазычаныя! У нейкім сэнсе нават скальчаваныя. Не верыце? «Гулкий шум в лесу нагоняет сон — // к ночи на море пал сырой туман. // Окружен со всех четырех сторон // Темной осенью островок Буян». Гэта — з верша «Баба-Яга»... расейскага творцы Івана Буніна (1870–1953). Зрэшты, пытанне пра расейскае паходжанне лаўрэата Нобелеўскай прэміі 1933 года можа падацца спрэчным. Як прасвятляў у прыватным лісце да мяне Міхась Скобла,

адказваючы на пытанне «бунінскага запазычання» і няведанне гэтага факту караткевічазнаўцамі: *«Не таму, што нашы ... Караткевіча слаба ведаюць. А таму, што вершы Буніна не чытаюць. Я ж Івана Аляксеевіча (з беларускага роду Бункоўскіх, жонка яго называла Янам) люблю ва ўсіх жанрах...»*

Што Караткевіч выдатна ведаў творчасць Буніна я, заняўшыся пошукамі, знайшоў некалькі сведчанняў. У адным з адказаў на пытанні Адама Мальдзіса пра хаду свайго творчага працэсу «ад задумы да здзяйснення» творца адказаў: *«Хтосьці ў свой час пусціў чутку, што пішацца мне лёгка і што напісанага я амаль ніколі не праўлю. Гэта няпраўда.... Я згодзен са словамі Буніна, якія прыведзены ва ўспамінах Катаева, што нельга з нічога зрабіць нешта шляхам бясконцых перакрэсліванняў»* («Літаратура і мастацтва», 1967, 21 ліп.). І яшчэ (гэта ўжо ў гутарцы з іншым журналістам):

«— Вы неахвотна дзеліцеся сваімі творчымі планамі. А як нараджаюцца задумы будучых твораў?»

— *Гэта можа быць кімсьці сказанае слова, цікавая ідэя, пейзаж. Нават пах. Я асабіста лічу, што «Антоніўскія яблыкі» Бунін мог напісаць толькі пад уражаннем водару антонавак у скрынцы яго пісьмовага стала. Гэты пах выклікаў няяснае адчуванне, успамін. З усяго гэтага, разам узятага, нарадзілася апавяданне»* («Чырвоная змена», 1980, 12 студз.).

І як галандскі мастак XVII стагоддзя Рэмбрант Харменс ван Рэйн (1606–1669) разам з папярэднікам сваім нямецкім графікам Альбрэхтам Дзюрэрам (1471–1528, XV–XVI стст.) ды наступнікам гішпанцам Франсіскам Гойя (1746–1828; XVIII–XIX стст.) лічацца майстрамі такога віду мастацтва як афорт (узятага з ювелірнага ды златакавальскага майстэрства), гэтак у нашай літаратуры непераўзыхадным майстрам гістарычнага рамана стаўся

Уладзімір Караткевіч. Святлоцені штодзённага жыцця і найбагацейшая палітра чалавечых перажыванняў літаратурных герояў, намаляваных пісьменнікам, робяць кожнага чытача нібы сведкам тых далёкіх часоў. Адкрываецца пазачасавы духоўны свет кожнага чалавека, блізкага і дарагога — як для спрадвечнага творцы блізкі кожны зямлянін нашай планеты, ці гэта адбываецца «ранний весной сто семдесят второго года эпохи Ці сюн» («Вялікі Шан Ян» — з аднайменнага апавядання; том 3) ці гэта блізкі для пісьменніка Кабзар з нэнькі-Украіны («І, мне здаецца, я нават бачыў тую карчму ў Белай Царкве, якой Шаўчэнка не мог апісаць, бо не валодаў фламандскім жывапісам»; эсэ «І будуць людзі на зямлі»).

Вельмі-вельмі зайдрошчу сённяшняй моладзі, у рукі якой прыйдуць усе 25 тамоў творцы. Менавіта іх варта не толькі ЧЫТАЦЬ, але і ПЕРАЧЫТВАЦЬ чытачам старэйшага веку, каб пабачыць, як цэнзураваўся (калечыўся!) тэкст пад рукамі ідэалагічных ахоўнікаў савецкіх кайданоў. Таму праца, праробленая пад пачатам кіраўніка выдавецкага праекту Анатоля Вераб'я, — неацэнная. Наогул, мне тут бачыцца заслуга ўсіх укладальнікаў тамоў, але асаблівым чынам Валянціны Аскерчынкі (цяпер па мужу Андрэевай) — укладальніцы «Каласоў пад сярпом тваім» (т. 7–8). У Зборы твораў гэта блізу 1700 старонак (атрымліваецца памерам не два, а «нармальныя» тры кніжныя тамы!). Бо ўкладальніцай адноўлены ўвесь пачатковы тэкст, што выйшаў з-пад пяра раманіста, а гэта месцамі не проста асобныя абзацы, а цэлыя старонкі... Як гэтыя радкі з верша галоўнага героя Алеся Загорскага «Чым угнявіла ты Бога?». Цяпер яны адноўленыя згодна арыгіналу:

Веру ў адно. Калі злосць

векавечную звязуць

І над крыніцамі зорка Палын уздыдзе,

Ты на судзе — пад архангелаў трубы —
Мары адкажаш.
Скажаш адзінае слова за ўсіх на планеце
людзей:
**«З мовай памерла. Для заўтрашніх дзён
не ўваскрэсла,
Каб на руінах маіх выкуплення
зьяняты ўзраслі.
Маці сыноў чалавечых. Я столькі
пакут перанесла.
Можна зямлі дараваць,
Калі я існую на зямлі».**

Уключна з апошнім сказам гэтага цудоўнага й трагічнага палатна з эпохі Кастуся Каліноўскага:
«Ён не верыў, а вобразы атрымаліся міфалагічныя.

Ды і хіба ў гэтым справа, калі сапраўды гіне ўсё добрае, калі праўду кажуць булгарыны, а за волю ваююць мураўёвы, калі сапраўды над зямлёю ўзлёт прабітых рук?

Ён глядзеў у акно, на зорку. І раптам убачыў... ..У небе стаялі светлыя слупы ад гарызонту да зеніту. Яны мяняліся месцамі, крайняя іхняя грань была зырка-барвяная, яна разгаралася і нагадвала пажар. А пасярэдзіне ўставалі белыя палосы і слупы.

Рэдкае на такім поўдні і таму слабое, уставала над зямлёй паўночнае ззянне.

Як пажар. Як далёкі барвяны пажар».

Хрыстос
прывітаў усе
Тародні
— Сомнік

Чытаючы-перачытваючы (гэта значыць, спасцігаючы Караткевіча) па-новаму бачыш даўно вядомае. Вось і цяпер, у гэтых зменлівых «зырка-барвяных» нябесных слупах, мне ўявіліся агнявыя бел-чырвона-белыя палосы...

Напрыканцы юбілейнага артыкула ёсць магчымасць падрабязней спыніцца на апошнім, 18-м томе. Ён унікальны. Не толькі для Збору твораў Уладзіміра Караткевіча, але і для тысячаў іншых паэтаў ды прэзаікаў, паколькі цалкам складаецца з... малюнкаў! Укладальнік Міхась Кенька ў каментарых адзначае: «Многія творцы выявілі свой талент адразу ў некалькіх відах мастацтва. Письменнікі А. Пушкін, М. Лермантаў, І. Тургенев, Т. Шаўчэнка, К. Чорны, В. Быкаў валодалі яшчэ і талентам мастака. Сярод беларускіх пісьменнікаў мы можам назваць таксама і У. Караткевіча ў шэрагу творцаў са здольнасцямі жывапісца».

Гэта сцверджанне павярхоўнае. Патлумачу. Рызыкаўна ставіць у адзін шэраг прозвішчы Тараса Шаўчэнкі і нашага Кузьмы Чорнага. Яны як бы несувмерныя, пра што сведчаць падлікі. Калі ў Зборы твораў (тт. 1–8; 1972–1975) Мікалая Карлавіча Раманоўскага (псеўданім Кузьма Чорны) пададзена ўсяго шэсць малюнкаў-накідаў, дык у Тараса Шаўчэнкі іх сотні... Апроч таго — алейныя

палотны. Апроч іх — прафесійныя графічныя афорты. Вось невялікае падсумаванне Шаўчэнказнаўства нашых украінскіх суседзяў... Вядома, што за больш чым 30 гадоў заняткаў мастацтвам у Тараса Шаўчэнкі налічваецца блізу **1200** працаў! З іх да сучаснікаў дайшло **835** (і некалькі спрэчных). Акварэляў — **210**. Партрэтаў — **150** (з іх **43** — аўтапартрэты). Алейных малюнкаў і розных накідаў — больш за **230** (на **360**-ці старонках розных рукапісаў ды альбомаў). Афортаў — **27**... Менавіта незвычайныя дасягненні паэта ў афортным мастацтве дазволілі сучаснікам назваць яго «расейскім Рэмбрантам». Якраз за выкананне апошніх (афортаў) Тарас Шаўчэнка і стаў акадэмікам Імператарскай Акадэміі Мастацтваў увосень 1860 года, меней як за паўгода да смерці. *(За гэтыя дакладныя падрахункі выказваю шчырую падзяку колішняму дырэктару музея-заказніка імя Тараса Шаўчэнкі ў Каневе, былому амбасадару Украіны ў Беларусі Ігару Ліхавому.)*

Найпершае істотнае пажаданне для будучых выданняў малюнкаў Караткевіча — якасць ілюстрацый, паколькі ў выдадзеным 18-м томе Збору твораў яна не задаволіць не толькі мяне як рэцэнзента. Але гэта ўжо прэтэнзіі не да ўкладальніка Міхася Кенькі і кіраўніка праекту Анатоля Вераб'я, а да выдавецтва «Мастацкая літаратура», пра што мяркую напісаць у рэцэнзіі

на яшчэ адно выданне 2020 года: «Помнікі айчыннага гравёрнага мастацтва» аўтарства графа Канстанціна Тышкевіча (1806–1868; прадмова, пераклад з польскай мовы ўкладальніка Уладзіміра Васілевіча; пераклад і расчытванне лацінамоўных тэкстаў Алеся Жлуткі). У цудоўным паліграфічным выкананні яно пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская навука» пад кіраўніцтвам Станіслава Нічыпаровіча.

Бясспрэчна, даруюцца нейкія хібы й недапрацоўкі ў 18-м томе Збору твораў Ул. Караткевіча, бо мы ідзём да лепшага, спасцігаючы сваю нацыянальную гісторыю. Бо, прынцыпова рахуючы, гэты том малюнкаў нельга лічыць «піянерскім», адкрывальніцкім што да мастакоўскага таленту Караткевіча, паколькі (як і адзначана ўкладальнікам М. Кенькам), першую спробу выдаць асобнай кніжкай частку малюнкаў пісьменніка зрабіў «Музейны комплекс гісторыі і культуры Аршаншчыны». Кніга «Свет вачыма Караткевіча (малюнкi, аўтапартрэты, карыкатуры, шаржы)» (уклад. В. Сіднякова. У. Кузубаў, І. Воранава, В. Пашковіч; Орша, 2006) упершыню шырока падала мастацкую спадчыну Караткевіча: там сабрана каля паўтары сотні малюнкаў. У 18-м томе, як сцвярджае ўкладальнік, «у спадчыне пісьменніка больш за 600 малюнкаў». Мяркую, у будучым гэтая лічба значна ўзрасце, бо

толькі ў 18-м томе мною налічана каля 670-ці аўтарскіх накідаў-замалёвак, эскізаў. Аднак паверце, што і гэта далёка не канчатковая лічба, паколькі тут не пададзеныя цэлыя адзінкі захавання дзённікаў і запісных кніжак пісьменніка, не кажучы пра пакуль не выдадзеную эпістальную спадчыну.

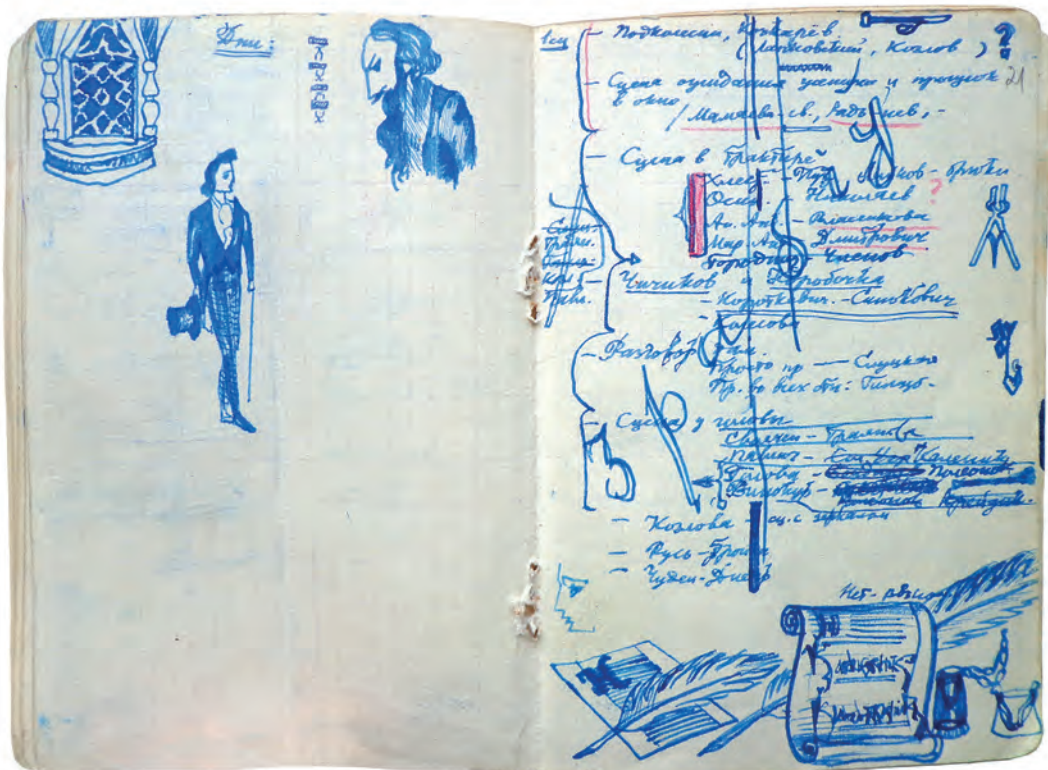
Дарэчы, у працэсе выдання Збору твораў адбыліся пэўныя перастаноўкі. Як можна меркаваць з першапачатковага плану, апублікаванага ў 1-м томе, паслядоўнасць тамоў меркавалася наступная: «... т. 15–17 — сцэнарыі дакументальных і мастацкіх фільмаў, лібрэта; т. 18–19 — лісты; т. 20 — **малюнкi**; т. 21–22 — дзённікі, запісныя кніжкі; т. 23–24 — дарчыя надпісы, новыя знаходкі...» Вось гэтыя «новыя знаходкі» і чакаюць нас яшчэ ў фінальных тамах Збору твораў, паколькі будучы выяўленыя не толькі малюнкi-эскізы, але і вершаваныя творы (адзін з іх друкуецца напрыканцы артыкула).

Наогул выдатную ацэнку таленту Караткевіча-мастака даў Рыгор Барадулін у эсе «*І коскі з месца не зрушу!*» (Барадулін, Р. Аратай, які павесіць аблокі. — Мінск: «Мастацкая літаратура», 1995. — С. 201): «А мастак Караткевіч мог бы, відаць, спаборнічаць з пісьменнікам Караткевічам. Бездакорна валодаў лініяй, кампазіцыяй. Некалькімі штрыхамі мог перадаць характар, ці ўлюбёна-рамантычна, ці здзекліва-гратэска.

Пушкінскія накіды на палях рукапісаў выдадзены неаднаразова. Пара і нам пабагацець душой і відаць малюнкi пярком, накіды, шаржы Уладзіміра Караткевіча. Скарбы гэтыя раскіданы па ўсёй Беларусі, па краінах былога Саюза, яны ў сяброў і прыхільнікаў вялікага пісьменніка». Гэтую думку працягнуў іншы паэт-сучаснік, Уладзімір Някляеў. Калі сёлета на Вялікдзень-2020 году я прынёс яму гэты 18-ы том малюнкаў, пісьменнік ва ўдзячным лісце адзначыў: «*Пра тое, што Уладзімір Караткевіч не толькі файна пісаў, але яшчэ і някеска падмалёўваў напісанае, ведалі ўсе ягоныя чытачы. Але наўрад ці яны лічылі яго мастаком. Аматарам, ілюстратарам. Малюнкi, сабраныя ў 18 томе Збору Твораў Караткевіча, засведчылі, што гэта не так. Што ён мастак. Прычым, мастак таленавіты. І гэты факт не засланняецца цяпер нават ягоным выбітным талентам пісьменніка*».

І калі мой зямляк з Ракава (дзякуючы якому браты Янушкевічы пазнаёміліся з аўтарам «Каласоў...») прафесар Вячаслаў Рагойша ашчадна захаваў паўтара дзясятка «малюнкаў-накідаў» ды напісаў цяпер пра гэта кнігу на паўтары сотні старонак («*Дзесяць саг пра Караткевіча*»; Мінск, 2020), мне робіцца балюча й скрушна ад **страты**, бо колькі ж магла пакінуць «сагаў»-успамінаў дачка нашага класіка Кузьмы Чорнага Рагнеда Мікалаеўна Раманоўская (1928–2010). Паколькі ў руцківа сабраным ёю хатнім архіве, якім цяпер

дбайна апякуецца ўнук нашага генія і сын Рагнеды — Мікалай Раманоўскі — налічваецца... паўтары сотні накідаў-малюнкаў! Добрая 1/6 частка гэтага ўнікальнага тома. Такі колькасны феномен, з немаведама якой прычыны, не аднатаваў у сваіх каментарах укладальнік Міхась Кенька. Так што, паважаныя айчыныя мастацтвазнаўцы — да працы!

* * *

У славытым эсэ «Зямля пад белымі крыламі», перакладзеным на паўдзiesiąтка еўрапейскіх моваў, на адной са старонак аўтар палемічна запярэчыў: «...Нехта сказаў, што па абрысах наша краіна нагадвае дубовы ліст. Па-мойму, параўнанне не вельмі. На мой погляд, яна па абрысах хутчэй нагадвае зубр».

Магчыма, што якраз у тыя часы паўсталі пад ягонай рукою радкі, практычна «зашыфраваныя» у адным з нататнікаў, што хутчэй нагадваў не запісную кніжку пісьменніка, а тэлефонны даведнік.

Зубр

Зубр, што Р[асею] бадае рагамі,
А капытамі П[ольшчу] б'е.

Ты, Літва, калісьці сядзела
На ягоным магутным гарбе.

Ён устане, чакайце, устане.
Шмоткі з вас палятуць.

Дайце толькі таму зубраняці

Млека матчынай мовы жывой...

Вы — згнілі. Ён — магутны, бадзёры
У нерастрачанай сіле сваёй.

Будучае стагоддзе з дня нараджэння незабыўнага Уладзіміра Караткевіча (2030 год), відаць, будзе сустрэта ці не 30-томнікам. І паверце, тут гаворка ідзе не пра колькасць тамоў, а менавіта — запатрабаванасць нацыі.

Мне, ужо немаладзёну, прыгадваецца, як пры жыцці класіка святкавалася ягонае 50-годдзе... 1980 год. Выдадзены марны двухтомнік твораў пражаніка. Марны — ва ўсіх сэнсах. На шэрай благой паперы. Томікі былі таўшчынёю з палец, але нават каб набыць іх, давялося выстаць чаргу ў Цэнтральнай кнігарні сталіцы. Народ проста расхопліваў кнігі Караткевіча!

Праз лічаныя гады пасля гэтага двухтомнага набытку наша матуля, запісаная ў «Таварыстве кнігалюбаў», найшчаслівая вярнулася неяк у радзімым мястэчку з працы дахаты: «Зірніце, што я сёння ў саўгаснай канторы набыла! „Чорны замак Альшанскі“ Уладзіміра Караткевіча! І як удала. Бо яшчэ шэсць тамоў Н. упрыдачу далі... І ўсё гэта меней чым за 10 рублёў...» (мелася на ўвазе пазіцыя «Іван Навуменка. Збор твораў у 6-ці тамах»; 1981–1984).

Так, сведчу: набыць (здабыць!) выданні Уладзіміра Караткевіча напрыканцы мінулага стагоддзя лічылася шчасцем. З такім здабыткам — яшчэ адным асобнікам рамана «Чорны замак Альшанскі», аздобленым непаўторнымі ілюстрацыямі Пятра

Драчова і прэзентаваным мне тагачасным дырэктарам выдавецтва «Мастацкая літаратура» Міхалам Дубянецкім (вось хто моцна падтрымаў-зааганжаваў творцу ў зыходныя ягоныя зямныя гады!) — выправіўся я на Вялікдзень-1984 г. з братам Фэліксам у санаторый «Аксакаўшчына», што ў ваколіцах радзімага Ракава. Письменнік пакінуў нам на памятку аўтограф:

*«Дарагім маім сябрам
усім-усім-усім Янушкевічам,
з пажаданнем узляцець высока-высока,
з пажаданнем шчасця».*

Гэтае пажаданне («узляцець высока-высока») творца песціў для ўсяго роднага народа, праз усё сваё натужлівае творчае жыццё Асветніка, прыбіраючы з гістарычнай дарогі Беларускай Нацыі

«камяні няведання», пра што ўласнаручна засведчыў у адной з апытальных анкетаў: *«Выхоўваць любоў да нацыянальнай культуры можна адным толькі спосабам — выхаваннем у чалавеку гонар за свой народ і яго дзеянні ў гісторыі. І — у сучасным — працай, часам непасільнай, на асвеце моладзі, на абуджэнні ў ёй глыбокіх ведаў аб сваіх людзях і сваім краі. Калі ўсе будуць працаваць над гэтым на грані сваіх магчымасцяў — грамадства здолее ўсё».*

Зробленае письменнікам у няпросты падсавецкі час відавочна дае плён, калі ў цяперашнюю эпоху народавыяўленчых настрояў на вуліцах і праспектах нашых месц і мястэчак мы можам сустрэць на плакатах выказванні:

«Мой каардынатар — У. С. Караткевіч»;

«Галасы пад сярпом тваім»;

«Галоўным быў не хлеб! Галоўнай была свабода!»

Ул. Караткевіч;

«Прыгнёт нараджае не толькі рабоў. Са слабых — магчыма. Але з моцных ён нарадзе волатаў!»

Ул. Караткевіч.

Геній айчыннага прыгожага пісьменства і пасля заўчаснай смерці вяртае свайму «Вялікаму Беларускаму Народу» веру ў сябе. Сваёй любоўю і тысячамі малітоўных радкоў вяртае да дому блудных сыноў Айчыны.

Вяртае Веру, Годнасць, Памяць і Пашану да Продкаў — гэтак патрэбныя нам на шляху да Беларусі ў XXI стагоддзі.

Надзея Усава

«Наш сціплы касцёлак...»

Светлай памяці Уладзіміра Шчаснага¹

2020 год па ініцыятыве беларусаў быў аб'яўлены ЮНЕСКА годам Фердынанда Рушчыца (1870–1936) — выдатнага мастака і культурнага дзеяча некалькіх краінаў — Беларусі, Расіі, Літвы і Польшчы. У гэтым годзе святкуецца 150-годдзе з дня яго нараджэння — дата, якая прыцягвае дадатковую ўвагу да асэнсавання яго спадчыны.

Да нядаўняга часу ў Беларусі была адзіная яго карціна — «Ля касцёла» 1899 года. Яна з 1964 года знаходзіцца ў экспазіцыі Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Гісторыя яе стварэння, набыцця, ацэнкі сучаснікаў ды і лёс касцёла ў сядзібе Рушчыцаў у Багданаве былога Ашмянскага павета вельмі цікавыя.

Касцёл был пабудаваны на сродкі папярэдняга гаспадара маёнтка старосты жмудскага Пятра Паца і асвячоны ў гонар Арханёла Міхала біскупам Мікалаем Слупскім яшчэ ў 1690 годзе. Месца было выбрана пры тракце, паміж вёскай і сядзібай. Пры касцёле служыў айцец францішканін, які даязджаў з Гальшанаў. Парафіяльным касцёл стаў праз 100 гадоў, у 1792 годзе, ужо пры іншых уладальніках Багданава — Чаховічах. Адзін з іх, маршалак ашмянскі Казімір Чаховіч, быў пахаваны ў касцёле ў 1834 годзе. Гэты Чаховіч, былы харунжы, быў асобаю, абдзівацтвах якога ў суседзяў засталася доўгая памяць. Менавіта

ён заклаў у Багданаве вялікі сад і наладзіў гадоўлю баброў пры копанцы — ставе. У садзе паставіў «кавахаўс», розныя кіёскі і «неспадзянкі». Вулічкам багданаўскім даў гучныя назвы, а побач са старым домам паставіў «скарбец». Але хутка бабры згінулі, назвы вуліц не прыжыліся, а ў недакончаным скарбцы ніколі не было ніякіх скарбаў, бо пан маршалак жывё на шырокую ногу і хутка збяднеў. Маёнтак яго падзялілі на часткі, каб прадаць крэдыторам, а сам Багданаў жонка маршалка Чаховіча залажыла ў Віленскім банку ў 1817 годзе, і пасля смерці Чаховіча на таргах у 1836 годзе яго купілі «з малатка» маладзёны Рушчыцы, бо жонка Рушчыца Ганна была з дому Чаховічаў і не магла дапусціць, каб маёнтак, які ў 1742 годзе купіў у Данілевічаў яе дзед, ротмістр Томаш Чаховіч, пісар Ашмянскага павета, і якім Чаховічы валодалі амаль 100 гадоў, трапіў у чужыя рукі. У часы Рушчыцаў касцёл быў філіяльным і ў ім вёў набажэнствы гальшанскі ксёндз.

У 1812 годзе касцёл быў моцна пашкоджаны: французы, якія праходзілі праз Багданаву ўзімку, грэліся ў касцёле, расклаўшы вогнішча ў сакрыстыі. Касцёльны міністрант здолеў уратаваць пару напалову знішчаных полымем арнатаў, і яны знаходзіліся ў касцёле пры Рушчыцах у гэтакім стане амаль 100 гадоў.

Праз некалькі гадоў Рушчыцы вырашылі аднавіць касцёл:

Фердынанд Рушчыц. Фота. 1900-я гг.

накрылі яго дахам, умацавалі сцены, пафарбавалі і адрэстаўравалі інтэр'ер на ўласныя сродкі. Усё гэта і занатавала Рушчыцава «бабуня». Не забылася Ганна згадаць і прараба Адама Бурака, печахалаўскага селяніна, які добра выканаў сваю справу, а таксама запісала імёны ўсіх членаў сям'і — Леанілы, Марыі, Станіславы, Канстанцыі, Эмануэля, Максімільяна і Эдварда (бацькі мастака). Касцёл быў асвечаны ў 1846 годзе францішканінам з віленскага кляштара а. Паўлам Сакалоўскім.

Гісторыя гэтага касцёла — сямейнай святыні, безумоўна, была добра вядомая і Фердынанду Рушчыцу. Яго карціна «Ля кас-

Надзея УСАВА — мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Нарадзілася ў Гомелі ў 1958 годзе. Скончыла Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Рэпіна ў Ленінградзе па спецыяльнасці «мастацтвазнаўства» (1986 г.). У 1993 г. скончыла аспірантуру пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Акадэміі навук Беларусі. Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва ў намінацыі «Музейная справа» за экспазіцыі ў новым корпусе НММ РБ (2007). Аўтар творчых канцэпцый і тэматыка-экспазіцыйных планаў экспазіцыі «Прастора Хаіма Суціна» ў г.п. Смілавічы, некалькіх экспазіцый у замкавым комплексе «Мір» (2010), член навукова-творчай групы па стварэнні экспазіцый у Нясвіжскім замку (2011–2012). Аўтар звыш 250-ці артыкулаў па мастацтве Беларусі.

Рушчыц у бібліятэцы ў Багданаве. 1908 г. Фота Я. Германовіча.

цёла» па светаадчуванні — юнацкі твор, напісаны 29-гадовым Фердынандам Рушчыцам усяго праз два гады пасля заканчэння Імператарскай Акадэміі мастацтваў у Санкт-Пецярбургу ў 1899 годзе і пасля трохмесячнага еўрапейскага падарожжа. У Парыжы ён за паўгадзіны да закрыцця музея ўскочыў на выставу Клода Манэ і прастаяў там, зачараваны яго святлом і сонцам. Гэта і засталася галоўным уражаннем ад усёй Еўропы і паўплывала на творчасць мастака ў Багданаве.

Паміж дыпломнаю карцінаю «Вясна» і «Ля касцёла» толькі два гады. Яны абедзве напісаныя ў манеры пленэрнага эцюда *a la prima*, так, як вучыў прафесар Архіп Куінджы. Але ў гэтым творы бачны ўжо іншы Рушчыц, які ўсвядоміў сваё прызначэнне ў мастацтве як песняра свайго Краю. Менавіта гэты новы Рушчыц атрымаў шырокае прызнанне ў Краі, сярод сваіх землякоў, але спрыяла гэтаму змена сямейных абставінаў.

Пасля заканчэння Акадэміі мастацтваў Рушчыц планаваў вярнуцца ў Мінск, дзе прайшлі яго гімназійныя гады. Але нечакана ў 1895 годзе яго бацьку, рахункавода Лібава-Роменскай чыгункі, адпраўляюць на пен-

сію. Сям'я пераязджае настала ў свой маёнтak Багданавы, дзе ў 1870 годзе Рушчыц нарадзіўся, але амаль не ведаў маёнтка і яго ваколіцаў. Яго бацька, Эдвард Рушчыц, бярэцца за новую справу — землеўласніка і сельскага гаспадара. Вялікая сям'я, у якой было тое дзяцей, павінна была жыць на даходы з сядзібы. Пасля Мінска з яго культурным жыццём Рушчыц вяртаецца фактычна на вёску. Да Мінска — 110 кіламетраў, да Вільні — 80. Бліжэйшае мястэчка — Ашмяны. Але гэта не стала для яго выпрабаваннем...

«Багданаўская ізаляцыя»

Пасля мітусні сталічнага жыцця Рушчыц марыць аб адзіноце ў вёсцы і магчымасці засяроджаць творчай працы. «Хопіць з мяне гэтага Пецярбурга... Мастак павінен чэрпаць з сябе... Для гэтага патрэбна жыццё ізаляванае... А жыццё ў вёсцы спрыяе творчасці, тут ёсць тое кола тэм, якія ён сам для сябе выбірае...», — запісвае Рушчыц у дзённіку. Ён нанова адкрывае сваю вясковую радзіму, прыглядаецца да сціплай прыроды і ўчытваецца ў дзедава бібліятэку ў слаўнае мінулае Краю. «Край дзіцячых гадоў заўсёды застаецца святым

і чыстым, як першае каханне...». У гэты час у мастацтве мода на паўднёвую экзотыку Крыма і Маларосіі саступіла цікавасці да паўночных пейзажаў — шмат хто з мастакоў едзе ў Расію, каб адкрываць прыгажосць зімовай прыроды, а Рушчыц вяртаецца да бацькоўскае сядзібы і раптоўна амаль інтуітыўна адкрывае *terra incognita*, якая стала нечаканаю для публікі Пецярбурга і Варшавы, — ён адкрывае беларускую вёску, яе своеасаблівы каларыт і хараство, але піша яе не як рэаліст. «Пейзажы Рушчыца не вытанчаныя, не драматычныя, не меланхалічныя, не настраёвыя... Кожны з іх просты, але незвычайны», — дзівіліся крытыкі. «Адкуль гэтыя матывы?» — пытаюць усе мяне. «Дарэмна шукаць той край. Але адказваю, што з Віленскай губерні», — запісвае ён у дзённіку. Менавіта ў Багданаве, сярод шляхецкіх сядзібаў і беларускіх палёў нараджаецца не пераймальнік Куінджы, не паслядоўнік Шышкіна, а сапраўдны нацыянальны мастак, які зрабіў свядомы выбар свайго месца ў жыцці і творчасці. У дзённіку, які ён вёў усё жыццё, Рушчыц напіша: «Я... нарэшце, палюбіў наша мінулае, нашу Айчыну. Я адчуў сябе яе сынам...» Ён пісаў пра сваё пачуццё абавязку да Радзімы. Рушчыц мог стаць рускім мастаком, але стаў беларускім, хаця лічыў сябе польскім.

Багданаўскі цыкл Рушчыца — рэальная беларуская вёска з асаблівай атмасферай, але ўбачаная праз магію юнацкага рамантызму.

«Наш сціплы касцёлак...»

У сядзібе часта бывалі госці — сябры, сваякі, калегі: фатограф Ян Булгак, выдатны польскі пейзажыст Ян Станіслаўскі. Усім Рушчыц з гонарам паказваў і фамільны збор карцін, і бібліятэку ў 5 000 тамоў, і алеі старажытнага парку, і сажалку

з востравам, дзе ён любіў у адзіноце сядзець і назіраць прыроду, каб маляваць «штосьці зусім іншае». І абавязкова — касцёл. Свайго сябра фатографа Яна Булгака Рушчыц павёў аглядаць старажытны алтар позна ўвечары, са свечкамі ў руках. Ён з гонарам паказваў вялікую алтарную карціну «Тройца Новазапаветная»² мясцовага віленскага майстра XVIII стагоддзя, старажытную драўляную скульптуру Яна Непамука, пышную барокавую разьбу крылаў алтара XVII стагоддзя — знакамітую «беларускую рэзь», некалькі старажытных арнатаў з ангельскіх, французскіх вышываных тканінаў. Касцёл быў велічны, але бедны, прасты па архітэктуры, сялянскі. Булгак параўнаў яго з прыдарожным крыжам, які стаяў перад ім са страчанай фігурай Хрыста...

Касцёл Міхала Арханёла — выдатны прыклад беларускага драўлянага дойлідства канца XVII — пачатку XIX стагоддзя. Але на карціне Рушчыца — не помнік архітэктуры. Кампазіцыя карціны — мастацкая інтэрпрэтацыя рэчаіснасці. Захаваліся некалькі эцюдаў, накідаў да кампазіцыі ў нататніку, дзе Рушчыц шукаў найбольш прыдатную кампазіцыю, эфектную кропку сузірвання. Ён ужо зрабіў малюнак у 1895 годзе ў якасці ілюстрацыі да кнігі паэта і краязнаўцы Чэслава Янкоўскага аб Ашмянскім павеце, дзе на першы план выступілі званіца і шматлікія вернікі ля брамы касцёла. Пазней, у 1897 годзе, ён зрабіў накід набажэнства ў Вялікі чацвер у інтэр’еры касцёла. Малюнкі ў нататніку паказваюць пошукі кампазіцыі. У рэшце рэшт ён выбірае зусім не эфектны ракурс, дзе фактычна няма выяваў цалкам ні касцёла, ні званіцы. Нягледзячы на акадэмічны прынцып куліснай пабудовы, Рушчыц, як і імпрэсіяністы, смела кадруе выяву такім чынам, што ў яе «як бы

Старая сядзіба Рушчыцаў у Багданаве. Фота. Першая трэць XX ст.

выпадкова» трапляюць толькі частка званіцы і зусім невялікі фрагмент фасада драўлянага касцёла пад чырвоным гонтавым дахам. Нізкая лінія гарызонту дае адчуванне манументальнасці пейзажу. У полі зроку мастака — нешматлікія вернікі, якія сабраліся ля касцёла, а на заднім плане — ралля, аж да гарызонту. Жанчыны стаяць на каленях у чаканні Эўхарыстыі, верагодна, храм у нядзелю перапоўнены і не ўсе змаглі ў ім змясціцца. На пераднім плане — стары панура сядзіць на валуне спінаю да гледача, грэючыся на сонцы.

Гэты твор — нешта сярэдняе паміж жанравай карцінай і пейзажам настрою: невыпадкова Рушчыц даў яму аўтарскую назву «Нядзеля. Ля касцёла». Пад такой назвай ён увайшоў у некалькі выставачных каталогаў (магчыма, трэба аднавіць аўтарскую назву, неапраўдана скарачаную нашчадкамі).

... Рушчыц піша вольна, шырокім пэндзлем, хуткім энергічным мазком. Ён здолеў знайсці каляровыя і тонавыя спалучэнні для перадачы канкрэтнага стану прыроды ў вясновы (ці восеньскі?) дзень. У карціне адчуваецца настрой нядзельнага дня, яднанне зямлі, святла, людзей,

нябёсаў з гулкімі гукамі званаў, якія паўстаюць ва ўяўленні гледача. Адметны той «асаблівы шэры» тон дрэва, высушанага вятрамі і абмытага дажджамі, які так любіў Рушчыц у сялянскіх пабудовах беларускіх вёсак. На жаль, ён нічога не занатаваў аб гэтай карціне ў сваім дзённіку, але мастацкай хронікай сталі яго шматлікія эцюды і касцёла, і дрэваў, аблокаў: і «Касцёл» (Нацыянальны музей у Кракаве), і «Дрэвы на фоне неба» (1899, Нацыянальны музей у Варшаве), дзе Рушчыц спрабуе знайсці графіку галінак дрэваў, скіраваных да звонкага блакіту неба, па якім плывуць гнаныя моцным ветрам аблокі. «Фірменныя» Рушчыцавы аблокі — пазнавальныя, асаблівыя, «як падушкі», шчыльныя і цяжкія, з’яўца пазней, а тут аблокі яшчэ іншыя, кучавыя, больш набліжаныя да натуры.

Нягледзячы на дынаміку руху аблокаў і галінак дрэваў пад ветрам, карціна напоўненая адчуваннем ціхамірнасці рэальнай жыццёвай сцэнкі, малітоўнага стану і філасофскага асэнсавання духоўнага і рэальнага быцця чалавека.

Рушчыц — вучань Куінды, які любіў тэатральныя эфекты святла, надае асаблівую ўвагу

Вернікі перад касцёлам. Багданава. 1916 г.
Фота невядомага нямецкага афіцэра. Збор У. Багданава, Мінск.

сонечнаму святлу і рэфлексам. Пейзаж літаральна запоўнены святлом. Сонца адчуваецца праз доўгія цені, якія адкідаюць дрэвы на зямлі і сценах касцёла і званіцы. На фоне неба — скіраваны ўверх крыж храма. Ужо калегі Рушчыца па Акадэміі мастацтваў адчувалі асаблівы «каталіцкі настрой» яго палотнаў, адметнасць уласнага почырку мастака сярод шматлікіх вучняў Куінджы.

«Дзіўная кабета»

Мяжа 1899–1900 гадоў — новы перыяд у творчасці Рушчыца. Карціны і ідэі льюцца з яго сэрца: скончыўшы адну, адразу бярэцца за другую, і ўсё атрым-

ліваецца хутка, без напружання і без доўгіх пошукаў: «Нядзеля. Ля касцёла», «Апошні снег», «Крэва», «Млын», «Хата», «Да зямлі абетаванай», «Балада», «Вечар — Вілейка». Усе карціны спачатку праходзілі праз крытычнае вока маці, якую ён называў «сваім Куінджы», і толькі потым адпраўляліся на выставы. Рушчыц пражне славы...

У той год у Пецяrbургу 30-гадовы мастак перажывае кароткае рамантычнае захапленне мастачкай Аленай Макоўскай, дачкой знакамітага жывапісца Канстанціна Макоўскага — «зусім маладой, вельмі развітай, арыгінальнай панначкай, сухой,

эгаістычнай, але разумнай і моцнай па духу асобы... Шмат ярка-рыжых валасоў, чорныя бровы і вочы», — так яе апісвае мастачка Ганна Астравумава. Хелена, як на польскі манер яе называе Рушчыц, просіць яго расказваць аб Багданаве, аб яго працы, яго родных. Яны разам у тэатры, на баях, на шпацырах; яна малюе яго партрэт, знаёміць з маці — словам, дае надзею... «Болей, чым сяброўства, але менш, чым каханне» — гэтак дзіўнае пачуццё агарнула яго на цэлы год і пасля ад'езду са сталіцы. Рушчыц расказвае аб «дзіўнай кабеце» сваёй маці, яе фотаздымак стаіць на яго сталё ў Багданаве ў прыгожай рамцы. Гэтае платанічнае каханне дало выбух рамантычнай энергіі ў працы, але не мела працягу: праз некалькі месяцаў Алена выйшла замуж за нямецкага скульптара і стала фрэў Лукш-Макоўскай, з'ехаўшы ў Вену... Але аб гэтым Рушчыц даведваецца праз год, а пакуль ён натхнёна працуе...

«Тонкі псіхолаг пейзажу...» Поспех на выставах Пецяrbурга, Варшавы і Вены

Год ліхаманкавай творчай працы даў плён: амаль кожная карціна набываецца калекцыянерамі, Рушчыца запрашаюць на выставы розных мастацкіх таварыстваў, ён знаёміцца з Дзягілевым, Левітанам, Сяровым... На сустрэчах ў Пецяrbургу ў доме ўплывовага дзеяча аб'яднання «Свет мастацтва» Сяргея Дзягілева ён з натхненнем апавядае пра «нашы вёскі і палітычныя адносіны ў Краі».

У 1900 годзе Рушчыц шмат паказваў гэтую карціну — на выставе Акадэміі мастацтваў у Пецяrbургу, на выставе часопіса аб'яднання «Свет мастацтва», у варшаўскіх Захэнце (Таварыстве заахвочвання мастакоў) і ў Салоне Крывулта. Там яна называлася «Нядзельная раніца».

Вёска Багданава. 1916 г. Фота невядомага нямецкага афіцэра.
Збор У. Багданава, Мінск.

І ў Варшаве і ў Пецябургу новая карціна Рушчыца зачаравала адных і выклікала абурэнне іншых крытыкаў. Адны адзначылі паэтычнасць, эцюднасць і свабоду яго почырку: «...асабліва добры быў яго эцюд яснага вясновага дня дзесьці ў Літве, са старажытнай драўлянай царквой», — пісаў крытык А. Нікалаеў. «Выстаўлены „Касцёлак“ — гэта зноў глыбокае пачуццё натуры і душы, якая перапоўнена паэзіяй. Палатно аж дыхае свежасцю. У яго фарбах адчуваецца восень і дыханне раніцы, усё напісана смела, з тэмпераментам і жыццём...», — пісаў «Kurjer Warszawski». Але рэцэнзент «Расей», нехта Н. Краўчанка, пісаў, што Рушчыц — «спадчыннік Таўлова і Бекліна, пазычае ў іх матывы», а крытык Старавер называе ўсю выставу вучняў Куінджы «мазней», чымсьці чужародным і нецікавым.

«Сапраўды, — адказвае ім мастак Стэфан Папоўскі, — карціны Рушчыца сваёй можа занадта дэкаратыўнай шырокасцю ўкладання фарбаў могуць не спадабацца шырокім масам, якія любяць залакіраваныя паверхні, не спадабаюцца яны і тым, хто шукае ў карціне кампазіцыйных рэбусаў, але дадуць эстэтычную асалоду тым, хто культывуе ў сабе артыстычны густ, хто разумее сапраўдныя творы мастацтва».

Пасля выставы «Света мастацтва» Савет Трацякоўскай галерэі хацеў набыць «Касцёл» для галерэі, але пры галасаванні думкі разышліся: за «Касцёл» прагаласавалі Валянцін Сяроў і дачка Трацякова Аляксандра Боткіна; Іллі Астравухаву больш спадабалася «Балада», якую ўрэшце набыў польскі пісьменнік Генрых Сянкевіч.

А праз два гады, у 1902 годзе, карціна адправілася ў Вену, на

Пахаванне Ф. Рушчыца ў багданаўскім касцёле. 1936 г. Фота Я. Булгака.

выставу польскага мастацкага аб'яднання «Sztuka» (польскі аналаг «Свету мастацтва»), сябрам якога стаў Рушчыц. Сведчаннем гэтага падарожжа з'яўляюцца захаваныя мытныя налепкі на нямецкай мове аб выплаце падатку, калі карціна перапраўлялася з Кракава праз Германію ў Вену.

Пасля 1908 года Рушчыц, які працаваў перад тым 14 гадоў з вялікім напружаннем, адчуў сябе вычарпаным. Ад яго штогод чакалі новых і новых шэдэўраў, але ён не мог ужо працаваць з той фантастычнай энергіяй маладосці, якую адчуваў у Багданава: ён сказаў усё, што хацеў, прамільгнуўшы на небасхіле мастацтва незабыўнай маланкай. Да здзіўлення і расчаравання многіх калегаў і сяброў, ён адмовіўся ад жывапісу і сышоў у педагогіку, грамадскую дзейнасць і ўжытковыя мастацкія практыкі. Багданаўскія 6 гадоў засталіся зорным перыядам яго творчасці, які ўжо, на жаль, не паўтарыўся, але гісторыя з багданаўскім касцёлам не завяршылася — яна

набыла сацыяльны характар. У 1920-я гады, калі па Рыжскай дамовай мяжа адрэзала частку беларускіх зямель на карысць Польшчы, Багданава апынулася за 50 кіламетраў ад дзяржаўнай мяжы з СССР, і Рушчыц, як гаспадар некалькіх маёнткаў, заклапаціўся лёсам рэальнага багданаўскага касцёла.

Ён любіў свой драўляны касцёл — сведку ўсіх сямейных падзеяў, разумеў яго гістарычную значнасць і яго значэнне для свайго роду. У ім 2 студзеня 1871 года быў ахрышчаны сам мастак, а ў 1910 годзе прайшло набажэнства па памерлым бацьку.

«Наш сціплы касцёлак», — любоўна называў ён яго. Але з цягам часу касцёл патрабаваў рэстаўрацыі: ён ужо не змяшчаў усіх вернікаў. Гэта відаць і на карціне Рушчыца. Католікі Багданава прасілі Рушчыцаў пабудаваць новы касцёл, сабраўшы ў парафіянаў грошы, бо сродкаў на будаўніцтва ў сям'і Рушчыца не было. Аўтарытэт яго як грамадскага дзеяча Вільні, дэкана факультэта жывапісу Віленскага ўніверсітэта быў вельмі высокі. Рушчыц зрабіў некалькі спробаў атрымаць дазвол на будаўніцтва новага касцёла побач са старым, пра што сведчаць яго дзённіковыя запісы. Ён неаднаразова запрашае ў свой маёнтка буйных каталіцкіх іерархаў для вырашэння гэтага пытання ў надзеі на іх падтрымку, у тым ліку і фінансавую. У 1924 годзе ён запрасіў на абед 24 персаны ў гонар візіту ў Багданава Віленскага біскупа Юрыя Матулевіча, які здзяйсняў аб'езд касцёлаў Ашмянскай дыяцэзіі. Пасля казання біскупа ў багданаўскім касцёле сказаў сваю прамову і Рушчыц: «Сядзіба маёй сям'і і сціплы наш касцёлак з'яўляюцца аднагодкамі і памятаюць цэлае стагоддзе Рэчы Паспалітай і паўтара стагоддзя расійскай няволі. Наш люд

заўсёды ідэнтыфікаваў справы касцёльныя як справы нацыянальныя. Ксёндз і шляхціц разам ішлі ў Сібір альбо на шыбеніцу... Але бура, якая пранеслася над нашымі землямі, дала Польшчы вольнасць. Шчаслівы сказаць, што мне разам з маёй сям’ёй і з мясцовымі парафіянамі ўдалося ўседзець на месцы... фактычна ў прыфрантавой зоне. ...Не ведаю, ці давядзецца нашаму пакаленню ўбачыць ажыццяўленне нашай даўняй мары — новы каменны касцёл побач з драўляным...». Так была выказана просьба аб дазvole на будаўніцтва новага касцёла, але праз год біскуп Матулевіч памёр і справа спынілася. Аднак Рушчыц не пакінуў гэтай ідэі: у яго праграме-максімум быў клопат пра будучыню свайго маёнтка — будаўніцтва ў Багданаве школы, пошты з тэлеграфам, кааператыву і, вядома, новага касцёла.

У 1929 годзе ён пачаў ажыццяўляць свае намеры: прадаў за 1 злоты зямлю для будаўніцтва школы. У чэрвені 1932 года ён зноў прымае ў сябе Віленскага арцыбіскупа Рамуальда Ялбжыкоўскага, з якім яго звязвалі даўнія адносіны па гісторыі вывучэння віленскіх касцёлаў. Парафіяне прымалі яго ўрачыста, з хлебам-соллю, і нават пабудавалі дзве аркі, якія ўпрыгожылі кветкавымі гірляндамі. Можна меркаваць, што гаворка ішла і аб мясцовым касцёле, але не атрымалася і на гэты раз... Цяжкая хвароба (параліч у 1934 годзе) вымусіла Рушчыца пакінуць Вільню і апошнія 2 гады жыцця правесці ў Багданаве інвалідам, разбіраючы свой велізарны архіў пад апекаю жонкі і дачкі. Ян Булгак у гэтыя гады робіць падрабязную фотафіксацыю сядзібы, у тым ліку і некалькі мастацкіх здымкаў багданаўскага касцёла, ужо схаванага ў густым ценю вялікіх дрэваў.

... Рушчыц быў пахаваны ў

сваім касцёле 2 лістапада 1936 года пры велізарным сцяжэнні народу, універсітэцкай прафесуры, калегаў і вучняў. Захаваўся жалобная фатаграфія Яна Булгак — інтэр’ер касцёла з Рушчыцам у труне. Жыхары Багданавы прынеслі труну на руках па старадаўняй бярозавай алеі, якую мастак рамантычна напісаў у сваёй «Баладзе». На жаль, стары касцёл — той, што на палатне Рушчыца, не захаваўся: праз 8 гадоў пасля смерці мастака, у ліпені 1944 года, гэты касцёл і вялікая частка вёскі былі дашчэнту спаленыя пры адступленні немцаў.

Адразу пасля вайны парафіяне на працягу двух месяцаў адраділі касцёл, адбудаваўшы ў ранейшым выглядзе ў дрэве, але нядоўга ён быў храмам: неўзабаве стаў складам лёну і ўрэшце ў 1977 годзе згарэў.

У 1995 годзе вернікі Багданавы на свае сродкі на старым падмурку пачалі будоўлю новага касцёла з сілікатнай цэглы, захаваўшы ў мадэрнізаваным выглядзе некаторыя дэталі старога касцёла. Адноўчы будаўнікі выпадкова знайшлі ў падмурку запячатаную бутэльку, у якой быў стары дакумент з надпісамі з двух бакоў. Знаходку перадалі ў Багданаўскую школу. Ніхто не мог расчытаць польскі рукапісны тэкст, і калі ў 1998 годзе 2 лістапада сын мастака Эдвард Рушчыц з Варшавы традыцыйна наведаў магілы продкаў, яму перадалі гэтую бясценную сямейную рэліквію. Аказалася, што на паперы 1846 года па-польску была напісана кароткая гісторыя касцёла: так рамантычна ў бутэльцы даслала сваё пасланне нашчадкам бабка Фердынанда Рушчыца, Ганна Рушчыц з Чаховічаў (1800–1874), каб акрэсліць ролю сваёй сям’і ў адраджэнні касцёла. Бутэлька гэта праяжала ў зямлі 150 гадоў і дайшла-такі да патомкаў, трапіўшы ў рукі праўнука мастака! Эдвард Рушчыц зрабіў фотако-

пію знаходкі і надрукаваў тэкст паслання ў віленскім часопісе «Wileńskie Rozmaitości» (1998, nr. 6 (50)).

А ў 2017 г. касцёл быў рэканструяваны (архітэктар Аляксей Яроменка) у стылістыцы віленскага барока былым багданаўскім ксяндзом Ігарам Лашуком, атрымаўшы хупавую вежку і наверх на каньку — трохметровую медную скульптуру св. Міхала (аўтар — Баляслаў Скрамблевіч) вагою 200 кілаграмаў. У інтэр’еры касцёла знаходзіцца памятная дошка ў гонар Фердынанда Рушчыца (скульптар Валерый Калясінскі). У 2010 годзе сям’ёю Рушчыцаў была фундаваная і другая памятная дошка з выяваю карціны «Ля касцёла», якую мяркуецца ўстанавіць на месцы напісання карціны. Як птушка-фенікс, паўстаў ужо чацвёрты варыянт багданаўскага касцёла на тым жа месцы. Ён толькі крыху, некаторымі дэталямі нагадвае стары драўляны, праслаўлены Рушчыцам, але жыхары Багданавы задаволеныя — усё ж атрымалі новую прасторную прыгожую святыню. Касцёл ззяе ў ночы, бо прадугледжана нават начная падсветка, і ён добра бачны з шашы. Мара Рушчыца аб новым багданаўскім касцёле ўсё ж была часткова ажыццёўлена... Спалены падчас вайны так любімы ім стары драўляны касцёл, радавую святыню, Рушчыц абяссмерціў у сваёй юнацкай карціне. Яна стала своеасаблівым жывапісным помнікам 300-гадовай гісторыі касцёла, помнікам страчанай сядзібе і ўпартасці багданаўскіх жыхароў, энергіі іх духоўных кіраўнікоў.

Вяртанне на радзіму

Цудоўным чынам больш чым праз паўстагоддзя пасля напісання карціны Рушчыца высылкамі Алены Аладавай, легендарнага дырэктара Мастацкага музея ў

Скульптар В. Калясінскі.
Памятная дошка ў гонар Ф. Рушчыца
ў багданаўскім касцёле.
Бронза, ліццё. 2010 г.

Мінску ў пасляваенныя гады, зноў вярнулася туды, дзе была напісана, — у Беларусь. Алена Аладава знайшла карціну ў калекцыі ленинградскага архітэктара, сябра Акадэміі навук Абрама Шустэра. Пасля выставы ў Вене 1902 года карціна Рушчыца знікла з мастацкіх даляглядаў. Верагодна, у 1910-я гады яе набыў купец першай гільдыі, філантроп Ігнат Майсеевіч Шустэр (1863–1913), сапраўдны член Фондавага аддзялення Санкт-Пецярбургскай біржы, які збіраў выключна карціны рускай акадэмічнай школы. Яго сын і спадчыннік Абрам Ігнатавіч, таксама калекцыянер, больш любіў старых еўрапейскіх майстроў і таму ахвотна развітаўся з творам Рушчыца, калі Аладава ў 1957 годзе прапанавала прадаць карціну ў мінскі музей за невялікую цану — 12 000 рублёў (крыху больш, чым месячная зарплата прафесара ў 1950-я). Доўгі час гэта карціна была адзіным

Кастусь Качан. «Восеньскі вечар у Багданаве», 2020 г.

творам Рушчыца на Беларусі, надрукаваным ва ўсіх музейных альбомах з 1958 года.

У 2020 годзе ад унука мастака, таксама Фердынанда Рушчыца (у гэтай сям’і хлопчыкам даюць родавыя імёны Эдвард і Фердынанд), ганаровым консулам у Швейцарыі Андрэем Нажэскіным былі набытыя і перададзеныя ў дар Нацыянальнаму мастацкаму музею яшчэ тры невялікія эцюды мастака — замалёўкі Мінска. Рушчыц паступова вяртаецца на Беларусь, яго творы ўжо ёсць і ў карпаратыўнай калекцыі «Белгазпрамбанка», і ў прыватных калекцыях, але па сіле эмацыйнага ўздзеяння, жывапіснай якасці і выключнага месца ў багданаўскай сюіце Рушчыца гэта карціна застаецца перлінай мастацтва Беларусі мяжы XIX–XX стагоддзяў.

P.S. Падчас напісання гэтага артыкула высветлілася, што ў прыватнай бібліятэцы нашай калегі, валожынскай краязнаўцы Алы Аляксандраўны Макарэвіч, якая шмат гадоў займаецца творчасцю Рушчыца, захоўваюцца рарытэты, якія датычацца касцёла ў Багданаве. Іх перадаў ёй з сямейнага збору напярэдадні

150-годдзя Фердынанда Рушчыца ўнук мастака, Фердынанд Рушчыц.

Гэта фотаздымкі інтэр’ераў касцёла ў Багданаве 1920–1930-х гадоў і копія старажытнай паперы з бутэлькі, знойдзенай будаўнікамі ў падмурках багданаўскага касцёла ў 1990-я гады. Ала Аляксандраўна не толькі расказала мне гэтую гісторыю, але і пераклала тэкст артыкула Эдварда Рушчыца 1998 года на беларускую мову, падзялілася фотаздымкамі, якія былі невядомыя даследчыкам на Беларусі. Выказваю ёй шчырую ўдзячнасць.

Тэкст артыкула і фотаздымкі друкуюцца ў Беларусі ўпершыню.

¹ Шчасны У. Р. (1949–2020) — беларускі дыпламат, культурны дзеяч, літаратар, драматург, пасол незалежнай Беларусі ў Літве і Вялікабрытаніі, у 2000-я гады — старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА, прапагандыст творчасці Рушчыца, быў улюбёны ў гэтую карціну настолькі, што загадаў яе копію і ў 2000-я гады павесіў на ганаровае месца ў сваім доме, паказваючы ўсім замежным гасцям. Лічыў, што гэта карціна перадае дух і асабліваю атмосферу Заходняй Беларусі.

² Чаму алтарны абраз быў прысвечаны Святой Тройцы, а не Арханёлу Міхалу, у гонар якога быў асвечаны касцёл, невядома.

Таямніца залакаванай бутэльки

Багданава знаходзіцца ў самым цэнтры былога Ашмянскага павета за 30 км на паўднёвы ўсход ад Ашмянаў, добра вядомым чытачам «Wileńskich Rozmaitości» («Віленскіх разнастайнасцяў»), у якім былі надрукаваны шматлікія артыкулы, прысвечаныя гэтай мясцовасці.

Трагічным днём у гісторыі Багданава стаў дзень 6 ліпеня 1944 года, калі пры адступленні нямецкіх войскаў згарэў не толькі стары дом з лістоўніцы, збудаваны яшчэ ў 1690 годзе, але і касцёл канца XVII стагоддзя, і большая частка вёскі.

Пасля заканчэння вайны мясцовыя жыхары разам з былым пробашчам ксяндзом Станіславам Казлоўскім (1894–1979), нягледзячы на цяжкасці, збудавалі ў Багданаве на тым самым месцы новы драўляны касцёл, падобны да папярэдняга. Але нядоўга ён выконваў свае функцыі: быў прыстасаваны пад склад для лёну і неўзабаве згарэў.

Толькі пазней, у 1955 годзе, улады Беларусі дазволілі будаўніцтва новага касцёла ў Багданаве. Дзякуючы вялікаму жаданню мясцовых жыхароў, айцоў францішканаў з суседніх Гальшанаў і айцу Рышарду Шкаповічу ўжо ў тым жа 1955 годзе быў заліты фундамент пад новы мураваны касцёл, падобны да колішняга драўлянага. Падчас будовы фундаменту натрапілі на ацалелую залакаваную бутэльку з папярковым скруткам у сярэдзіне. Гэта быў добра захаваны пергамент памерам 13×23 см з запісам на абодвух баках. Аказалася, што дакумент паходзіць з 1846 года і праляжаў у зямлі 150 гадоў.

На аверсе знаходзіцца кароткая гісторыя касцёла, напісаная рукой Ганны Рушчыц з Чаховічаў (1800–1874), якая спачывае на могілках у Багданаве, пахаваная побач са сваім мужам Фердынандам Рушчыцам (1786–1848), як і большасць іх дзяцей.

«Гэты філіяльны каталіцкі

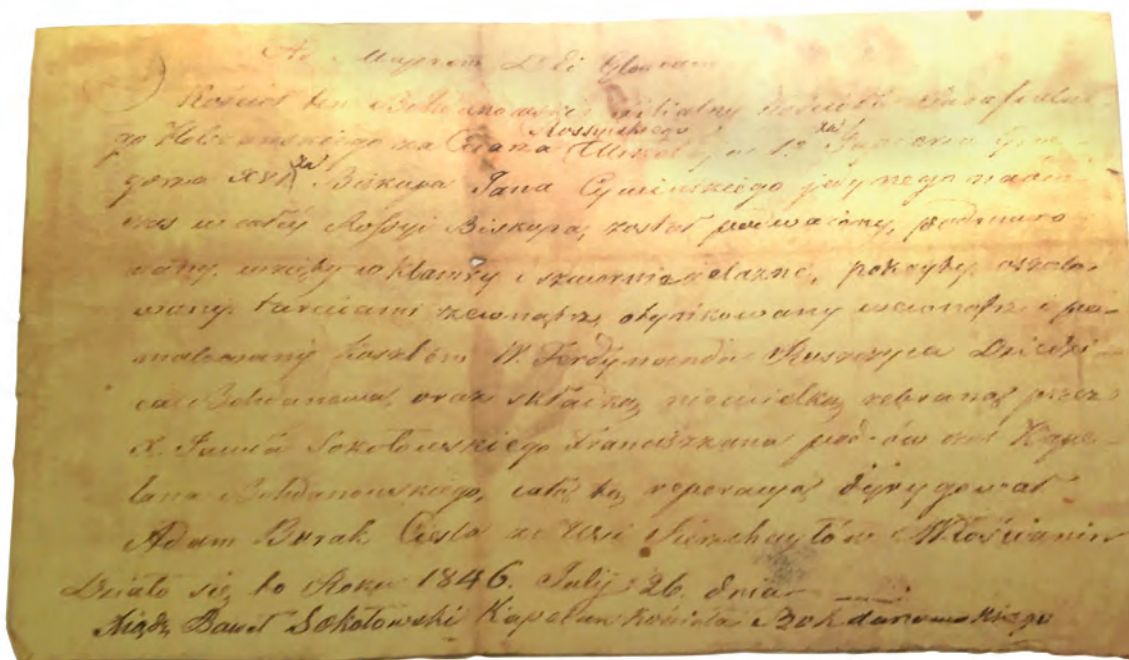
Фердынанд і Эдвард Рушчыцы ў Багданаве.
Фота 1990-х гг.

касцёл у маёнтку Багданава збудаваны ў 1690 годзе ў часы, калі маёнтак Багданава быў ва ўласнасці Пятра Міхала Паца, старосты Платэльскага. У тым жа 1690 годзе біскуп Мікалай Слупскі, Адміністратар Віленскі, яго асвяціў. Увесь час касцёл існаваў у маёнтку і быў пад апекай нашчадкаў. Пазней, калі маёнтак Багданава 25 мая 1836 года набылі муж і жонка шаноўнае панства Фердынанд і Ганна з Чаховічаў Рушчыцы, зноў нанава ўзведзены, адноўлены і папраўлены з Божай дапамогай коштам тых жа ш. п. Рушчыцаў, стараннем капелана гэтага касцёла Паўла Сакалоўскага, францішканіна віленскага манастыра, і ў большасці працай пярхайлаўскага селяніна Адама Бурака і на славу Бога Найвышэйшага. Высвенчаны дня 26 ліпеня 1846 года.

Фердынанд Рушчыц. Ганна з Чаховічаў Рушчыцава.

Інтэр'ер касцёла ў Багданаве. Фота пач. XX ст.

Дакумент, знойдзены ў бутэльцы. 1843 г. Прыватны збор сям'і Рушчыцаў. Варшава.

Дочкі тых жа: Ксавера Рушчыцоўна, Леаніла Рушчыцоўна, Марыя Рушчыцоўна, Станіслава Рушчыцоўна, Канстанцыя Рушчыцоўна, Эдвард Рушчыц і Максімільян Рушчыц».

На рэверсе тагачасны ксёндз капелан багданаўскага касцёла апісвае працы, выкананыя ў 1846 годзе пры аднаўленні касцёла пасля знішчэнняў, якія ён перацяраў у 1812 годзе пры адступленні французскіх войскаў і па шматгадовым заняпадзе.

«Ad Majorem Dei Gloriam»

Гэты багданаўскі касцёл, філіяльны гальшанскага парафіяльнага касцёла, за Цара Расійскага Мікалая I, за Папу Рыгора XVI, за Біскупа Яна Цымінскага — адзінага ва ўсёй Расіі Біскупа, быў падняты, падмураваны, узяты ў клямры і шворні, ашалаваны цёсам звонку, атынкаваны ўнутры і памаляваны за кошт Фердынанда Рушчыца, уладальніка Багданава, а таксама невялікай складчынай,

сабранай ксяндзом Станіславам Сакалоўскім, тагачасным багданаўскім капеланам, усім рамонтам кіраваў селянін з вёскі Пярхайлава Адам Бурак.

Адбылося года 1846 ліпеня 26 дня.

Ксёндз Павел Сакалоўскі — капелан багданаўскага касцёла».

Упэўнены, што гэты ўнікальны дакумент зацікавіць чытачоў «Wileńskich Rozmaitości» («Віленскіх разнастайнасцяў»), а перш за ўсё ўсіх тых, хто вымушаны быў пакінуць радзіму. А колькі падобных гістарычных або матэрыяльных скарбаў па сённяшні дзень захавана ў гэтай зямлі і чакаюць сваіх даследчыкаў.

Р. С. Гэты бясцэнны дакумент перадалі ў сямейны архіў сям'і Рушчыцаў настаўніцы Багданаўскай школы падчас чарговага побыту ў Багданаве ў красавіку 1998 года.

Пераклад Алы Макарэвіч.

Паводле: Edward Ruszczyś.

Echo dawnych lat. Tajemnica zalakowanej butelki // «Wileńskie Rozmaitości», 1998, №6 (50).

Працэсія вакол касцёла ў Багданаве. Фота пач. XX ст.

«Не, мой прашчур насіў булаву...»

Некалькі слоў пра вершы майго калегі і сябра Уладзіміра Кароткага

Які ж гэта цудоўны стан — здзіўленне! На ўменне здзіўляцца, мабыць, не ўплывае ні ўзрост, ні прафесія, а толькі стан душы, адкрытай і гатовай успрымаць кожны новы дзень як дарунак Божы, падобны да зіхатлівага шара, унутры якога заўсёды схаваны нейкі сюрпрыз. Такім сюрпрызам-здзіўленнем для мяне ў часе гэтай трывожнай і пераважна шэра-дажджыстай беларускай восені стала прызнанне майго даўняга сябра і калегі Уладзіміра Кароткага, што ён, адчуўшы якраз гэтай парой асаблівае натхненне, пачаў пісаць вершы, і яны ліюцца з яго літаральна патокам. Я шчыра парадавалася за свайго сябра, перажыўшы і момант здзіўлення, які скіраваў мае думкі, ужо ў каторы раз, да той праўды, што Пан Бог заўсёды мае пад рукой сваю цудоўную скрыню з дарункамі для нас на кожны канкрэтны момант нашага жыцця. Так здарылася і з маім сябрам, ранейшыя таленты якога, ужо праяўленыя ў жыцці, былі дапоўненыя дарам паэтычнага натхнення, каб у новым для яго фармаце прагаварылася ўсё тое, што драмала ў душы, што яе, можа, дратавала і непакоіла, што папярэдне ажывала ў артыкулах па гісторыі старажытнай літаратуры, прагаворвалася неаднойчы ў лекцыях, перажывалася як уласны досвед даўніх вякоў, напоўненых верай і барацьбой, пазнаны праз кніжнасць і агучаны ў сучаснасці.

У культурнай і навуковай прасторы Беларусі і замежных краінаў імя Уладзіміра Кароткага добра вядомае — ён адзін з найрэдка і найлепшых вучоных у галіне медыявістыкі, або, як ён сам любіць падкрэсліваць, старажытнай беларускай *кніжнасці*. Дзясяткі гадоў, праведзеныя за вывучэннем летапісаў, гамілій, трэнасаў, перыгрынацый, рэлігійнай палемікі, прадмоў і пасляслоўяў да біблійных кніг, катэхізаў і граматык далі свой выдатны плён у навуковай і педагогічнай дзейнасці аўтара, увасобіліся ў навуковыя і тэксталагічныя праекты, кнігі, артыкулы, лекцыйныя курсы, сталі асноватворнымі падручнікамі для студэнтаў і зацікаўленых чытачоў. Цяпер жа водгук і водар той *кніжнасці* чуецца і ў вершаваных радках Уладзіміра, дзе часам сустранецца і дыхне роднаю даўніною забытае найменне, калі раптам, як візія са скарынаўскіх кніг, з'явіцца «яздзец Пагонь» ці прашамаціць побач са зброяй, узнятай княжацкай рукой, «скамечаны аліўкі ліст».

У вершах Уладзіміра Кароткага гісторыка-культурныя веды аўтара ствараюць адмысловы комплекс вобразаў, якія сведчаць пра радаводную элітарнасць нашага народа, пра яго глыбокую духоўнасць, угрунтаванасць у еўрапейскую традыцыю фармавання дзяржаваў і народаў, аснову якой складаюць хрысціянская вера, патрыятызм, ідэалы свабоды і годнасці. Гэтыя

вобразы, ажыўленыя праз постаці славурых дзеячаў мінуўшчыны — Тадэвуша Касцюшкі, прадстаўнікоў роду Агінскіх, Эміліі Плятэр — становяцца яскравымі счэпамі нашай гістарычнай і культурнай памяці, вельмі важнымі ў рэчаіснасці сённяшняга дня, калі беларусы выходзяць на новы ўзровень сведчання пра сябе як пра сучасную еўрапейскую нацыю, што мае трывалую традыцыю дзяржаўнасці і ідэнтычнасці. Шляхецка-рыцарская мінуўшчына нашага народа да нядаўняга часу замянялася сурагатам фальклорнай псеўданароднасці, якая фактычна дэфармавала нацыянальную ідэнтычнасць, выключаючы з яе элітарны складнік. Усё элітарнае (гісторыі князёў і шляхецка-рыцарскіх родаў) мэтанакіравана суадносілася з культурай і бытам іншых народаў, успрымалася як індыкатар менавіта іх ідэнтычнасці, а беларусам адводзілася маргінальная роля «тутэйшых», якім нічога не заставалася як несці каланіяльнае ярмо. Патрэбны быў час і няспыннае мужае змаганне — змаганне не толькі зброяй, але часцей менавіта словам — за праўду, за права быць чалавекам і быць народам, запісаным у Кнізе Быцця.

Гэта было змаганне многіх пакаленняў на працягу больш чым двух стагоддзяў, у духу яно перадавалася ў сем'ях, ад бацькоў і дзядоў да дзяцей і ўнукаў. Так захоўвалася гістарычная памяць, здзяйснялася павязь

часоў, уваскрасаў неўміручы дух продкаў. Уладзімір з дзяцінства быў уключаны ў ланцужок гэтай памяці, спачатку, мабыць, і не ўсведамляючы гэтага. Ён гадаваўся ў Слоніме, у сям'і, дзе бацька быў ветэранам вайны і партыйным работнікам, пісаў вершы, пераважна сатырычныя, на беларускай і рускай мовах; а маці, Уладзіслава Мечыславаўна, па адукацыі фінансіст-эканаміст, была шчырай верніцай каталічкай і хадзіла з маленькім Валодзем у касцёл. Наведвала касцёл у Гожы, Гародні, Слоніме (у залежнасці ад месца жыхарства сям'і), не зважаючы на тое, што для савецкай служачай у тыя часы гэта было вельмі небяспечна.

Яшчэ адно найвялікшае ўздзеянне на будучага даследчыка старажытнай кніжнасці зрабіў дваюрадны дзед Мар'ян Феліцыянавіч Ціхановіч — самавіты жыхар вёскі Скрошчына ў Налібоцкай пушчы, дзе заўсёды жаданымі гасцямі былі сваякі, а на святы (вядома ж, каталіцкія, асабліва на Божае Нараджэнне) дзед заўсёды наладжваў у сваёй хаце адмысловыя *вечарніцы*, на якія ў тыя далёкія 1960-я гады збіраліся хоць крыху ўжо «прысавечаныя», але не страціўшыя ўнутранай пачцівасці і годнасці нашчадкі былой налібоцкай шляхты, і за даволі багатым сталом, па традыцыі, дзед чытаў па памяці на польскай мове вечарамі напярэць «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, яго ж «Конрада Валенрода» або «Гражыну», а таксама гавэнды Уладзіслава Сыракомлі. «Фальклору я там не чуў ніякага і ніколі», — распавядаў мне Уладзімір, згадваючы дзеда Мар'яна. Таксама важным быў той момант, што перад застоллем і вечарніцамі ў дзедавай

хаце абавязкова ўсёй грамадою маліліся, ездзілі ў касцёл у Дзе-раўную — вёску ў Налібоцкай пушчы.

Гэтыя ўражанні дзяцінства, гэтая напоўненасць духам памяці продкаў, замацаваная праз сямейныя сувязі, праз слуханне «Пана Тадэвуша» па вечарах, несумненна, спрычыніліся ў будучыні да адчування слоніmsкім юнаком свайго паклікання стаць менавіта філолагам-медыявістам, даследчыкам старажытнай літаратуры і культуры свайго роднага краю, каб ужо прафесійна абнаўляць і ажыўляць памяць продкаў, рабіць яе здабыткам сучаснасці. Каб здзейсніць сваё пакліканне, быць адпаведным яму, Уладзімір пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта паступіў у аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, адкуль быў накіраваны для больш ґрунтоўнай навуковай падрыхтоўкі ў санкт-пецярбургскую (тады лeнінградскую) школу філалагаў-старажытнікаў на чале з Дзмітрыем Сяргеевічам Ліхачовым пры Інстытуце рускай літаратуры (Пушкінскім доме) Расійскай акадэміі навук, дзе яго навуковым кіраўніком стаў знаны вучоны Аляксандр Міхайлавіч Панчанка, вучань Ліхачова. «Менавіта там, ад іх, бачачы іх любоў да ўсяго рускага, я навучыўся любіць сваю родную Беларусь і ўсё беларускае», — згадваў у сяброўскай размове Уладзімір пра сваіх настаўнікаў. А нашае з ім сяброўства якраз тады і пачалося — у тыя шчаслівыя аспіранцкія гады, калі мы абое пачалі свой шлях маладых навукоўцаў у прастору айчызнага прыгожага пісьменства, каб стаць галасамі гістарычнай

памяці свайго народа, каб убачыць прамень Божай любові над ім, каб адысці ад фальшывых міфаў пра продкаў беларусаў, якія нібыта не ведалі нічога, акрамя лапцяў і сахі, і з годнасцю сцвердзіць, ґрунтуючыся на праўдзівым гістарычным досведзе, як гэта палемічна зрабіў мой сябра ў адным са сваіх вершаў: *«Не, мой прапшчур насіў булаву, // Не падставіў ён ворагу плечы!..»*. Так, нашы продкі годна гаспадарылі ў сваім краі, баранілі яго ад чужынцаў-нападнікаў, будавалі гарады і стваралі дзяржаву; іх сэрцы напаўняла і кіравала ўчынкамі вера ў Бога і любоў да Айчыны. Менавіта гэтыя вера і любоў потым, у часе няволі, у часе цяпненняў і выпрабаванняў, давалі сілу для жыцця і адвагу для змагання, мацавалі надзею на адраджэнне, дапамагалі несці святло праўды праз цемрыва доўгай ночы. Вера і любоў застаюцца і цяпер галоўным Божым дарам для ўсіх людзей і народаў свету, каб толькі яны былі гатовыя з удзячнасцю прыняць і захаваць гэты дар, дзяліцца ім з тымі, хто яго занядаў, забыўці страціў. Сваё сведчанне гэтага дае і аўтар паэтычнай нізкі, усклікаючы з усёй шчырасцю: *«О як любіць, як верыць трэба, што не пакіне цябе Бог!..»*.

Прадстаўляючы для чытачоў «Нашай веры» падборку вершаў Уладзіміра Кароткага, спадзяюся, што яго паэтычны дэбют будзе цікавым адкрыццём для ўсіх, хто знойдзе ў яго радках сугучнасць сваім духоўным і патрыятычным настройам і думкам.

Ірына Багдановіч

Уладзімір КАРОТКІ —

літаратуразнаўца-медыявіст, гісторык рэлігіі і культуры, перакладчык. Нар. 18.12.1955 г. у г. п. Мір Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці. У 1978 г. скончыў філалагічны факультэт БДУ па спецыяльнасці «руская мова і літаратура». У 1984 г. абараніў кандыдацкую дысертацыю па тэме «Творчасць Мялеція Смярыцкага». З 1987 г. працуе на філалагічным факультэце БДУ — дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Аўтар звыш 200 навуковых і навукова-папулярных працаў па гісторыі беларускай літаратуры, сярод якіх манаграфіі «Творчество Мелетия Смотрицкого» (1987), «Беларуская літаратура і гісторыя» (2013). Укладальнік навуковага выдання «Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны» (1991), сааўтар вучэбных дапаможнікаў, падручнікаў па гісторыі беларускай літаратуры, у тым ліку акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратуры XI–XIX стст.» (т. 1, 2006).

Уладзімір Кароткі

Хай свечка вечнасці гарыць

Маці

Быў вечар, брукаваная дарога.
Касцёл бяззвонна вернікаў чакаў.
На рукі маці падняла мяне малога,
І я лагодна на руках матулі спаў.
Ды раптам гук аргана, гук з нябёсаў
Ўва мне, маленькім, нешта разбудзіў.
На абразях убачыў слёзы-росы,
Баяўся плакаць — моўчкі галасіў.
А маці... малітоўна склаўшы рукі,
Да сэрца прытуліла немаўля,
І раптам я пачуў другія гукі.
Не, гэта быў не шчокат¹ салаўя:
То голас Бацькаўшчыны нашай
На зразумелы ў нотах лад
Да подзвігаў — а як іначай —
Будзіў бездапаможных немаўлят.
Магутны Божа, ты праз Маці,
Праз словы мудрых святароў
Не даў загінуць мне, дзіцяці,
Не даў нам зруйнаваць муроў,
Дзе кожны камень і цагліна —
Кавалкі прашчураў душы;
Хацеў чужынец з іх магілы
Зрабіць — ды сам у іх спачыў.
О дзеці Бацькаўшчыны нашай,
Хай слова матчына для вас
Не будзе гукам учарашнім,
А гімнам будучых прыўкрас.

Малітва

О Дзева Маці, Маці Бога,
Выратавальніца людзей!
Я да Твайго прыйшоў парога,
Парога ўсіх маіх надзей.
Я галаву сваю схіляю
У малітоўным пачуцці.
Чаму так доўга дазваляла
Мне ў цемры да Цябе ісці?
Ці ж мне грахі, як цяжкі камень,
На схіле дзён маіх насіць?
Мае грахі — мой плач, мой лямант.
Чым веру ў сэрцы ажывіць?
Хай Дух Святы, сышоўшы з неба,

Вядзе да праўды за сабой.
 О як любіць, як верыць трэба,
 Што не пакіне цябе Бог!
 Святая Дзева, кожнай Маці,
 Якой Пан Бог дае дзіцё,
 Дай сілы, моцы, благадаці,
 Каб захаваць яму жыццё.
 Яно маўчыць, ды вусны шэпчуць:
 «Я ёсць ужо, я Божы дар.
 Я вырасту, падстаўлю плечы,
 Я свету буду гаспадар.»
 Святая Дзева, кожнай маці –
 Той, што праводзіла на бой
 Сваіх сыноў, не дай адняці
 Іх плоці маладой, жывой.
 Не дай у скрусе ёй схіліцца
 Над курганом, пад крумкачом,
 Дай сілы ёй, каб памаліцца
 Аб тым, хто сцяты быў мячом.
 О Дзева Маці, дай жанчыне
 Мужчыну годнага ў пасаг,
 Каб праз жыццё, пакуль не згіне,
 Насіў яе ён на руках.
 Каб на руках сваіх — пасцелі –
 Дадому велічна прынёс.
 Сам Валадар няхай пасцеле
 Ім па жыцці прыгожы лёс.
 Каб вечарам памыў ёй ногі
 Муж стомлены з дарогі сам,
 Дай сілы, Дзева, дапамогі
 І ўлады не давай рабам,
 Каб таямніцаў Валадарца
 Жанчыну вечна чараваў,
 Каб вусны сталі мёдам царства
 З тых кветак, што з яе сарваў.
 На цвінтары, калі прыдзеца
 Над любым галаву схіліць,
 Сляза з слязою хай сальцеца,
 Хай свечка вечнасці гарыць.

* * *

І колькі век зямны свой доўжыць буду,
 І колькі вусны будуць дыхаць год,
 Малюся: дай пакроў зямному люду,
 Маёй зямлі. Мой не забудзь народ.

Гімн

О Маці мая Беларусь,
 Я сын твой, ваяр-беларус,
 Я, быццам распяты Хрыстос,
 З нябыту, з няпраўды ўваскрос.
 Мой сцяг — мая чыстая кроў
 На белых далонях тваіх.

Яго для нашчадкаў збярог,
 Ён прашчураў гонар маіх.
 Ні горкая зорка Палын,
 Ні чорны чарнобыльскі дым
 Не згасяць надзеі мае,
 не засцяць надзеі твае.
 Я клятву даў маці маёй
 На вечную лучнасць з зямлёй,
 Каб Вера, Надзея, Любоў
 Дачок гадавалі, сыноў.
 О Маці мая Беларусь,
 Я сын твой, ваяр-беларус.
 Я, быццам распяты Хрыстос,
 З нябыту, з няпраўды ўваскрос.

10.12.1991 г.

Кнігар

Сівы кнігар у чорнай світцы
 Пергамена аркуш на стол паклаў.
 Здавалася, ён столькі напісаў
 І засталася толькі памаліцца,
 Каб тэкст стары нанова ажывіць.
 Але — але рука дрыжыць,
 Заблыталіся думкі. Што такое?
 З чаго пачаць? Дзе тыя аз і букі?
 Як перадаць Святога Духа гукі?..
 «Прашу, Айцец, благаславі на тое».
 Але няўмольна час бяжыць,
 І свечкай трэба даражыць,
 Каб ад яе святло не згасла.
 «О Божа, першае дай слова,
 Перапішу ўвесь тэкст нанова.
 Дзе благадаць твая, дзе ласка?..
 Ды кафедральны звон маўчыць:
 Маўчанне трэба заслужыць.
 І вось — і вось: з нябёсаў мова:
 «Пішы, кнігар, каб люд навекі,
 Пакуль нябёсы ёсць і рэкі,
 Запомніў, што было спачатку Слова,
 Але няўмольна час бяжыць...
 Памерці лёгка — цяжка жыць».

* * *

На вогнішчы знайшоў я вугаль чорны,
 Ды не зусім: у ім яшчэ жывы
 Дух полымя, цяпла. Ён непакорны
 Перад жалеззем касьбяра крывым.
 У сэрцы палымным спаленага звонку
 Яшчэ дубровы шум і гаю шэпт.
 Яшчэ не скончыў ён, не скончыў ён гамонку,
 Хоць больш няма ў яго былых высокіх мэт.
 Але сваёю іскраю апошняй
 Запаліць ён нязведаны агонь.

О мой народ! Майго народа пожны,
Ужо да вас імчыць яздзец² «Пагонь».

Эміліі Плятэр

Памірала... Як цяжка пісаць
Пра жанчыну «яна памірала».
Лепш самому пад свечкай гримотнай згасаць,
Толькі каб яна род прадаўжала.
О ліцвінка, о сэрца маё,
Праз цябе яно б'ецца жывое,
Хоць нявечылі ворагі цела тваё,
Цела гнуткае і маладое.
Шаблю рукі трымалі, як шчыт, што дзіця
Бараніў ад вятроў-завірухаў.
Там я быў ненароджаны, маці-зямля
Адчувала ў сабе мае рухі.
На мяжы, на мяжы старадаўняй Літвы
Дух яе пакідаў нескароны;
І гарэлі кастры для яе галавы
Ў ночы той, як сапфіры ў кароне.
Як бацькі, нахілілі галовы свае
Прад іконаю Дзевы Марыі,
Клятву вечную ўсе касінеры далі,
Загучала іх зброя званамі,
І азваліся нетры радзімы-зямлі,
Што так доўга ў зняменні маўчалі:
«Покуль шабля Касцюшкі на сонцы гарыць,
Пакуль промні яе ацяляюць,
Дух народа майго палымець будзе, жыць,
Бо над ім крылы праўды лунаюць».
Мне з дзяцінства ўбівалі ў маю галаву,
Што мужык, бедалага спрадвечны, —
Прашчур мой. Не, мой прашчур насіў булаву,
Гарнастаем³ ачольваў ён плечы.
О Эмілія! Кожны на свеце народ
Сваю мае Мадонну-жанчыну,
І пакуль будзе доўжыцца слаўны наш род,
Будзем ведаць: нас Бог не пакінуў.

Прарок

*Нілу Гілевічу ў дзень святкавання юбілею філалагічнага
факультэта БДУ, дзе народнаму паэту не далі слова.
У 1990 годзе, займаючы пасаду старшыні Камісіі па адука-
цыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, народны
паэт адваіваў для філалагаў БДУ гэты будынак.*

У храме нашае славеснае навукі
Натоўп сабраўся нешта святкаваць.
Гучала музыка, усе ўзнялі рукі
І рваліся прамовы прамаўляць.
А сярод нас прарок сядзеў ссівелы,
Ён гэты храм — нашчадкам заповіт —
Адваяваў, ішоў за праўду смела,
І горда называўся ён паэт.
Тут фарысеяў, кніжнікаў, спявучых

Набраўся цэлы сонм. Ён — не для іх.
Яны не чуюць гукі слоў гаючых,
Ім хопіць ляскаточынаў сваіх.
Тут лёгка на сумленне пазабыцца,
Нашто яно, якая ў ім карысць?
У сто разоў лягчэй сабой упіцца,
Спрытней сядзеццэ ля місак ды карыт.
Нашто ім будаваць тут храм, абіцель?
Чартог кватэры — найвялікшы дар жыцця,
Яны забыліся, за што аддаў Збавіцель
Сябе, вы, людзі небыцця.
На крыж пакутаў Ён ступіў, каб верыў
Народ выратавальнікам сваім,
Прарока слова каб вышэйшай мерай
Гучала званам і жыло б у ім.
Натоўп маўчаў. Ніхто не даў ні слова
Прамовіць старцу. Горда ён узняў
Сваё чало і поступам суровым
Пакрочыў сам, адзін. Ніхто не ўстаў.
Пракляццяў не было ані дакору.
Прарок народ не можа праклінаць.
Ды праз маўчанне вуснаў, непакору
Ён будзе абуджаць яго, склікаць.

Калыханка

Вейкі, вейкі — вочкі, вочкі...
Спаць не хочацца, хаця
Вецер гойдае лісточкі,
Маці гушкае дзіця.
Засынай, мой месяц ясны,
Княжыч мой і гаспадар.
Заўтра будзе дзень прыўкрасны,
Засынай, мой Божы дар.
Ангел светлы, ангел Божы,
Ахіні яго крылом.
Дабрыня хай дапаможа
стаць табе ў жыцці арлом.
Зоркі неба, чараўніцы,
Вы — каралі вешчых сноў.
Хай сынку майму прысніцца
Шчасця кветачка ізноў.
Спаць пад елкай зайчаняткі,
Лісяняткі — у нары.
Засынай, маё дзіцятка,
Свечка вечнасці гарыць.

¹ **Шчокат** (ц.-сл. 'щекот') — як метафара салаўіны «щекот» (посвіст) мог азначаць набліжэнне грываў, буры.

² **Яздзец** (старабел. 'ездец') — рыцар, вершнік. Слова «ездец» шырока выкарыстоўваў Францыск Скарына, а таксама складальнікі беларуска-літоўскіх летапісаў. Сімяон Полацкі ўжываў выраз «ездец литовский» у значэнні герба «Пагоня».

³ **Гарнастай** — тут выкарыстоўваецца як метанімія. Мех гарнастая сімвалізаваў прыналежнасць да чысціні, бязвіннасці. Мантыя з меху гарнастая з'яўлялася атрыбутам каралеўскай улады. Такім мехам упрыгожвалі і плечы нашых слаўных ваяроў — напрыклад, Хадкевічаў, — з мэтай падкрэсліць высакароднасць іх паходжання.

Каб весці дыялог з Богам

Размова з аўстрыйскай пісьменніцай Ленэ Майер-Скуманц
(Вена, 22 жніўня 2020 года)

Ленэ Майер-Скуманц — пісьменніца, паэтка. Нарадзілася 7 лістапада 1939 года ў Вене. Вывучала германістыку і класічную філалогію, мае педагогічную адукацыю і ганаровае званне прафесара (з 1990 г.). Была рэдактарам часопіса для дзяцей «Вялікі свет». Асноўная тэматыка яе твораў — рэлігійныя і гістарычныя кнігі для дзяцей і моладзі. Аўтар звыш 40 кнігаў, сярод якіх «Анёл для Монікі» (1965), «Бэтлеемская зорка» (1980), «Маленькая сава» (1998, перакл. на 42 мовы), «Ханііл — анёл на зямлі» (2011), «Я з вамі. Вялікая Біблія Дона Боско для дзяцей» (2011), «Таямніца Божлага Нараджэння» (2020). Узнагароджана Аўстрыйскай дзяржаўнай прэміяй за дзіцячую і юнацкую літаратуру (1965, 1981, 1990, 1994), а таксама Ордэнам Святога Грыгорыя Вялікага (2000). Жыве ў Аўстрыі, у Вене.

— Дарагая спадарыня Ленэ, сардэчны дзякуй Вам за цудоўную магчымасць запісаць інтэрв'ю для чытачоў беларускага часопіса «*Наша вера*». У Беларусі чытаюць і любяць Вашы творы. І вось маё першае пытанне: як Вы пачалі пісаць? Вы з дзяцінства хацелі стаць пісьменніцай?

— Я ўжо ў дзяцінстве любіла прыдумваць розныя гісторыі і спачатку малявала іх малюнак за малюнкам, як сёння малююць коміксы. Але тады іх у нас яшчэ не было. Пазней, калі я навучылася пісаць, я запісвала іх, таму што хацела, каб гэтыя гісторыі былі не толькі для мяне, а і для іншых людзей. Так было з самага пачатку: калі ў мяне была свая гісторыя, я хацела расказваць яе іншым ці паказваць.

— Ці спрыяла атмасфера ў Вас дома Вашай крэатыўнасці? Можна Вы атрымалі нейкае асаблівае выхаванне? Якая атмасфера была ў Вас дома?

— Выхаванне было самае звычайнае. У той час норавы і звычаі былі даволі строгімі. Мой бацька быў акторам, мая маці таксама спачатку была актрысай, але потым засталася з намі, дзецьмі, дома. Такім чынам з самага пачатку было шмат тэатру. Я ведала, што такое сцэна, ведала, як абыходзіцца з заслонаю і з

дэкарацыямі, з апусканнем ці пад'ёмам кансоляў, ведала розныя сцэнічныя трукі. Я ўсё гэта ведала. І калі я стала старэйшаю, я гаварыла свайму бацьку рэплікі, калі ён рэпэціраваў, вучыў тэксты. Я з самага пачатку была далучана да працы тэатра. Я і свае гісторыі заўсёды ўяўляла на сцэне і часам думала: гэтая сцэна павінна быць больш хуткаю, тут больш руху, а гэтым людзям цяпер патрэбны час, таму ўсё павінна адбывацца павольней. Я заўсёды ўсё ўяўляла сабе як на сцэне.

— Цудоўна! А Ваша маці неяк паспрыяла Вашай крэатыўнасці?

— Так. Маці, а таксама сваякі ўбачылі, што ў мяне ёсць літаратурныя здольнасці. Маці ўзрадавалася і ахвотна слухала і чытала мае гісторыі, паказвала іх іншым людзям. Сям'я, у якой я гадавалася, была не вельмі рэлігійнаю, але яна выглядала менавіта такою. Мяне нават аддалі ў кляштарную пачатковую школу, бо яна знаходзілася ў тым жа блоку будынкаў і мне не трэба было пераходзіць вуліцу, каб ісці ў школу. Гэта быў аргумент маёй маці, каб аддаць мяне туды. У маёй сям'і не выракаліся Касцёла, але былі настроеныя крытычна і не заахвочвалі дзяцей хадзіць у касцёл.

— Вы аўтарка кніг для дзяцей і моладзі. Гэта з самага пачатку быў Ваш намер ці так сталася?

— Так здарылася з-за маёй першай кнігі. Я была вельмі маладая, калі напісала яе. Калі я надрукавалі, мне было крыху за дваццаць. І мне пашанцавала з першай кнігай. Гэта была кніга для моладзі, раман. Я пісала гэтую кнігу з захапленнем.

— Як яна называлася?

— «Анёл для Монікі». Я атрымала за яе аўстрыйскую прэмію за кнігі для моладзі. Яна тады звалася Дзяржаўнай прэміяй. Я, маладая дзяўчына, якая добра піша, стала цікавай для выдавецтваў. Гэта было маё шчасце.

— *Цудоўна! І тады Вы раптоўна сталі знакамітай. Так?*

— Знакамітай, вядома, не, але магчымай аўтаркай для многіх выдавецтваў.

— *Вы вывучалі ва ўніверсітэце класічную філалогію і германістыку, і ў многіх Ваших творах адчуваецца Ваша цікавасць да археалогіі. Вы калі-небудзь самі ўдзельнічалі ў раскопках?*

— Сама я не працавала, але я часта была ў мястэчку Штыльфрыд на раскопках па даследаванні каменнага веку. Там я прысутнічала пры раскопках, і мне паведамлялі аб кожнай новай знаходцы. Я назірала за людзьмі, хадзіла па тэрыторыі. Я сама не трымала рыдлёўкі ў руках, але мне дазвалялі хадзіць разам з археолагамі, глядзець. І за гэтымі раскопкамі я назірала на працягу дзесяцігоддзяў. І зноў і зноў пісала гісторыі пра гэты час, як я сабе яго ўяўляла паводле знаходак і даследаванняў.

— *Такія як «Бурштынавы месяц»...*

— «Бурштынавы месяц», напрыклад, ці «Кован і воўк» і кніга для дзяцей «Ш-ш-ш, мамант!», якая з'яўляецца амаль што навукова-папулярнай кнігай, але з сюжэтам.

— *Выдатна! Дзеючыя асобы ў Ваших творах поўныя жыццядаснасці, цікаўнасці, прагі прыгодаў. Можна, у Ваших творах ёсць персанажы, якія маюць аўтабіяграфічныя рысы? Ці, можа, там адлюстраваны нейкія якасці Ваших сваякоў або знаёмых?*

— Я ніколі не паказвала ў маіх персанажах саму сябе, а таксама маіх сваякоў, за выключэннем аднаго кароткага апавядання пра тое, як мой бацька вярнуўся з вайны, — «Незнаёмы мужчына». Гэтую гісторыю часта перакладалі на розныя мовы, напрыклад, на нарвежскую, і яна нават трапіла ў школьны

падручнік. У гэтым творы я распавяла, што вось нам насустрач на вуліцы ідзе нейкі мужчына. Я тады была дзіцём дашкольнага ўзросту, трымалася за руку маці. І вось ён кліча маю маці па імені, і я гляджу і бачу мужчыну, бледнага, у шэрай вопратцы. Я сказала маці: «Там мужчына кліча цябе». Я гэта памятаю як сёння. І тады мая маці спачатку паглядзела на яго, а потым выгукнула імя майго бацькі і пабегла да яго. І гэта была дзіўная сустрэча. Потым мы пайшлі дадому. Мяне ў той дзень надаўжэй адвялі ў дзіцячы сад, каб бацькі маглі пабыць дома адны. Мяне гэта вельмі здзівіла. Пазней я спыталася ў маці: «Я ж табе сказала, што гэты мужчына кліча цябе, а ты пайшла далей. Ты не чула, як ён зваў цябе?» А яна сказала: «Я заўсёды чула, як ён кліча мяне».

— *Вельмі кранальна. Цудоўная сустрэча. Я з радасцю прачытала б гэтую гісторыю.*

— Яна знаходзіцца ў кнізе «Тады мне было чатырнаццаць гадоў». Гэта адзінае апавяданне, у якім я напісала пра маю сям'ю, але, вядома, у мае творы трапляе шмат асабістага. У нас не было грошай, каб некуды выязджаць. Пасля ўжо я паездзіла па Еўропе, аднак не было нічога прыгодніцкага, хоць у маёй фантазіі — напэўна. Я цікаўная. Я заўсёды ахвотна размаўляю з іншымі людзьмі. Заўсёды ахвотна размаўляю з дзецьмі. Дзеці заўсёды былі для мяне вельмі цікавымі суразмоўцамі. І я заўсёды ставілася да іх абсалютна сур'ёзна, так сур'ёзна, як я размаўляла б з дарослымі. І дзеці заўсёды былі шчырымі са мной. Некаторыя з іх расказвалі мне пра свае клопаты, радасці, таямніцы. Некаторыя з іх былі вельмі велікадушнымі і казалі мне: «Можаш гэта спакойна браць». Ці: «Можаш гэтым спакойна карыстацца». Я дзякавала ім. А некаторыя казалі: «Гэта застанецца паміж намі».

Я адказвала: «Ну, зразумела». І яны далі мне шмат.

— *Вельмі добра! Дзеці заўсёды адчуваюць, калі да іх ставяцца сур'ёзна.*

— Безумоўна! І мне здаецца, яны таксама адчуваюць, ці стаіць аўтар як асоба за сваёй гісторыяй...

— *І я так думаю. Гэта правільна. Дзякуй! А цяпер яшчэ пытанне: у Ваших творах часта прысутнічаюць Бог і вышэйшыя сілы, і заўсёды вельмі мілым, прыемным чынам. Бог як сябра, Ён не навучае, Ён дае добрыя парады. Персанажы часта вядуць дыялогі з анёламі, з Богам. І Бог і анёлы размаўляюць з імі вельмі ласкава, не звысоку. Гэта, я лічу, адна з адметнасцяў Ваших кнігаў. І я хачу спытацца ў Вас: ці адпавядае гэта Вашаму ўяўленню пра Бога?*

— Вельмі міла, што Вы гэта так фармулюеце. Гэта мяне радуе. Для мяне Бог — гэта адносіны на «ты». Я гэта не магу сабе ўявіць інакш. Для мяне гэта так, як быццам я вяду няспынны дыялог з Богам. Можна таксама размаўляць з анёлам і ўяўляць гэта сабе. Можна таксама размаўляць з памерлымі, бо я думаю, што яны не перастаюць нас любіць толькі таму, што яны мёртвыя. Я гэтага ніколі не прызнавала.

— *Я згодна з Вамі. Я таксама так лічу.*

— Я вельмі ахвотна размаўляла з памерлай цёткай Эмай. У яе не было мастацкага таленту, яна была надзвычай практычнай і добразычлівай. Так што я і сёння ў свае восемдзесят гадоў часам яшчэ пытаюся ў яе: «Цёця Эма, як мы зробім гэта? Што спачатку, а што пазней?» І ў гэты момант я маю час падумаць, і мне ўжо прыходзіць у галаву, што зрабіць тэрмінова, а што пазней.

— *Цудоўна! У Ваших вершах, напрыклад, у кнізе «Я хачу чуць*

так добра», лірычнае «я» таксама вельмі блізкае да Бога, і, як я ўжо казала, гэта вынік Вашага глыбокага разумення Бога. Ці жадаеце Вы яшчэ нешта сказаць пра гэта ці Вы ўжо казалі ўсё, што хацелі сказаць на гэтую тэму? У Вас ёсць вельмі прыгожыя асабістыя вершы, напрыклад, «Дом, дзе я живу...». Гэта вельмі кранальна.

— Гэта ўсё новыя і новыя спробы выказацца. І тут я часам тыднямі ці месяцамі мучаюся, каб знайсці адзін радок ці адзін вобраз ці нешта, што, магчыма, іншы чалавек будзе разумець гэтак жа. Калі ты пішаш верш ці апавяданне, тэкст павінен быць такім зразумелым, што нельга напісаць гэты радок неяк інакш. Цяпер, напрыклад, я мучаюся не з заданнем ад нейкага выдавецтва, а з маім асабістым заданнем. Мяне заўсёды ў Бібліі цікавіў гэты вокліч ці спеў анёлаў: «Святы, святы, святы». Гэта вельмі прыгожа. Але сёння мне не хочацца казаць «Пан Бог» менавіта таму, што для мяне гэта значна больш. Я і ў маіх гісторыях, дзе толькі было магчыма, заўсёды падкрэслівала, што Бог — гэта больш, чым нават Бог Айцец... Дык вось, вернемся да спеву «Святы, святы, святы»: ён непераўздызены, гэты трохразовы спеў. Я ператварыла малітву ў дыялог, у размову: «Бог, прад Табой знікаюць усе ўлады і сілы». Улады і сілы ёсць і сёння. Гэта разумеюць і людзі сярэдняга ўзросту, і дзеці, і маладыя людзі. Улады і сілы паказваюць у кожнай тэленавіне. Дык вось, «Бог, прад Табой знікаюць усе ўлады і сілы»... Гэта мая вельмі асабістая малітва, дзе я звяртаюся да Бога як да найлепшага і самага надзейнага Сябра, пазбягаючы звароту «Пан»...

Цяпер я працую над мінітэкстамі для каляднай кнігі. Малюнкі зрабіла мастачка-інвалід, але гэтую кнігу будуць выкарыстоўваць у школах, дзе вучаць

маладых людзей і дзяцей «з асаблівасцямі». Для іх я і працую над каляднай кнігай. І малюнкаў, зразумела, шмат. Гэта не толькі малюнкі адвэнтавага вянка ці галінкаў святой Барбары, але таксама вобразаў Марыі і Юзафа і пошукаў прыстанку, і ясляў. Там ёсць і Тры Каралі. І спачатку — наведванне Альжбеты. Спачатку — анёл, Марыя. Я многа чытала і думала. Першае, што Марыя робіць пасля Абвяшчэння Добрай Весткі, пасля таго як Яна сказала сваё «так», выказала згоду і чакае Дзіцяці, Яна ідзе да сваёй старой сваячкі. І я думала пра гэтую жанчыну больш разважліва. Аднойчы яна кажа: «Бог вызваліў мяне ад маёй ганьбы, ад маёй бяды». Такім чынам Ён цяпер паглядзеў на яе. Для жанчыны бясплоднасць у той час была ганьбай. Гэта быў праклён ці хвароба. Дух хваробы ці праклёну. А з праклятымі людзьмі не хочацца быць разам, ці не так? Іх пазбягаюць. Бясплоднасць была карай для гэтай жанчыны. У тагачасным разуменні. Але што яна зрабіла, гэтая жанчына, што яе так караюць? Гэта, напэўна, павінна быць нешта жудаснае. Што яна зрабіла? Гэта невядома. А яе муж? Што зрабіў ён? Дык вось, у гэтай жанчыны не было сяброў у вёсцы. Яе муж застаўся з ёю, хоць згодна з тагачасным звычаем можна было пакінуць жанчыну, якая была бясплоднай. Ён застаўся з ёю. І яны разам старэлі, пакуль ёй Бог не паслаў дзіцяці. Дык вось такія адносіны ў тагачасным грамадстве азначалі дыскрымінацыю... Потым ідзе калядная гісторыя, нараджэнне, Марыя і Юзаф. І хто іх наведвае? Там відавочна былі людзі, якія дапамагалі Марыі. Ці ў іх яшчэ былі сваякі ў Бэтлеме? У Юзафа недзе там былі як мінімум пару вінаградных кустоў. Пра іх ён павінен быў паведаміць падчас збору звестак пра маёмасць. Дык вось, прыходзяць пастухі, а ў той час пастухі былі бедным,

убогім народам. Да іх людзі не хацелі мець дачынення, бо яны мелі справу з нячыстымі рэчамі, таксама і са смерцю жывёлы. Гэта азначала, што яны ў культавым сэнсе нячыстыя. Гэта жудаснае слова, і я не ведаю, як я гэта растлумачу. Ім не дазвалялася ўдзельнічаць у набажэнствах у храме, бо яны занадта прымітыўныя, каб зразумець усе правілы і прадпісанні. Іх гэтаму не навучылі. Яны маглі быць добрымі пастухамі, але для храма яны абсалютна нягодныя. І з імі не маюць зносінаў. З імі не знаюцца. Але яны прыходзяць. Па-першае, яны бачаць адчынення нябёсы. І ніхто іншы, ніхто ва ўсім Ерузалеме. Бедныя пастухі відавочна бачаць анёлаў, чуюць вестку аб нараджэнні Дзіцяці і так усхваляваныя гэтым, і настолькі поўныя даверу да гэтай нябеснай весткі, што яны потым ідуць у вёску, бо яны ж знаходзяцца ў полі за вёскай побач са сваёю жывёлаю. Яны ідуць праверыць, паглядзець, таму што яны атрымалі вестку, важную вестку. І яны ідуць да Марыі і Юзафа і бачаць Дзіця. Такім чынам знак, які яны атрымліваюць, гэта самая звычайная рэч на зямлі — маленькі нованароджаны, спавіты. Ляжыць у яслях. Усё так, як казалі анёлы. І тады пастухі апавядаюць пра гэта, і ў іх відавочна пытаюцца людзі, якія знаходзяцца побач, пра тое, што там было. Гэта значыць, што ім дазволілі ўвайсці. Завязваецца размова. Ім вераць, прымаюць усур'ёз, выслухоўваюць тое, што з імі здарылася. І Марыя таксама верыць усяму, што яны кажуць, і прымае іх абсалютна ўсур'ёз, бо напісана, што Яна адчувае гэтыя словы ў сваім сэрцы. Гэта значыць, што Яна зноў і зноў раздумвала пра гэта. Яна стасавалася з пастухамі на роўных. Яна не адварнула ад іх. Гэтых занябаных Яна, само сабой зразумела, дапусціла да сябе. І потым прыходзяць мудрацы з Усходу, дасведчаныя

ў астраноміі. Спачатку яны блукаюць па Ерузалеме, але там няма нованароджанага каралеўскага сына. І тады яны ідуць далей, бо чулі, што згодна са старымі прадказаннямі Дзіця павінна нарадзіцца ў Бэтлееме. Яны ідуць недалёка ад Ерузалема, ідуць далей. І зноў бачаць зорку і знаходзяць дом — гэта больш не пячора, дзе адбылося Нараджэнне, таму што чыноўнікі пакінулі горад, сышлі. Зноў ёсць месца, і Марыя з Юзафам і Дзіцем больш не жывуць у пячоры, яны знаходзяцца ў доме. Дык вось, Тры Каралі, мудрацы з Усходу, ідуць у бок Бэтлеема, бачаць зорку, страшэнна раду юцца. Іх ахоплівае надзвычайная радасць. Гэта падкрэсліваецца. Неймаверная радасць.

— *Гэта ўсё гучыць вельмі добра. І гэта вельмі важныя тэмы для грамадства, бо і цяпер таксама зноў і зноў дыскрымінуюць людзей.*

— Тут яны, Тры Каралі, самі чужаземцы, а ў пабожнай габрэйскай сям'і пазбягалі таго, каб іншаземцы заходзілі ў іх дом. Інакш трэба грунтоўна ачысціцца ў культавым сэнсе, каб зноў мець дазвол удзельнічаць у набажэнстве ў храме. Таму іншаземцаў не запрашалі да сябе, калі гэта было магчыма. Калі гэта ўсё ж здаралася, то трэба было выканаць шматлікія прадпісанні сінагогі... Сотнік у Евангеллі, які просіць за сваіх слугаў, салдатаў, — гэта гісторыя вячэрняга. Ён кажа рабіну: «Пане, не старайся зайсці ў мой дом», ці «Табе не трэба прыходзіць у мой дом, ты можаш зрабіць гэта адсюль». Каб пазбавіць яго ад таго, што ён, пабожны габрэй, зойдзе ў дом да яго, які не з'яўляецца габрэем.

Каб у яго не было праблемаў. Ён хоча засцерагчы яго ад праблемаў. Дык вось, ён кажа: «Я не варты, каб ты ўвайшоў пад дах мой». А цяпер зноў вернемся да каляднай гісторыі. Дасведчаныя ў астраноміі знаходзяць дом і заходзяць у яго, і знаходзяць Марыю і Дзіця. Яны знаходзяць Дзіця і Марыю, Яго Маці, і раздаюць свае скарбы. Такім чынам, ім было дазволена ўвайсці, іх не папрасілі выйсці. Іх жа не ведалі. Яны былі чужынцамі. Дык вось, іх не выгналі і ні пра што не распытваілі. Так не здарылася, ім дазволілі ўвайсці ў дом, і з-за гэтага ён стаў нячыстым у культавым сэнсе. Магчыма, для пабожных габрэяў. Дык вось, да іх не адносіліся як да пагарджаных, якімі яны былі. Ім дазволілі ўвайсці. Ім, чужаземцам, дазволілі зайсці да Дзіцяці. Хто вырасце з гэтага Хлопчыка? Хто вырасце з Хлопчыка, у якога такія бацькі? Што з Ім здарыцца пры такім выхаванні?

— *Ён будзе абсалютна чыста-сардэчным і шчырым.*

— Але гэта ж вельмі цікава.

— *Вельмі цікава. Так.*

— Гэта падыход, я лічу. Я хачу гэта распрацаваць, бо і сёння з гэтым праблема... Стала намнога лепш, але з хворымі, у якіх абмежаваныя разумовыя здольнасці, людзі адчуваюць сябе няёмка. Яны не ведаюць, як з імі размаўляць. Гэтых людзей яшчэ даволі часта дыскрымінуюць. Гэта пачынаецца ўжо з таго, што ў інвалідным вазку можна трапіць далёка не ў кожную краму.

— *Так. І не ў кожны дом.*

— Так, так. І гэта толькі пры-

клад фізічнага абмежавання, а ёсць жа і псіхічныя захворванні.

— *Гэта вельмі важная тэма.*

— І потым мне б хацелася...

Ой, гэты адказ быў страшэнна доўгі. Гэта Вам трэба скараціць. Дык вось, гэта дыскрымінацыя на прыкладзе каляднай гісторыі. Гэта тры выпадкі дыскрымінацыі: хвароба ці праклён і беднасць. Пастухі, бедныя і прымітыўныя, і нячыстыя з-за іх прафесіі... І потым яшчэ чужаземцы.

— *Так. Вельмі важная і актуальная праблема.*

— Гэта мне ў бліжэйшыя дні трэба давесці да канца.

— *Зычу Вам поспехаў у вырашэнні гэтай праблемы. І ў канцы яшчэ пытанне: што б Вы пажадалі беларускім чытачам, і асабліва моладзі?*

— Каб у іх было мноства даступаў да ўсіх сродкаў інфармацыі. Каб яны не былі вымушаныя абапірацца на прадпісаныя дзяржаваю навіны, а маглі б самі атрымліваць інфармацыю пра ўсё, што адбываецца ў свеце, і мелі б сваё меркаванне. Гэтага б я пажадала ўсім маладым людзям у першую чаргу.

— *Дзякуй! Дзякуй, што Вы знайшлі час!*

*Размаўляла
і пераклала з нямецкай мовы
Алена Сямёнава-Герцаг.
Фота Увэ Герцаг.*

Алена СЯМЁНАВА-ГЕРЦАГ — доктар філасофскіх навук, лінгвіст, перакладчыца, літаратуразнаўца, выкладчыца, паэтка, аўтар артыкулаў, эсэ і апавяданняў. Нарадзілася ў 1981 годзе ў Мінску. Скончыла Мінскі лінгвістычны ўніверсітэт і магістратуру. Абараніла доктарскую дысертацыю ў Венскім універсітэце. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар зборніка вершаў «Кроплі света» (2006). Пераклала на беларускую мову кнігу «Бэтлеемская зорка» (2007) аўстрыйскай пісьменніцы Ленэ Майер-Скуманц. У яе перакладзе на рускую мову сярод іншага выйшлі кнігі: «Магіла Лесінга» (2007) і «Траекторыя палёта сарокі» (2010) нямецкага пісьменніка Георга Освальда Котта, «Прамежкавая справаздача» (2005) аўстрыйскай пісьменніцы Ільзе Цільш, «Іаан Прадцеча» (2006) і «Ханііл — анёл на зямлі» (2020) Ленэ Майер-Скуманц.

«Азерца, поўнае слёз»

Пра новую кнігу Дануты Бічэль

Аднойчы, думачы-разважаючы пра свае няспраўджаныя жаданні-мары, я запыталася ў Дануты Янаўны, ці ёсць нешта, чаго б яна яшчэ вельмі хацела, і пры гэтым дадала, што можна проста сказаць «ёсць» або «няма», не раскрываючы патаемнага. І яна адказала: «Ёсць. Я хацела б вярнуцца ў Біскупцы». «Дык што перашкаджае?» — здзівілася я. І тут Данута Янаўна сказала мне сваю горкую праўду, якой я сёння не буду агучваць...

У сваіх аповедах, вусных і пісьмовых, яна пастаянна вяртаецца ў Біскупцы, частка яе сутнасці, яе істоты, яе духу засталася і жыве там, дзе «зямны рай завяршаўся вялікім гумном», дзе можна было «схавацца мышкай у духмяным сене, збіраць на гасцінцы каменьчыкі і кідаць у студню, дзе яны ператвараліся ў зоркі, купацца ў расе і нічога не рабіць». «Нічога не рабіць» — гэта, вядома ж, толькі ў салодкім дзяцінстве, і тое ўсяго нейкія хвіліны, бо ёсць жа і кароўкі, і гускі, і курачкі, і шмат іншых клопатаў. Біскупцы і праца непарыўныя. «Бог выбраў для свайго адзінароднага Сына апекуном святога Юзафа, цеслю, каб людзі зразумелі, што Бог прыйшоў да людзей працы, што праца — святая», — гаворыць пісьменніца...

Новая кніжка Дануты Бічэль прысвечана менавіта Біскупцам і

найперш блізкім людзям, якія «не ганяліся па свеце за прывідным ішчасцем». Кніжка напоўненая іх галасамі, іх жывымі ўспамінамі — вельмі рознымі, вельмі шчырымі, часам наіўнымі, і гэта неацэнна, бо ў гэтай наіўнасці захаваная чысціня дзяцей Божых, *атожылкаў* розных дрэваў, што «заснулі пад галінамі, а прагнуліся карэннем»... і насеннем...

Калі Данута Бічэль разважае пра свой род, пра Бічалёў бедных і Бічалёў багатых, я ціха ўсміхаюся: ну, вядома ж, багатыя і тыя, і тыя, бо далі Беларусі «такую паэтку айчынную», як аднойчы і назаўсёды трапна вызначыў Анатоль Сыс, а яшчэ багатыя самі сабою, сваёю роднасцю, крэўнасцю, сваім карэннем і насеннем (не ў кожнага столькі жывых галінак на родавым дрэве!). І ўсе яны,

хоць і не задаволеныя «саветамі», шчыра ўдзячныя сваёй зямлі за яе смачны хлеб і гаючую ваду, і ўспаміны пра маленства, беднае, нішчымнае, з адною прыгожаю блакітнаю сукенкаю (з ружовым бантам!) усё роўна светлыя, шчаслівыя, можа таму, што жыццё — гэта найперш тое, што і як адбываецца ўнутры, а там, унутры, заўсёды быў вялікі давер Божаму Провіду.

У тым, як Данута Бічэль расказвае пра свой род, ёсць штосьці выразна біблейскае. «Жыццё маё, — піша яна, — пачынаецца ад

мамы, бо яна мяне нарадзіла <...>. Калі згадваць прыпавесць пра блуднага сына (Лука, 15, 11–32), то ў нас цётка Броня — гэта «старэйшы сын»... А блудны сын — гэта наш дзед Адам... Завёз ён сваіх дзяцей пад прытулак у Ліду...» Гэтак жа па-біблейску падрабязна (хто каго і колькі нарадзіў) яна расказвае і пра іншых — так праяўляецца яе чалавечая і пісьменніцкая ўвага і павага да родных людзей і іх лёсаў, і я чамусьці, як у кіно, бачу гэтых людзей на вялікім полі, каля вялікай чыстай вады, пад высокім небам, і ўсё гэта іх атуляе, жывіць, дапамагаючы ўваскрэснуць. Франі і Франакі, Гені і Генюсі, Яні і Янкі, Броні і Бронікі, Агаткі, Вінцукі, Адамы, Юлькі, Стасі, Гэлькі, Мальвіны, Ганны, Марылькі... Ёсць такая прыго-

жа-светлая панарама ў майго любімага Чурлёніса — называецца «Рай» (1909 г.); там людзі (нарэшце!) сталі анёламі, і ім хораша каля рэчкі ці, можа, «азерца, поўнага слёз», шчаслівых слёз (нарэшце!). Па-мойму, на гэтай панараме Чурлёніса тыя ж простыя мілыя кветкі і зёлкі, пра якія піша Данута Бічэль: канюшынка, рамонкі, званочкі, слёзкі, сардэчнік, а Чурлёнісаў «Рай», напэўна, згадаўся мне таму, што Данута Бічэль успрымае сціпрых вясковых людзей амаль як святых, як анёлаў з нябачнымі крыламі. Гэта так жа яна ўспрымае і беларускае святарства, і піша пра ксяндзоў таксама як пра родных, крэўных, бо каму ж яшчэ столькі расказа-на, столькі выпавядана — вось і атрымліваецца «азерца, поўнае слёз». *«Азерца перапаўнялася, і вада перацякала на выган за вёскаю» <...> А крынічка шчаслівых слёз брулілася міма хаты дзеда Вінцука. Там Яська пра Марыльку думаў, чакаў вечара, каб яе ўбачыць».*

Было, вядома, у вёсцы ўсялякае — і сварліва-бруднае, і крывава-забойчае, але ў цэлым вёска была адзіным арганізмам, маленькай дзяржавай у дзяржаве, дзе людзі жылі не толькі па прыказках і прымаўках. *«Наша вёска, — гаворыць Данута Бічэль, — жыла на катэхізісу: накарміць галоднага, напіць сасмяглага, адзець, абмыць абарванага, прыняць падарожнага»,* і таму ў памяці Паэткі засталіся і бежанцы, і пастухі, і жабракі — Божыя пасланнікі, якім аддавалі хто што меў. Апавядаючы пра сваіх бацькоў, Яську і Марыльку, Данута Бічэль адразу выходзіць на вобразы прыроды: *«Мая любоў да Бога, да бацькоў, да людзей, да звяркоў і да свету была вельмі стракатай, расквечанай дзе-разою, яловымі шышкамі і зя-*

зюльчыным лёнам, усімі ляснымі кветкамі — ад суніцаў да церпай арнікі і ядлоўцу. Усё, што ў лесе паміж сабой судакраналася, шыпела і дыхала, было прыкмечана і пазначана простымі словамі ціхім голасам таты. Ён па-вясковаму вырашчваў ува мне паэзію».

Шкадуючы пра тое, што не казала бацькам словаў любові ўдастатку, Данута Бічэль спадзяецца, што Бог перадасць іх несмяротным душам, як яна ўдзячная ім за сваё жыццё. *«Бог прыслаў мяне да таго, як пачалося татальнае вынішчэнне мацяркамі сваіх дзяцей. Бог сказаў так: калі няма на гаспадарцы ёй занятку, няхай будзе пастушкаю Маіх словаў».*

Гаворачы пра каханне сваіх бацькоў, Яскі і Марылі, Данута Бічэль апавядае пра іх першую летнюю ночку, як бы абстрагуючыся ад іх, прыгожа малюючы чары Купалля, падчас якога і адбылося гэта таёмнае яднанне — нібыта і грэх (бо да шлюбу), а нібыта і Божая ласка. *«Прыехалі яны ў вёску, узяліся за рукі і пайшлі за рэчку Гаю ў касцёл да ксяндза. <...> Скасілі яны луг, пажалі жыта і ярыну, павянчаліся».* Аповед амаль казачны, рамантычны і праўдзівы, жыццёвы. Бацькі *«маліліся да Бога перад сном, у ложку размаўлялі пра мінулы дзень, падводзілі рахунак сумлення, планавалі справы наступнага дня і тыдня, усяго лета, восені, зімы і вясны... Пра ўсё раіліся з Богам...»* Гэта была дружная каталіцкая сям'я, дзе прыгожа спявалі на тры галасы *«на хрысцінах і дома, на прызбе і за сталом»,* і простыя шчымыя словы родных песняў на раджалі, варушылі ў душы малой Данусі свае словы, фармуючы ў ёй Паэтку...

У мностве біяграфічных аповедаў Дануты Бічэль акцэнта-

ваны вобраз вады — дакладней, яе постаць, што цалкам натуральна і для штодзённага побыту, і для разумення сутнасці вады ў хрысціянскай традыцыі. Студня, рэчка, ручай, азерца, крыніца з яе падземным званам асацыіруюцца Данутаю Бічэль з жыццядайнасцю. *«Сіроты пілі гаючую святую ваду з цётчынай студні, рабіліся фізічна дужымі, здаровымі, спакойнымі. Журавель гэтай студні ўзлятаў высока і будзіў наваколле радасным клікам, які чуваць быў і ў вёсцы <...> Журавель вучыў нас узлятаць за хмаркі, дзе лёталі птахі і анёлы».* І слёзы людскія для Дануты Бічэль не проста слёзы, бо з іх можа ўтварыцца цэлае азерца, і небяспечны ўзровень той вады, якую напоўняць слёзы. Здаецца, што сёння ў нашым Краі, які глядзіцца ў Неба наплаканымі блакітнымі вачыма, азерцы ўжо захлынаюцца слязьмі тых, хто проста хоча жыць у беларускай Беларусі, і на вокладцы кніжкі, афарбаванай у жалобны фіялетава-колер, — таксама завеса людскіх слёз... *«Я не плачу аб слове намерлым, // я на полымі скамянелым // малюю сцяжок белым мелям»,* — так нядаўна напісала Данута Бічэль у адным з вершаў, і *«скамянелае полымя»* змушае *«паэтку айчынную»,* якая паранейшаму лічыць Вільню беларускаю, плакаць над лёсам Кастуся Каліноўскага і ўсіх паўстанцаў, і над трапна сказанымі ў дзень іх пахавання словамі мітрапаліта Тадэвуша Кандрусевіча: *«Нішто так не яднае людзей, як нявінна пралітая кроў».* Разважаючы пра лёсы родных людзей, Паэтка ўключае ў сваю прастору, як роднага, адважнага паўстанца. Звяртаючыся да несмяротнага духу Кастуся Каліноўскага, у якім назаўжды зашыфраваны незаметны код нацыі, беларускай

Біскупскія жанчыны, полюць лён. 1957 г.

Беларусі, Данута Бічэль нібы звярае з ім свой дух, і мы разумеем, што наша «паэтка айчынная» стала годнаю часткаю гэтага вечнага коду, саткаўшы сваё слоўна-духоўнае палатно, каб таксама агуляць ім родны Край, быць живою тканкаю агульнага нацыянальнага Покрыва, «каб не ўмёрлі», як прасіў нас «мужыцкі адвакат» Францішак Багушэвіч. У палатно сваіх твораў, дзе Паэтка заўсёды большая за апавядальніцу, Данута Бічэль уткала сваё дыханне, сваю душу, зліўшыся з тымі, хто маліўся і моліцца за Беларусь «сэрцам і думамі» (Купала), просячы не быць чужынцамі (Багдановіч), памятаючы, што «на Беларусі Бог жыве» (Караткевіч), а на пачатку кнігі яна змясціла фота, на якім жанчыны з вёскі Біскупцы полюць лён (1957 год!), і стаяць яны на каленях, нібы ў паклоне схіліўшыся

да роднай зямлі, датуляючыся да яе рукамі — іх чатырнаццаць у гэтым знакавым шэрагу-счэпцы, але здаецца, што за імі ў гэтым радзе стаіць уся вёска... усе вёскі і ўсе нашы гарады — нас многа, і «мы вольныя, як смуга над балотам»... Паклон і Паэтцы, якая, пішучы спавядальную прозу пра асабістае, выклікае ў чытачоў важныя знаковыя асацыяцыі — агульныя, патрыятычныя.

І ўсё ж гэта кніжка пра канкрэтнае — пра рэальных родных людзей з рэальнымі лёсамі, найперш — пра сясцёр і бацькоў, і таму, гаворачы ім «дзякуй», становячыся перад імі ў паклоне, Данута Бічэль завяршае кніжку эсэ пад назваю «Яська і Марылька, я вас люблю», — так яна звяртаецца да сваіх бацькоў са спадзяваннем на сустрэчу ў вечнасці: «Я стану зноў маленькай, як птушанятка... Я пазнаю

цёткаў і дзядзькаў, пазнаю свайго дзеда Віңука, бо ён падобны да таты. Пра астатніх бабуляў і дзеда Адама я здагадаюся, убачыўшы іх. Так я ўяўляю нашае спатканне, так найўна веру ў Божую ласку, думаючы пра іх, каго любіла і люблю...»

Кніжка выйшла ў Гародні, у выдавецтве «Літары». Над яе макетаваннем працаваў Алесь Рыжы і Ілья Рыжы; карэктарам быў Васіль Герасімчык, мастак — Алесь Сільвановіч. Наклад кніжкі — усяго 50 асобнікаў — адрасаваны родным і блізкім людзям, «якія жывуць з Богам і не паддаюцца няволі», бо апрача зямнога шляху маюць за трывалы і неаспрэчны арыенцір «Птушыны Шлях» — Нябёсы, адкуль кожную хвіліну на ўсіх нас глядзіць наш адзіны сапраўдны Валадар.

Лідзія Камінская

Лідзія Камінская — філолаг. Нарадзілася ў пас. Камсамольскі-на-Волзе Куйбышаўскай вобласці. Вучылася ў Бешанковіцкай СШ № 2 на Віцебшчыне. Закончыла філалагічны факультэт (рускае аддзяленне) Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978). Працавала ў Чырвонадарскай васьмігадовай школе (Чэрвеньскі р-н; 1978–1980), у Літаратурным музеі Янкі Купалы (1980–1986), Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (1986–1992), у часопісе «Роднае слова» (1992–2004). З 1997 г. супрацоўнічае з часопісамі «Наша вера» і «Ave Maria». Жыве ў Мінску.

Пётра Васілеўскі

«Я, на жаль, аказаўся вельмі актуальным мастаком...»

Андрэй Дубінін нарадзіўся ў Мінску ў 1963 годзе. Скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (цяпер — Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў) у 1987 годзе. Вучыўся на адзяленні станковага жывапісу. Выкладаў у «Парнаце» — Каледжы мастацтваў імя І. Ахрэмчыка, і ў сваёй alma mater. Працуе як манументаліст і станкавіст. Браў удзел у рэстаўрацыі Спаса-Праабражэнскай царквы ў Полацку, касцёла святога Станіслава ў Магілёве, Свята-Петрапаўлаўскага сабора ў Мінску, сядзібы Прушынскіх у Лошыцы. Экспанаваў свае творы на выставах у Італіі, Францыі і Германіі. Пераможца Рымскага біенале 2008 года.

Не ведаю, якое мастацтва сёння здольнае пераклучыць увагу грамадства з таго, што адбываецца на нашых вуліцах і абмяркоўваецца ў сацыяльных сетках, на прэм'еры і вернісажы. Не ведаю, чым можна прыцягнуць у музеі і выставачныя залы людзей, што дзяжураць ля турэмных брамаў на Акрэсціна (дарэчы, за што Герою Савецкага Саюза лётчыку Барысу Сямёнавічу Акрэсціну, імем якога названы завулак з вязніцаю, такі сумніўны гонар?!), Жодзіна, у іншых гарадах, каб даведацца пра лёс сваякоў і сяброў. Якія праявы «кантэмпарары арт» могуць скласці канкурэнцыю «перформансам», дзе задзейнічаны аўтазакі і вадаметры, дзе жарсці не штучныя, а «цана пытання» не грашовы эквівалент творчых

высілкаў, а жыццё людзей і лёс Краіны. Якім мусіць быць мастацтва, каб не дысанаваць грамадскаму настрою ў скрушны час?

...У адной з публікацый папулярнага расійскага літаратара Міхаіла Велера я трапіў на тлумачэнне, адкуль узялася фраза «Калі я чую слова „культура“, мая рука цягнецца да пісталета». Каму яе толькі ні прыпісвалі! А належыць яна нямецкаму літаратару Бальдуру фон Шыраку, які па жыцці не быў «белым і пухнатым», біяграфію якога не на завеш бездакорнай, але з'яўленне гэтай нібыта парадаксальнай тэзы было праяваю непрыхаванага болю за зняважаную і спакутаную Айчыну. У 1920 годзе ён напісаў п'есу, дзе паводле сюжэту адзін з персанажаў распаўядае

пра выпадак, сведкам якога ён быў. Каляды. Людзі з'язджаюцца ў тэатр на прэм'еру. Святочна апранутая публіка выходзіць з самаходаў і разважае, што ўсё не так кепска, што Германія не загінула — жыве, бо жывая культура; вось і новая пастаноўка таленавітага рэжысёра, і жыццё ўсё ж такі працягваецца. А побач з уваходам стаіць хлопчык гадоў дзесяці, апрануты ў лахманы, босы. Хлопчык — сірата, ягоны бацька загінуў на вайне. Каб не памерці з голаду, гэтаму дзіцёнку даводзіцца прасіць міласціну, але міласціну прасіць сорамна, дык ён нібыта гандлюе запалкамі. Публіка, што праходзіць паўз хлопчыка, на яго ўвагі не звяртае. Нібыта не бачыць. У іх свята, і яны не збіраюцца псаваць сабе

Пётра Васілеўскі — журналіст, карэспандэнт газеты «Культура». Нарадзіўся ў 1954 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскую мастацкую вучэльню, а потым — Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў), дзе атрымаў кваліфікацыю дызайнера-графіка. Паступіў у аспірантуру на мастацтвазнаўства і заняўся журналістыкай. Працаваў у газетах «Літаратура і мастацтва», «Народная воля», «Мінскі кур'ер», «Товариш», супрацоўнічаў з часопісамі «Мастацтва», «Маладосць», «Беларусь», «Нёман». Сябра Беларускага саюза мастакоў па секцыі крытыкі і мастацтвазнаўства. Піша пра выяўленчае мастацтва і пра дызайн.

настрой. І калі яны вяртаюцца са спектакля, зноў гаворачы, што калі ёсць культура, дык не ўсё страчана, хлопчык ужо зусім змёрз, і над мёртвым целам нават гурбу намяло...

«І вось пасля гэтага, — кажа распаўядальнік, — калі я чую слова „культура“, мой палец цягнецца да спуска майго браўнінга»...

У тэксце нямецкага драматурга гаворка, уласна кажучы, ідзе не пра культуру як прафесійную дзейнасць, але пра навязаную ёй ва ўмовах сацыяльнага экстрэму ролю. Сутнасна гэта роля культуры не ўласцівая, але і час для культуры быў не надта спрыяльным. Не рэжысёр, не тэатральная трупа вінаватыя ў тым, што пад дзвярыма тэатра замерзла дзіця. Аўтар абураецца спажывцамі культуры, якія лічаць, што калі яны далучаны да пазачасавых каштоўнасцяў, дык ім можна ігнараваць усё, што не лашчыць іхняе вока, нават калі не заўважыць гэта проста немагчыма.

Творца, які разлічвае на грамадскае прызнанне *зараз жа* і на годнае месца ў гісторыі культуры ў *перспектыве*, мусіць мець трывалыя маральныя прынцыпы. Паэт Андрэй Вазнясенскі сказаў пра гэта ў паэме «Авось»: «Позорно знать неправду и не назвать её, а назвавши, позорно не искоренять, позорно похороны называют свадьбою, да ещё кривляются на похоронах». Гэтым тлумачыцца сённяшняе адмоўнае стаўленне да «сацыялістычнага рэалізму», які ў сваіх кананічных праявах быў менавіта «крывляньем на похоронах».

Амаль тры дзесяцігоддзі Незалежнасці станоўча адбіліся на беларускім мастацтве і на маральным стане творчых асяродкаў. У адрозненне ад савецкага часу, калі прыстасаванства, вымушанае і добрахотнае, было

Трыпціх 2017–2019 гг.

«Клуб дзяржынскага, або Ноч паэтаў», палатно, алей, 150х275. 2017 г.

«Курапацкая Галгофа», палатно, алей, 200х150. 2019 г.

«Курапаты. Рахунак!», палатно, алей, 150х275. 2019 г.

«Вертэп беларускі», 2020 г.

сярод пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў з'явай масавай і лічылася цалкам натуральным, сёння дэманстраваць свой канфармізм лічыцца непрыстойным.

Сёння маюць аўтарытэт тыя, хто ў няпростых варунках праявіў прынцыповасць і зрабіў гэта па-мастацку выразна, крэатыўна. Сярод іх — жывапісец Андрэй Дубінін, які думаў, што рабіў свае карціны, у прыватнасці «Ноч паэтаў», пра мінулае, а аказалася, што гэта пра сённяшні дзень...

Тое, што адбываецца сёння, — гэта не канфлікт унутры грамадства. Гэта супрацьстаянне грамадства і нашчадкаў сталінскага НКУСа, хоць можа тут варта скарыстоўваць звыклую рускамоўную абрэвіатуру НКВД.

Пад уражаннем падзей, сведкам якіх мастаку давялося быць, ён зрабіў карціну «Беларусы». Натхнілі яго на яе напісанне жывыя ланцугі-счэпкі людзей на плошчы Перамогі яшчэ ў часе перадвыбарчай кампаніі. Ён убачыў гэта як знак пераемнасці ў гісторыі. Пачатак: 1161 — Крыж Лазара Богшы, які з'яўляецца духоўным сімвалам Беларусі, і вызначальныя даты да сёлета, да 2020 года, калі паняцце «беларус» ужо не толькі этнічнае, але палітонім. Ён скончыў гэтую карціну за дзень да выбараў, і яна аказалася запатрабаванай, бо сёння мы стаім перад выбарам: захавацца як нацыя ці знікнуць...

«Я, на жаль, аказаўся вельмі актуальным мастаком, — гаворыць Андрэй Дубінін, — бо некалькі гадоў назад напісаў «Ноч паэтаў», а стала гэта карціна фактычна «ўспамінам пра будучыню», пра сённяшні дзень. Як мастак я не магу баставаць. Адмаўленне мастака ў знак пратэсту рабіць сваю справу не пойдзе на карысць ні яму, ні грамадзе. Я мушу творча адгуквацца на рэчаіснасць. Сёння я хацеў бы зноў выставіць свой трыпціх, прысвечаны Курапатам,

як напамін пра мінуўшчыну, якая нікуды не падзелася, але ў перспектыве, пажадана блізкай, я мяркую зрабіць твор на аснове светлых эмоцый»...

Сваё бачанне нацыянальнай ідэі мастак увасобіў ва ўжо згаданай карціне «Беларусы». Там два ланцугі — суплёт рук і суплёт датаў. І пераемнасць часоў. Дзякуючы падзеям, што пазначаны гэтымі датамі, мы выжылі як народ, як беларусы. Карціна, як мне падаецца, выразна дэманструе наш гістарычны аптымізм. Мы столькі перажылі, у тым ліку і ў апошнія дні, і так загартаваліся, што здольныя на вялікія стваральныя справы.

Сваю ўжо класічную «Ноч паэтаў» Андрэй Дубінін хацеў выставіць на фестывалі мастацтваў «Арт-Мінск», у межах якога ладзілася наша нацыянальнае Трыенале сучаснага мастацтва ў Палацы мастацтваў у Мінску. Карціна ўсім спадабалася, але ў экспазіцыю не трапіла... На гэтай выставе Андрэй Дубінін прадстаўлены іншым творам: «Апошняя Вячэра». У гэтай карціне Андрэй Дубінін адышоў ад традыцыйных выяўленчых трактовак біблейнага сюжэта. Намаляваны стол, на якім змешчаны хлеб і кубак. Няма твараў Хрыста і Апосталаў — толькі іх рукі, праз якія паказаныя характары кожнага і перададзеная ўся гама пачуццяў ад цвёрдых словаў Езуса пра спаўненне Божай волі, якой немагчыма пазбегнуць.

Гэта карціна вядомая ў некалькіх варыяцыях. Да такой трактоўкі сюжэта мастак прыйшоў у Італіі, дзе яму пашчасціла распісваць францішканскі храм у горадзе Кава дзі Цірэні. Гэта не першы ягоны зварот да хрысціянскага мастацтва: раней ён браў удзел у рэстаўрацыі роспісаў Спаса-Праабражэнскай царквы ў Полацку.

Хрысціянская аснова выразная і ў карціне Андрэя Дубініна

«Вертэп беларускі». Яна экспанавалася на рэспубліканскай выставе «Беларусь. Яднанне», прысвечанай 81-й гадавіне ўз'яднання нашых заходніх зямель з Савецкай Беларуссю. Я быў куратарам гэтай выставы і сутыкнуўся з дзіўнай для мяне сітуацыяй, калі мастакі Берасцейшчыны і Гарадзеншчыны, якіх я бачыў асноўнымі ўдзельнікамі гэтай творчай імпрэзы, бо менавіта згаданыя рэгіёны ў 1939 годзе вярнуліся з Польшчы ў Беларусь, ветліва адмаўляліся ад удзелу: усведамляючы гістарычна прагрэсіўны сэнс уз'яднання, яны катэгарычна не прынялі таго кошту, які заплацілі «ўсходнія крэсы» за магчымасць зноў называцца сваім родавым імем — Беларусь. Яны памятаюць той пагром, які ўтварылі ўсходнія прыхадні на зямлі, дзе традыцыйна шануюць рэлігію, прыватную ўласнасць і сумленную працу. Раны, нанесеныя гэтай зямлі агрэсіўным атэізмам і «класавай барацьбой», крываваць дагэтуль...

Андрэй Дубінін у гэтай працы звярнуў увагу на тое, што аркі, якія ставіліся на шляху Чырвонай арміі ў верасні 1939 года, вельмі нагадваюць шыбеніцы. І ўсю тую ж гістарычную дзею мастак увасобіў падабенствам батлейкі, дзе, аднак, разгортваецца не адаптаваная для простага людю вялікая біблейная сцэна, а сапраўдныя жарсці рэальнай беларускай гісторыі ад паўстання Кастуся Каліноўскага да дня сённяшняга...

Вельмі чакаю, што Андрэй Дубінін здзейсніць сваю мару — зробіць мастацкі твор на аснове светлых эмоцый. І каб гэта была карціна з натуры.

CONTENTS

We open this issue with the address of Archbishop Tadeusz Kondrusiewicz to our magazine on the occasion of its 25th anniversary (p. 2).

In rubric «Personalities» theologian M. Pashuk offers her article «Treasury of St. Jerome (Hieronymus)», where the author tells the readers about the spiritual wealth left to us by one of the great doctors of the Latin Church (p. 3-7).

To the 70th anniversary of the Vatican Radio's Belarusian Service we publish the continuation of the notes «Through Wonders and Impressions» (1934) by fr. Piotr Tatarynovich, who was the founder of the service (p. 8-15).

Journalist Y. Chaplya offers to the readers the excerpts from his conversations with fr. J. Pietuszkio MIC entitled «Apostles Are not Born» (p. 16-23).

In this issue you may be acquainted with the interview of fr. T. Mačkowiak with fr. A. Kobylirski «Gates for the Evil», in which they reflect on the daily traps of the devil (translated from Polish by Y. Shedzko) (p. 24-27).

The well-known researcher of literature Y. Yanushkevich in his essay «Conductor of Skaryna Studies» evaluates the fruitful long-term work of the Latinist A. Zhlutka (p. 28-30).

Article «You Are Our Goddess and Ladies...» by literary critic I. Bagdanovich is dedicated to the 200th anniversary of the Society of Philomaths and Philaret (p. 31-35).

Article «Rembrandt of Belarusian Literature» by Y. Yanushkevich is dedicated to the jubilee of U. Karatkevich (p. 36-42).

In article «Our Humble Church ...» art critic N. Usava reflects on the work of F. Ruszczyc. Here you will also find the new information about the famous artist under the title «The Secret of the Locked Bottle» translated from Polish by A. Makarevich (p. 43-51).

Poems by literary critic, medievalist U. Karotki are published for the first time in column «Poetry» (p. 52-56).

Translator A. Siamonava-Herzog in her interview with the famous Austrian writer Lene Mayer-Skumanz acquaints the readers with the peculiarities of the writer's creative path (p. 57-60).

L. Kaminskaya presents to the readers a new book by D. Bichel «Lake Full of Tears» (p. 61-65).

Journalist P. Vasileuski in his essay «Unfortunately, I Turned out to Be a Very Relevant Artist...» reflects on the work of A. Dubinin (p. 66-68).

RESÜMEE

Diese Ausgabe beginnt mit der Glückwunschsadresse des Erzbischofs Tadeusz Kondrusiewicz an die Redaktion der Zeitschrift anlässlich ihres 25. Jahrestages (S. 2).

Die Rubrik „Gestalten“ enthält den Artikel „Die Schatzkammer des heiligen Hieronimus“ der Theologin M. Paschuk, in der die Autorin über geistige Reichtümer berichtet, die uns einer der großen Doktoren der lateinischen Katholischen Kirche hinterlassen hat (S. 3-7).

Anlässlich des 70. Jahrestages des Belarussischen Programms von Radio Vatikan erscheint die Fortsetzung der Aufzeichnungen „Auf dem Weg der Wunder und Eindrücke“ (1934) des Priesters P. Tatarynowitsch (Abschluss) (S. 8-15).

Der Journalist J. Tschaplja präsentiert den Leserinnen und Lesern Auszüge aus seinen Gesprächen mit Pater J. Pjatuschka MIC mit dem Titel „Niemand wird als Apostel geboren“ (S. 16-23).

Des Weiteren folgt das von J. Schedsjko aus dem Polnischen übersetzte Interview „Die Tore für den bösen Geist“, in dem Priester T. Mačkowiak und Priester A. Kabyliniski über die alltäglichen Fallen des Teufels sprechen (S. 24-27).

Der bekannte Literaturforscher J. Januschkevitsch honoriert im Essay „Der Dirigent der Skaryna-Kunde“ die fruchtbare mehrjährige Arbeit des Latinisten A. Shlutka (S. 28-30).

Dem 200. Jahrestag der Gründung der Gesellschaft der Philomaten und Philaretin ist der Artikel „Sie sind unsere Göttinnen und Herrinnen ...“ der Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch gewidmet (S. 31-35).

Anlässlich des 90. Geburtstages des verstorbenen Schriftstellers U. Karatkewitsch erscheint der Artikel „Der Rembrandt der belarussischen Literatur“ von J. Januschkevitsch (S. 36-42).

Im Artikel „Unsere bescheidene katholische Kirche ...“ reflektiert die Kunstwissenschaftlerin N. Ussawa über das Schaffen von F. Ruschyza. Unter dem Titel „Das Geheimnis der lackierten Flasche“ folgen neue Informationen über den berühmten Maler, die von A. Makarewitsch aus dem Polnischen übersetzt wurden (S. 43-51).

In der Rubrik „Poesie“ werden zum ersten Mal Gedichte des Literaturwissenschaftlers und Mediävisten U. Karotki veröffentlicht (S. 52-56).

Die Übersetzerin J. Semjonowa-Herzog macht in ihrem Interview mit der renommierten österreichischen Schriftstellerin Lene Mayer-Skumanz die Leserinnen und Leser mit den Besonderheiten deren schöpferischen Weges bekannt (S. 57-60).

L. Kaminskaja präsentiert den Leserinnen und Lesern das neue Buch „Ein kleiner See voller Tränen“ von D. Bitschel (S. 61-65).

Der Journalist P. Wassileuski reflektiert im Essay „Ich habe mich leider als ein sehr aktueller Maler erwiesen“ über das Schaffen von A. Dubinin (S. 66-68).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer kwartalnika rozpoczyna się odezwą powitalną arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza adresowaną do redakcji czasopisma z okazji jego 25-lecia (S. 2).

W rubryce „Osoby” publikuje się art. teologa M. Paszuka «Skarbiec świętego Hieronima», w którym autorka opowiada o bogactwach duchowych pozostawionych nam jednym z wielkich doktorów Kościoła łacińskiego (S. 3-7).

Z okazji jubileuszu 70-lecia Sekcji Białoruskiej Radia Watykańskiego drukuje się notatki „Drogą dziwów i wrażeń” (1934 r.) ks. P. Tatarynowicza (zakończenie) (S. 8-15).

Dziennikarz J. Czapla proponuje uwadze czytelników fragmenty ze swoich rozmów z o. J. Pjatuszkien MIC pod tytułem „Apostołami się nie rodzi” (S. 16-23).

W tłumaczeniu z języka polskiego J. Szedzko umieszczony został wywiad pod tytułem „Furtki złego ducha”, w którym ks. T. Mačkowiak i ks. A. Kobylirski rozważają o codziennych pułapkach szatana (S. 24-27).

Znany badacz literatury J. Januszkiewicz w swoim eseju „Dyrygent Skarynoznawstwa” ocenia owocną długoletnią pracę łaciniisty A. Żlutki (S. 28-30).

200-iej rocznicy utworzenia Towarzystwa Filomatów i Filaretów został poświęcony art. I. Bohdanowicz „Boginie wy nasze i panie...” (S. 31-35).

Z okazji jubileuszu W. Karatkiewicza nadrukowany został art. J. Januszkiewicza „Rembrandt białoruskiej literatury” (S. 36-42).

W art. „Nasz skromny kościółek...” znawca sztuki N. Usowa rozważa o twórczości F. Ruszczycy. Tutaj umieszczono nowe informacje o słynnym malarzu w tłumaczeniu z języka polskiego A. Makarewicz pod tytułem „Tajemnica zalakowanej butelki” (S. 43-51).

W rubryce „Poezja” po raz pierwszy publikuje się wiersze literaturoznawcy, mediewisty W. Karotkiego (S. 52-56).

Tłumaczka A. Siemonowa-Herzog w swoim wywiadzie ze znaną austriacką pisarką L. M. Skumanz zapoznaje czytelników z osobliwościami jej twórczości (S. 57-60).

L. Kaminskaja prezentuje odbiorcom nową książkę D. Biczela „Jeziorko pełne łez” (S. 61-65).

Dziennikarz P. Wasilewski w eseju „Niestety okazałem się bardzo aktualnym malarzem...” rozważa o twórczości A. Dubinina (S. 66-68).

SOMMARIO

Il numero inizia con il messaggio augurale dell'arcivescovo Tadeusz Kondrusiewicz rivolto alla Direzione di “Naša vera” in occasione del 25° anniversario della rivista (p. 2).

Nella rubrica *Personalità* si pubblica l'articolo della teologa M. Pašuk “La tesoreria di San Girolamo”, nel quale l'autrice racconta dei tesori spirituali lasciati da uno dei grandi Dottori della Chiesa latina (p. 3-7).

In occasione del 70° anniversario del Programma Bielorusso della Radio Vaticana si pubblica la parte finale degli appunti “I miracoli e le impressioni” (1934) del suo fondatore, sacerdote P. Tatarynovič (p. 8-15).

Il giornalista Ja. Čaplia propone ai lettori i brani delle sue conversazioni con il padre Ju. Pjatuška intitolati “Apostoli non si nasce” (p. 16-23).

Si pubblica l'intervista “Le porte per lo spirito cattivo” tradotta dal polacco da Ju. Šedzko nella quale i sacerdoti T. Mačkowiak e A. Kabyliniski riflettono sulle trappole quotidiane del diavolo (p. 24-27).

Il famoso studioso di letteratura Ja. Januškevič nel saggio “Il Maestro degli studi su Skaryna” fa una valutazione del lavoro fruttuoso di molti anni del latinista A. Żlutka (p. 28-30).

Al 200° anniversario dell'istituzione della Società di Filomati e di Filareti è dedicato l'articolo della studiosa di letteratura I. Bagdanovič “Siete le nostre dee e signore...” (p. 31-35).

L'articolo di Ja. Januškevič “Rembrandt della letteratura bielorusca” è dedicato all'anniversario di U. Karatkevič (p. 36-42).

Nell'articolo “La nostra chiesetta modesta...” il critico d'arte N. Usava riflette sull'attività creativa di F. Ruščyc. Ne seguono le nuove informazioni sul famoso pittore tradotte dal polacco da A. Makarevič (p. 43-51).

Nella rubrica *Poesia* per la prima volta si pubblicano i versi dello studioso di letteratura, medievista U. Karotki (p. 52-56).

La traduttrice J. Semjonowa-Herzog fa l'intervista alla famosa scrittrice austriaca L. Mayer-Skumanz e svela i segreti del suo percorso creativo (p. 57-60).

L. Kaminskaya presenta ai lettori il nuovo libro di D. Bičel “Il laghetto pieno di lacrime” (p. 61-65).

Il giornalista P. Vasileuski nel saggio “Purtroppo, si è verificato che sono un pittore molto attuale...” riflette sull'opera di A. Dubinin (p. 66-68).

На 1-й ст. вокладкі — фігура Святога Айца Яна Паўла II каля касцёла Найсвяцейшай Тройцы (святога Роха) на Залатой Горцы ў Мінску. Скульптар Аляксандр Каструкоў. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «**НАША ВЕРА**», № 4 (94)/2020.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 21.12.2020 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 1103.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

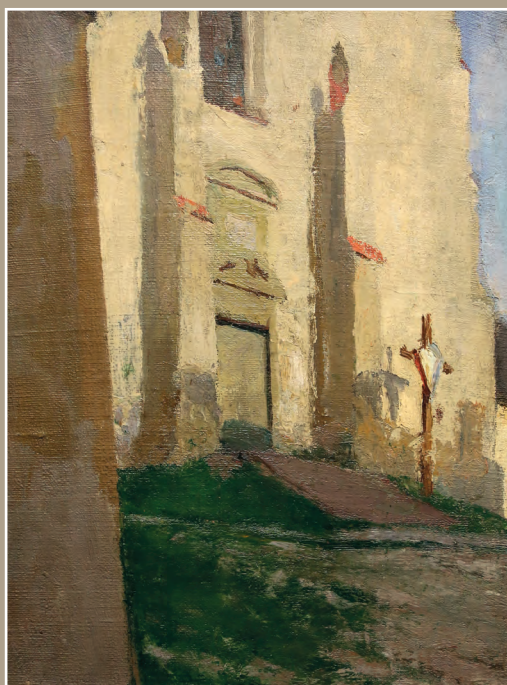
Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

ФЕРДЫНАНД РУШЧЫЦ

ЖЫВАПІС СА ЗБОРУ НММ РБ

«Ля касцёла». 1899 г.

«Партал касцёла». 1900–1903 гг.

«Гарадскі пейзаж (зімовы Мінск)».
1890-я гг. Дар А.Нажэскіна.

«Дом з кветкамі».
Пачатак 1890-х гг. Дар А.Нажэскіна.

«Дахі на Губернатарскай вуліцы ў Мінску».
1890-я гг. Дар А.Нажэскіна.

Фердинанд Рушчыц. «Дрэвы на фоне неба». 1899 г.
Нацыянальны музей у Варшаве.